

54570

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

İşbu çalışma, Jürimiz tarafından Yeni Türk Dili Bilim dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :

Üye :

Üye :

Üye :

Onay :

Yukarıdaki imzaların adı geçen Öğretim Üyelerine ait olduğunu onaylarım.

. .1988

Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdürü

T.C.

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

TEZ NO : 3

A M A S Y A

AYDINCA AĞZI

(İnceleme-Metinler-Sözlük)

54570

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YUSUF AVCI

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

SİVAS, 1988

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	8-11
METİNLERDE KULLANILAN İŞARETLER	12-14
İNCELENEN AĞIZ YÖRESİNİN HARİTASI ...	15

GİRİŞ

I. BÖLGENİN COĞRAFİ DURUMU.....	16-17
II. AYDINCANIN TARİHİ	18-22

İNCELEME

Birinci Bölüm

SES BİLGİSİ

(Fonetik)

I. ÜNLÜLER.....	23
A. YAZI DİLİNDE BULUNMAYAN ÜNLÜLER.....	24-35
B. UZUN ÜNLÜLER	36
1. ALINMA KELİMELERDE GÖRÜLEN UZUN ÜNLÜLER	36
2. SES HADİSELERİYLE İLGİLİ UZUN ÜNLÜLER...	36
a. Ünsüz düşmesinden Doğan Uzun Ünlüler	36
b. Hece Kaynaşmasından Doğan Uzun Ünlüler	37-39
c. Ünlü Kargaşasından Doğan Uzun Ünlüler	39
3. VURGU VE TONLAMAYA BAĞLI UZUN ÜNLÜLER...	40
C. KISA ÜNLÜLER.....	41-43
D. İKİZ ÜNLÜLER.....	44
1. EŞİT İKİZ ÜNLÜLER.....	44-45
2. YÜKSELEN İKİZ ÜNLÜLER.....	46
3. ALÇALAN İKİZ ÜNLÜLER.....	46

E. ÜNLÜ UYUMU	47
1. Kalınlık İncelik Uyumu	47
a- Bazı Ek ve Son Çekim Edatlarının Kalınlık İncelik Uyumuna Girmesi	47-49
b- Alınma Kelimelerde Uyum	49-50
2. Kalınlık İncelik Uyumunun Yarım Kalması	51
3. Kalınlık İncelik Uyumunun Bozulması	52
4. Düzlük Yuvarlaklık Uyumu	53-54
5. Düzlük Yuvarlaklık Uyumunun Bozulması	54
6. Genişlik Darlık Uyumu	55
F. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ	56
1. KALIN ÜNLÜLERİN İNCELMESİ	56-57
2. İNCE ÜNLÜLERİN KALINLAŞMASI	58-59
3. DÜZ ÜNLÜLERİN YUVARLAKLAŞMASI	60-62
4. YUVARLAK ÜNLÜLERİN DÜZLEŞMESİ	63
5. GENİŞ ÜNLÜLERİN DARALMASI	64-67
6. DAR ÜNLÜLERİN GENİŞLEMESİ	68-69
G. ÜNLÜ DÜŞMESİ	70-71
H. ÜNLÜ TÜREMESİ	72-73
II. Ü N S Ü Z L E R	75
A. YAZI DİLİNDE BULUNMAYAN ÜNSÜZLER	75-82
B. ÜNLÜ - ÜNSÜZ UYUMUNUN BOZULMASI	82
C. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ	83
1. Sedalılılaşma	83-82
2. Sedasızlaşma	88-89
3. Sızıcılılaşma	89-91

4. Sürekle Ünsüzler Arasındaki Değişmeler	91-94
5. Gırtlaksızlaşma	94-95
Ç. ÜNSÜZ BENZEŞMESİ	96-99
D. AYKIRILAŞMA	100
E. ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ	101
F. ÜNSÜZ TEKLEŞMESİ	102
G. ÜNSÜZ DÜŞMESİ	103-108
H. ÜNSÜZ TÜREMESİ	109-110
I. YER DEĞİŞTİRME	111
İ. HFCF KAYNAŞMASI	112-115
J. ÜNSÜZ KAYNAŞMASI	116

İkinci Bölüm

Ş E K İ L B İ L G İ S İ

(Morfoloji)

I. İ S İ M L E R	118
A. İSİM YAPIM EKLERİ	118
1.İsimden İsim Yapan Ekler	118-119
2.İsimden Fiil Yapan Ekler	119
B. İSİM İŞLEME EKLERİ	120
1.Çokluk Ekleri	120
2.İyelik Ekleri	121-124
3.Durum Ekleri	125
a) İlgî Durumu (Genitif)	125
b) Yükleme Durumu (Akkuzatif)	126
c) Yaklaşma Durumu (Datif)	127-128

d.Bulunma Durumu (Lokatif).....	128
e.Ayrılma Durumu (Ablatif).....	128-129
f.Vasıta Durumu (Instrumental).....	129-130
g.Eşitlik Durumu (Ekvatif).....	130
4.SORU EKİ.....	131
5.AİTLİK EKİ.....	131
11. Z A M İ R L E R	132
1- ŞAHİS ZAMİRLERİ	132-136
2- DÖNÜŞLÜLÜK ZAMİRİ	137-138
3. İŞARET ZAMİRİ.....	138-139
4. BELİRSİZLİK ZAMİRİ.....	140
111. F İ İ L L E R	141
A. FİİL YAPIM EKLERİ.....	141
1.Fiilden Fiil Yapan Ekler	141-142
2.İsimden Fiil Yapan Ekler	142
B. FİİL ŞAHİS EKLERİ.....	143-148
C. FİİLLERİN YALIN ÇEKİMİ.....	149
1.BİLDİRME KİPLERİ.....	149
a. Geniş Zaman.....	149-150
b.Şimdiki Zaman.....	151-153
c.Görülen Geçmiş Zaman.....	154
d.Öğrenilen Geçmiş Zaman.....	155
e.Gelecek Zaman.....	156-157

2. TASARLAMA KIPLERİ	158
a. İstek Kipi.....	158
b. Şart Kipi.....	159
c. Emir Kipi.....	160-161
D. FİİLLERİN BİRLEŞİK ÇEKİMLERİ	162
1.HİKAYE.....	162
2.RİVAYET.....	164-165
3.ŞART.....	166
E. FİİL KIPLERİNİN OLUMSUZ ŞEKİLLERİ.....	167
IV. YARDIMCI FİİLLER.....	168
A. İSİMLERE GELEN YARDIMCI FİİLLER.....	168-169
B. FİİLLERE GELEN YARDIMCI FİİLLER.....	170-171
V. İSİM FİİLİ	172
A. Bildirme Durumu	172
B. İsim Fiilin Hikâyesi	173
C. İsim Fiilin Rivayeti	173-174
D. İsim Fiilin Şartı	174
F. İsim Fiilinin Zarf-Fiili Şekli	175
E. İsim Fiilinin Olumsuz Şekli	175
VI. SIFAT FİİLLER.....	176
VII.ZARF FİİLLER.....	178-180
VIII. ZARF FİİL GÖREVLİ BİÇİMLER	181
IX. ZARFLAR.....	182
a) YÖN VE YER ZARFLARI.....	182
b) ZAMAN ZARFLARI.....	182-183
c) DURUM ZARFLARI.....	184
d) SORU ZARFLARI.....	184

e) AZLIK ÇOKLUK ZARFLARI	185
X. EDATLAR , , , ...	186
A. SON ÇEKİM EDATLARI	186
B. CÜMLE BAŞI EDATLARI	187-188
C. BAĞLAMA EDATLARI	188
D. ÜNLEM EDATLARI	189
1. Ünlemler	189
2. Seslenme Edatları	189
3. Gösterme Edatları	190
4. Cevap Edatları	190
E. KARŞILAŞTIRMA EDATLARI	190
F. TEKRAR EDATLARI	191
G. KUVVETLENDİRME EDATLARI	191
SONUÇ	192-195
METİNLER	196-302
SÖZLÜK	303-317
BİBLİYOGRAFYA	318

Ö N S Ö Z

Anadolu'nun tarihi bakımından stratejik önemi çok büyük olan Amasya, Anadolu'yu Ören yol ağının belli başlı bir noktasını teşkil eder. Adeta kuzeyden gelen yolu doğuya, güneyden gelen yolu batıya bağlayan bir yerde bulunmaktadır. Karadeniz'e paralel olarak uzanan dağlar, Amasya üzerinden geçit vermektedirler. XII.yüzyıldan itibaren doğudan gelerek yer yer yerleştiklerini zaman zaman gelip geçtiklerini takip edebildiğimiz Türk boyları, Amasya yöresine kat kat kültür değerleri kazandırmışlardır. Tarihini yakından takip edebildiğimiz Osmanlılar döneminde, Osmanlı padişahlarının padişahlık payelerinden önce Amasya'da geçitli devlet görevlerinde bulunmalarından dolayı Amasya'ya bir "Çelebiler şehri" gözüyle bakabiliriz.

Çalışmamızı Amasya'nın aşağı-yukarı doğusuna düşen Aydınca nahiyesinin ağızlarına ayırmış bulunmaktayız. Bu sebeble Amasya'nın ve Aydınca'nın tesbit edebildiğimiz tarihini, coğrafi yapısını giriş kısmında toplayabildiğimiz kaynak ölçüsünde vermeye çalıştık. Ancak burada halkın sosyal yapısını ve gelişme seviyesini ele almaktan vazgeçemeyeceğiz. Aydınca nahiyesi ve köylerinin sayısı otuzdur. Bunlar genellikle dağ üstlerinde ve yüksek yamaçlarında yerleşmiş köylere aittir. Yakın zamana kadar yol, su, elektrik, okul, cami, televizyon gibi çağın sosyal kalkınma araçlarından mahrum kalmışlardır.

Bugün bazı köylere yol, elektrik, okul, cami, radyo, TV. girmiş olmasına rağmen su problemi henüz halledilmiş değildir. Sosyal hizmetlerinin bu kadar geciktirilmesinden dolayı örf ve adetleri hemen hemen aynen korunmuştur.

Aydınca ağız üzerinde beni çalışmaya sevk eden sebeplerin başında o yörede, teknisyen olarak çalıştığım zamanlar bu köylere hemen hergün giderken bunların işleme-ye değer dil yapılarını görmüş olmam gelir. Bu itibarla yörenin ağız özelliklerini incelemeye karar verdim. Hemen her köyden ses cihazı ile derlemeler yaptım. Kesiksiz ve muntazam konuşanlarını konuşmacı olarak tercih ettim. Bilinen ağız incelemesi metodlarından yararlanmak suretiyle ses bilgisi, şekil bilgisi ve sözlük olmak üzere üç bölümde incelemeye çalıştık. Ağız çalışmaları bir yorum çalışması olmaktan çok bölgenin mevcut dil yapısının sonucu olarak tesbit edildiği için, buraya detaylı sonuç yerine ana özelliklerini veren bir bölüm ekledik.

Metinleri ayrı bir bölüm olarak ele aldık. Metinleri konuşmacıların sayısına göre numaraladık. Aynı kişinin birden fazla konuşması varsa bunları da -A-, -B-, -C- şıklarına ayırdık. Aynı konuşmacıya ait metinlerin hepsini baştan sona kadar takip eden numaralamaya tabi tuttuk.

Metinlere almadığımız derlemelerden gramer bölümünde yararlandık.

İncleme konusunda örnek aldığımız kelimelerin metin ve satır numaralarını yanlarında gösterdik. Bu rnek kelimeler bazı ses olaylarına uğramış olmalarına rağmen, anlamları anlaşıldığı için yanlarında yazı dilindeki şekillerini göstermedik.

Ses bilgisi kısmında yazı dilimizde gösterilmeyen ara ve arızı sesleri transtkrpsiyon işaretleri ile tasnif ettik. Oluşum şekillerini ayrı bir alt bölümde detaylı bir şekilde işledik. Ses olaylarını bulabildiğimiz örneklere göre bir sıra dahilinde başlıklar ve alt bölümler halinde vermeye çalıştık. Şekil bilgisi bölümünde yazı diline benzeyen özelliklere hiç dokunmadık. Yazı dilinden farklı bulduğumuz şekilleri ise yine başlık ve alt başlıklar halinde vermeye çalıştık.

Bütün bu çalışmaları, metinleri tarayarak ses ve şekil olaylı kelimeleri fişlemek suretiyle tasnife tabi tuttuk.

Bazı arkaik kelimelerdeki gelişmeleri günümüz Türkçesine göre değil, tarihî seyrini takip ederek değerlendirdik.

Her ne kadar Türkmen oldukları tarihçiler tarafından ileri sürülmüşse de yöre halkının dil yapısında görülen bazı ses ve şekil özellikleri Kıpçakça özelliklerini andırmaktadır. Kesin kararı bu konuda derin araştırma yapanlara bırakmaktayız.

Derlemelerim sırasında yardımlarını esirgemeyen kaynak kişilerle yöre halkına, Amasya Veteriner Müdürlüğü teşkilatına, tez hocam Yrd. Doç. Dr. Bilâl YÜCEL'e tezimi hazırlarken derlemeleri ve çalışmalarımı kontrol ederek yol göstermek lûtfunda bulunan Sayın Prof. Dr. Ahmet B. ERCİLASUN' a, Doç.Dr.Hamza ZÜLFİKAR'a, Yrd.Doç. Dr.Turgut ACAR'a ve hocam Turgut KARACAN'a en derin şükran duygularımı arz ederim.

Yusuf AVCI

AYDINCA AĞZINDA KULLANILAN TRANSKRİPSİYON
SİSTEMİ

ÜNLÜLER

- (-) : ünlüler üzerinde uzunluk işareti. kemīni, duzā
(√) : ünlüler üzerinde kısalık işareti. ğıhdıyısa, varıdı
(') : kalın ünlüler üzerine yarı incelme işareti.

á : a-e arası ünlü

í : ı-i arası ünlü

ó : o-ö arası ünlü

ú : u-ü arası ünlü

- (.) : geniş ünlüler üzerinde yarı daralma işareti.

â : a-ı arası ünlü

ê : e-i arası ünlü

ô : o-u arası ünlü

- (°) : düz ünlüler üzerinde yarı yuvarlaklaşma işareti

â : a-o arası ünlü

ê : e-ö arası ünlü

î : ı-u arası ünlü

ï : i-ü arası ünlü

- (ä) : açık e

- (~) : ünlüler üzerinde nazallık işareti

- (~) : diftong. maalle, deal, soyk...

ÜNSÜZLER

(ğ) : arka damak g'si. ğadın, ğoyun,

(ğ) : orta damak g'si. ğóz, ğúl,...

(ħ) : hiriltılı h. baħdı, hoş...

(ħ) : nefesli h. maħalle, ħaydar...

(ğ') : ğ' ile v arası ünsüz ğóğ', dóğlet

(k) : arka damak k'si kadın, koyun

(k) : orta damak k'si, kóy, kóprü

(k) : boğaz k'si. fakat...

([˘]k) : k-ç arası ünsüz. [˘]kevresinden, [˘]keser.

(^ˆk) : k-ğ arası ünsüz. ^ˆeksük, ^ˆyoksa...

([˜]n) : nazal n. deñiz, geldiñ...

([˘]v) : çift dudak v'si. çavuş, yav...

([˘]) : ünsüzler üzerinde telâffuz noktasının daha öne kaydığını gösteren işaret.

[˘]g : ön damak g'si. (yalnız kalın ünlülerle hece kurduğu zaman). [˘]gah, [˘]gavur...

[˘]k : ön damak k'si (yalnız kalın ünlülerle hece kurduğu zaman) [˘]katip, [˘]pak...

[˘]l : ön damak l'si (yalnız kalın ünlülerle hece kurduğu zaman) [˘]lale, [˘]hal, [˘]alkol...

[˘]h : hırıltılı h'nin ön damaklı karşılığı. [˘]geldih

[˘]t : normalden önde. [˘]güt, [˘]kesdikten.

[˘]f : normalden önde. [˘]kúfúr, [˘]tüfék...

Ç : ç-c arası ünsüz

F : f-v arası ünsüz

K : k-g arası ünsüz

K : k-ğ arası ünsüz

P : p-b arası ünsüz

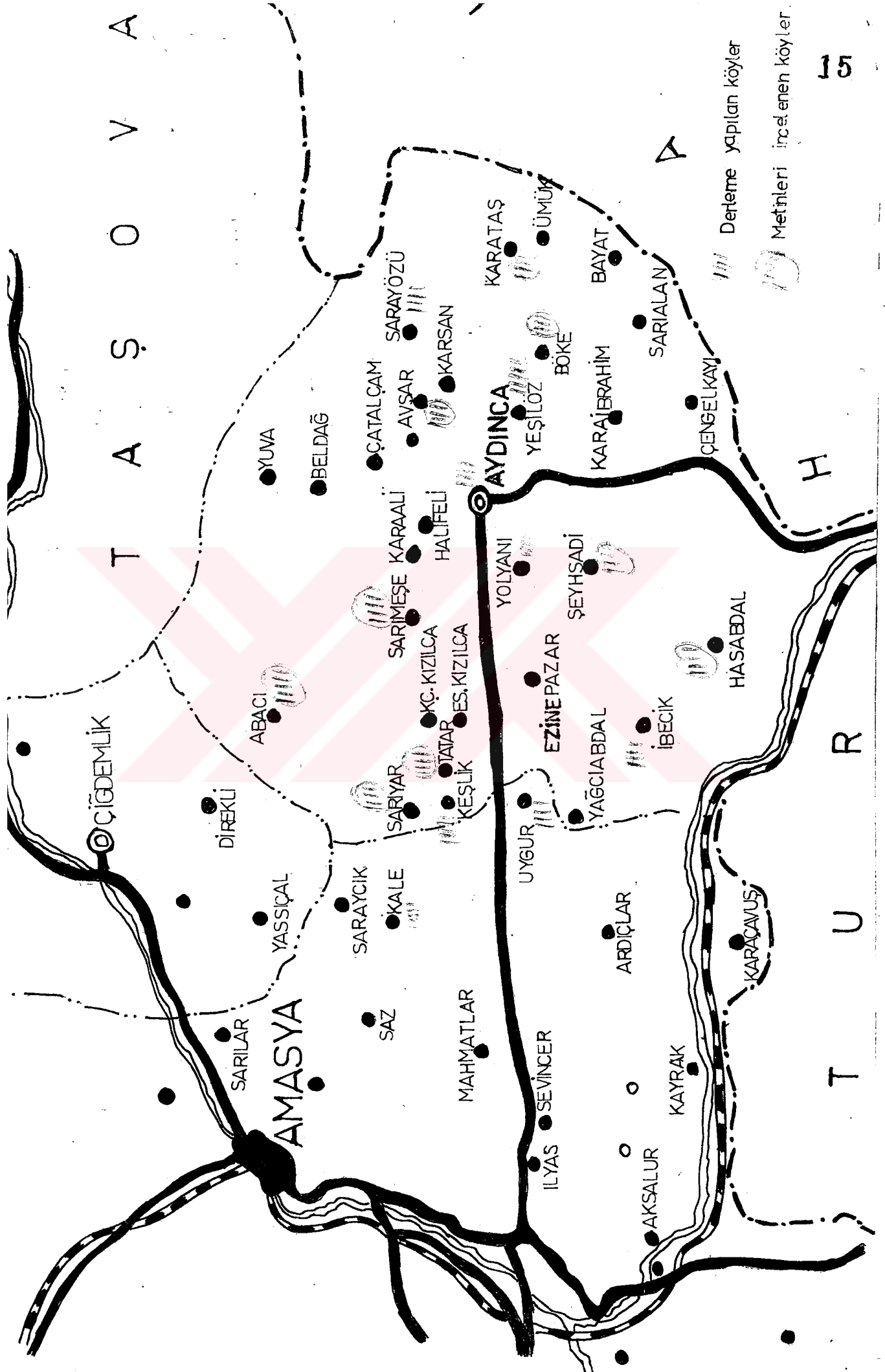
S : s-z arası ünsüz

Ş : ş-j arası ünsüz

T : t-d arası ünsüz

- (_) : süreksiz ünsüzler altında yarı sızıcılık işareti
b : b-v arası ünsüz
c : c-j arası ünsüz
ç : ç-ş arası ünsüz
- (˘) : ünsüzler altında belirsizlik (düşmek üzere oluş),
gevşek boğumlanma işareti.
aldı, iyne, bir.

-
- (ˆ) : yükselen ton (hecedeki ünlü üzerine konur ve uzunluk da ifade eder)
- (˘) : ulama işareti.

T A Ş O V A

H

R

U

T

G İ R İ Ő

I.-BÖLGENİN COĞRAFI DURUMU

Önsözde belirttiğimiz gibi Aydınca, Amasya İl merkezine bağlı bir nahiyedir. Otuz köyden ibaret Aydınca yöresi, Amasya-Tokat yolu çevresinde yaklaşık olarak Amasya'ya en uzak köyü 60 km. en yakın köyü ise 30 km. olmak üzere geniş bir alan içine yayılmıştır. Aydınca nahiyesinin idari sınırları dışında kalmasına rağmen, ortak ağız özelliği gösteren yedi köyün bazılarında da derleme yaptık. Metinlerimizi, yörenin ağız özelliğini en bariz bir şekilde veren, dokuz köyden on dört konuşmacının anlattıklarından kurduk. Özellikle coğrafi yönden benzerlik gösteren bu köyler ulaşım itibarıyla yakın zamanda birbirine bağlanmış durumdadır.

Köylerin dağ üstlerinde ve eteklerinde olması sebebiyle alçakta kalan Yeşilirmak'tan ve kollarından yararlanamamaktadırlar. Bu sebeple köylerin topraklarının pek sulanmadığını, topraktan gelirlerinin son derece az olduğunu söyleyebiliriz. Halkın büyük bir çoğunluğu hayvancılıkla geçimlerini sağlar. Besicilik üzerine bazı faaliyetler görülürse de bu son derece azdır. Dağ eteklerinde olmakla beraber büyük çay kenarlarında kurulmuş bulunan birkaç köyde meyvecilik, sebsecilik ve tahıl ürünlerinin iyi olduğu görülmektedir. Su imkanı bulunursa iklim müsait olduğu için daha yüksek yerleşim yerle-

rinde de bu gibi ürünler elde edilebilir sanmaktayız. Halkın fazla gelir elde edebilmek için olağan üstü gayretlerle topraktan birden fazla mahsül elde etme imkanları varsa da su kıtlığı buna elvermemektedir.

II. AYDINCA YÖRESİNİN TARİHİ

Aydınca yöresi köylerinin tarihçesi hakkında köklü ve ayrıntılı bilgi bulamadık. Bazı tarihçilerin eserlerinden anladığımıza göre, Timur Anadolu'dan Orta Asya'ya geri giderken, Türkmenlerin tamamını geri götürmemiştir. Bunların bir kısmı kaçmayı başarabilmiş, bir kısmı da yüksek dağlarda yaşadığı için Timur onların hepsini bulamamıştır. Bu yörenin ahalisini genellikle Timur'un bulamadığı veya Timur'dan kaçmayı başarabilen Türkmenlerin oluşturduğunu söyleyebiliriz. Hatta, Faruk Sümer, Timur, Ankara Seferinden dönerken bunları götürmek istemiş, Gitmek istemeyenlerin^{ile} başka tarafa kaçmalarını için önceden aldığı tedbirleri uyguladığını, yolda kaçırmaya teşebbüs edenlerin ise ağır bir şekilde cezalandırıldığını⁽¹⁾ belirttikten sonra şunları aktarmaktadır:

"Çelebi Sultan Mehmet, Samsun seferinden dönerken iskilip taraflarında birkaç bin tane Tatar göçebe çadırı görmüş, bunların Timur'la gittiklerini biliyorduk; bunlar ne surette kalmışlardır. Buralarda fesatları eksik olmaz diyerek başları Minnet Beğ oğlu ile birlikte Rume- 'ye göçürmüştür"⁽²⁾.

Yine Faruk Sümer'e göre bu yöreye gelen halk Orta Asya'dan Anadolu'ya "KaraTatar" adı ile ısgal kuvveti olarak gönderilmişler ve bunlar Aydınca ve yöresinde ol-

(1) Prof.Dr.Faruk Sümer, Oğuzlar, İstanbul, 1980, s. 164

(2) Prof.Dr.Faruk Sümer a.g.e. s.165

duğu gibi, Amasya, Tokat, Kirsehir, Kayseri yörelerinde yerleşip kalmışlardır⁽¹⁾.

Yine Faruk Sümer'e göre "Kara Tatar" adı ile tanınan bu yöre halkının hepsinin Moğol menseli olmayıp aralarında Uygur ve diğer Türk kavimlerinden mühim zümreler olduğu⁽²⁾ ileri sürülmekte ve "1337 yılında bu Tatarların başında Emir Eretna bulunuyordu. Eretna, Uygur Türklerindendi"⁽³⁾ diye belirtilmektedir. Yöremizde Uygur, Avşar, Bayat, Çengelkayı, Tatar gibi köy isimlerinin olması, bu Türkmenlerin değişik Türk boylarından geldiğini göstermektedir.

Faruk Sümer'in bir başka görüşünü aynen verirsek:

"Bu Türkmenler, kendi boylarından olan ve adaletle, bilgi ile yönetilen Eretna beyliğinde idareye bağlı kalarak çeşitli hizmetlerde bulunmuşlardır. Hatta adalettinden dolayı Eretna'ya "Köse Peygamber" demişlerdir. Kendinden sonra gelenler, Eretna gibi bilgili olmadıklarından iktidar, kendilerine kadılık, vezirlik ve naiplik yapan Kadı Burhananeddin'in eline geçmiştir"⁽⁴⁾ yukarıda belirttiğimiz görüşlerini böylece teyid etmiş oluruz.

Bunun yanı sıra köylerden derleme yaparken köyün tarihi hakkında bilgi sahibi olduğunu tesbit ettiğimiz kişilerden aldığımız bilgilere göre, yöre halkı Horasan bölgesinden gelmiştir. Nesilden nesile anlatılan birtakım efsane ve hatıralar hâlâ canlı tutulmakta ve her fırsatta yeni nesillere aktarılmaktadır. Şu an Aydın-

(1),(2) Bkz. Prof. Dr. Faruk Sümer, a.g.e. s.163

(3),(4) Bkz. Prof. Dr. Faruk Sümer, a.g.e. s.164

caya bağlı Avşar adlı bir köyde anlatılan efsaneye göre bu köyün halkı Horasan bölgesinden getirdikleri develerle bu yöreye gelip yüksek bir dağın başında yerleşmeye kararlı olduğu halde develerin üşümleri yüzünden bol otlaklı dağ başını terk ederek develerin yaşamasına daha elverişli olan dere kenarına inmişlerdir.

Bu yörenin tarihi hakkında, Hüseyin Hüsameddin Amasya Tarihi adlı eserinde şu bilgiyi vermektedir:

"Baba sülalesi 1252 tarihine kadar süren Selsuklular devrinde Baba İlyâs-ı Horasânî'nin soyundan gelenlere denir. Baba sülâlesinin Amasya'nın onda birini teşkil edecek kadar geniş olduğu anlaşılır. Üfte (Sarımışe), Moramul (Sarıyar), İnepazar (İzinepazar) ve Ulus köylerinde oturan Türklerin çoğu bu sülâleden olduğu gibi"⁽¹⁾. Yöremizde bir köyün adının "İlyas" oluşu "Baba sülâlesi"yle ilgili olabilir. Ayrıca, Hüseyin Hüsameddin, Karataş köyüne Bayındır Oğullarından Umur Bey'in bir cami ve tekke yaptırdığını⁽²⁾ söylemektedir.

Bu yörenin halkı, yerleşme yerlerinden daha yükseklere yaz aylarında kısa bir süre için yaylacılığa gitmek suretiyle Orta Asya Türklerinin yaşayış biçimlerini aksettirirler.

Yaşayış biçimleri ile Anayurt geleneklerini sürdürdükleri gibi inanç bakımından da bir takım özelliklerle yine Anayurt geleneklerine sadakat göstermişlerdir. Mesela, Buduzmde görülen ruhun ölmeyeceğine ancak başka

(1) Hüseyin Hüsameddin, Amasya Tarihi, Amasya Belediyesi Yayınları:1, 1.cilt Ankara, 1986 s.260.

(2) Ekz.Hüseyin Hüsameddin a.g.e. s.281

bedende yeniden tecelli edeceğine dair inançlar mevcuttur.⁽⁴⁾ Tesbit ettiğimiz metinlerde bu görüşü aksettirmektedir.

"Murg u can kafesten keser çıkınca
Bu sıfat bu suret tebdil olunca
Esvel kalıbına düşüp kalınca
Elli bin yıl devreden ruh yeniden insanı bulur"
(Mehmet İnal, 'Aşık', Yeşilöz köyü)⁽²⁾

Yine kişinin amellerine göre, cennet ve cehennem bu dünyada olduğu kabul edilir. Rahatlığımızı sağlayan çevremizdeki insanlar da "Rıdvan ve Gilman" olarak değerlendirilmektedir. (Süleyman Er, Uygur köyü)⁽³⁾ Ayrıca Süleyman Er, Ladik'te türbesi olan Rifaf Şeyhlerinden Seyyid eş-Şeyh Ahmed Kebîr-i Rufaf ile aynı soydan geldiklerini söylemektedir. Fedai baba adındaki ermiş kişinin ölümlerle konuştuğuna inanılmakta ve bu inanış şiirlerde canlı olarak yaşamaktadır:

"Kaç yıl oldu sen dünyadan göçeli
Cam-ı ecel şerbetini içeli
.....
.....
Evliyalar makamına erdin mi?
Cennet dedikleri şara girdin mi?"

(Mehmet İnal, 'Aşık', Yeşilöz köyü)⁽⁴⁾

Bölgenin coğrafi özellikleri ve göçebe oluşlarından dolayı, bunlara hükmetmek kolay olmamıştır. Yöneticiler genellikle iktidara gelebilmek için bu Türkmenlerden yardım görmüşlerdir⁽⁵⁾. Menfaetleri gereği, Kadı Burhaneddin'i Os-

(1) Ali Canpolat, Avşar Köyü, 11-D, s.291, (incelemeye aldığımız derlemelerden)

(2), (4) Mehmet İnal, Metin dışı derlemelerimizden

(3) Süleyman Er, " " "

(5) Doç.Br. Yaşar Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti, Ankara, 1980, s.175

manlı ülkesine karşı, Amasya'nın stratejik bakımından Orta Anadolu'nun en mühim bir mevki olduğunu ve Osmanlı kuvvetlerine karşı girişilecek hareketleri sırasında iyi bir üs olacağını ileri sürerek (1) savaşıma teşvik etmişlerdir. Tokat ile Amasya arasında Osmanlı ve Kadı Burhaneddin kuvvetlerinin yaptığı savaşlarda (2) sebep olarak, bu etkileri de düşünebiliriz.

Kadı Burhaneddin çoğu zaman bunlardan yardım görmüş; çapul ve yağmacılıklarında yöneticilik yapmıştır. Bu göçebe Türkmenler, menfaatlerine göre bazen idarecilere isyan etmişler, bazen diğer beyliğin yöneticileriyle iş birliği yaparak, ezilmelerini, hor görülmelerini engellemeye çalışmışlardır. Anadolu'da uzun zamandan beri oturmalarına, müslüman olmalarına rağmen hayat görüşleri değişmemiştir. Henüz yerleşik hayata geçmemiş olan bu oymaklar, I. Bayezid'e yardım ederek, Kadı Burhaneddin'in devleti'nin yıkılmasında etkileri olmuştur (3). Yıldırım Bayezid de bunları eyalet asuarisi olarak görevlendirmiştir. İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı ülkesindeki durumlarını, "Bu hizmetlerinden dolayı kendilerine yer vermiş ve az zaman içinde bunları servet sahibi etmiştir." (4) şeklinde açıklamaktadır. Böylece, bunlar Anadolu'da rahat bir hayat sürmeye başlamışlardır.

Gördüğümüz kadarıyla bunlar, Osmanlıların son zamanlarına doğru servetlerini yitirmişlerdir.

(1) Ekz. Doç. Dr. Yaşar Yücel a.g.e. s.116

(2) Ekz. Prof. Dr. İ. Hakkı Uzunçarşılı a.g.e. s.278

(3) Ekz. Doç. Dr. Yaşar Yücel a.g.e. s.118

(4) Prof. Dr. İ. Hakkı Uzunçarşılı a.g.e. s.116

İNCELEME

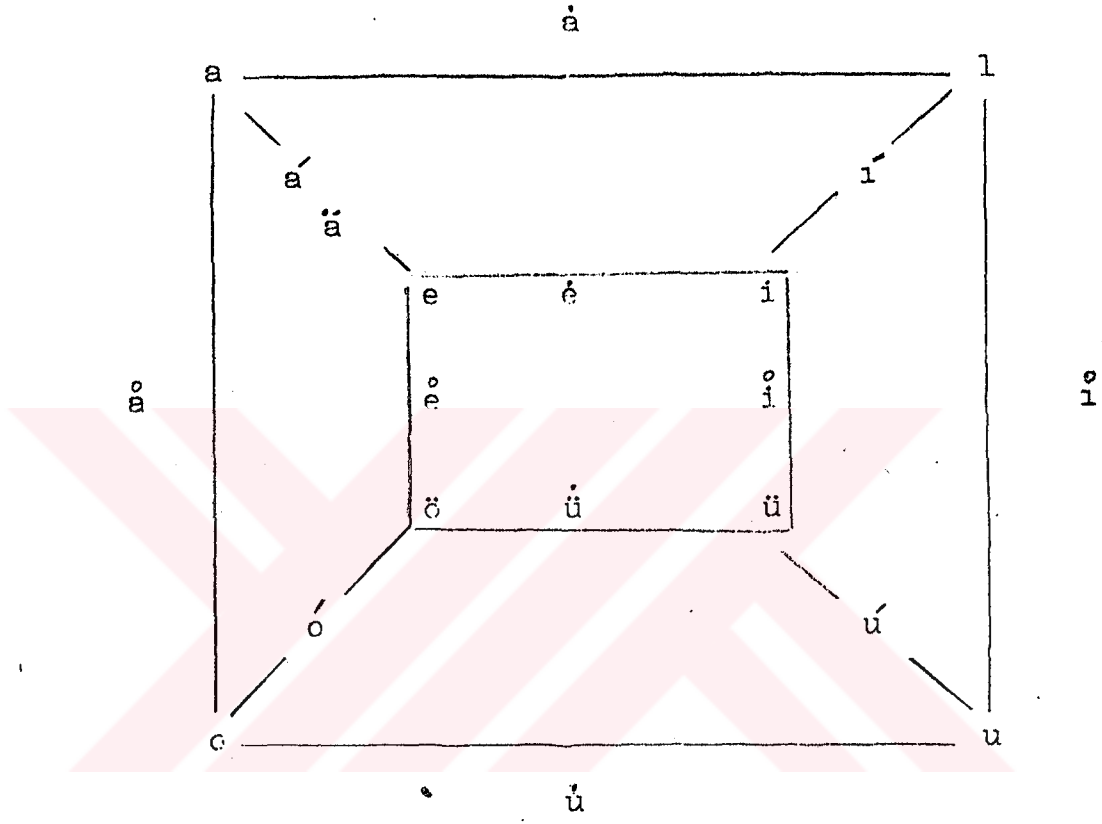

Birinci Bölüm

S E S B İ L G İ S İ

(Fonetik)

AYDINCA AĞZINDAKİ ÜNLÜLER

1- ÜNLÜLER

A. YAZI DİLİNDE BULUNMAYAN ÜNLÜLER

Amasya'nın Aydınca bucağı ağzında, yazı dilinde bulunan sekiz temel ünlü yanında, bunların bazılarının boğumlanma özellikleri bakımından değişikliğe uğramış türleri de vardır. Bu farklılık gösteren ünlüler şunlardır: á, í, ó, ú; â, ê, î, ï; â, è, ó; ä, ã, ĩ,

á ünlüsü

"a" ile "e" arasında tam olarak kalınlaşmamış yarı ince, bir orta damak ünlüsüdür. Bazı ünsüzlerin yanlarındaki ünlüleri etkilemeleri sonucu a > á ve e > é de-ğişmeleri ile meydana gelmiş bir ünlüdür:

hilá 9-6, efándim 10-90, usulcá 1-18
turáp 2-21, yaráp 2-20, dahá 2-88, melhám 2-13,
sinámı 2-17, gádár 6-70, yár 5-185, támam 8-70,
gáyuşmadan 7-176.

Çeşitli ünlü benzeşmelerinin tam gerçekleşememesi yarım kalması sonucu "a" veya "e" sesi "á" sesine dönüşür:
biráz 3-104, dáfe 1-127, márahlıyım 5-1, barabár 3-3, tekrár 3-8, lirá 6-84.

Bazen kelime sonunda kendinden sonra gelen değişik sıradan kelimenin etkisiyle de ortaya çıkar:

ná gader 1-28, öylená gader 6-41, isa' geldim
2-87.

Bazı kelimelerde görülen ses olaylarından sonra ortaya çıkar:

gèdecáah 7-5, deá 5-50, ácúk 7-470, dáal 7-23,
ötá açiye 7-63.

i' ünlüsü :

Orta damağın i'ye yakın bir bölgesinde boğumlanan ve "ı" ile "i" arasındaki ses basamağında bulunan bir ünlüdür. Bu sese incelmış "ı" veya kalınlaşmış "i" de diyebiliriz. Oluşma sebepleri değişiktir.

İlerleyici veya gerileyici benzeşme sonucu $i > i'$ ve $i > i'$ değişmesi olmaktadır.

ısdıyoñ 5-191, galhamiye 5-99, amiri' 8-237
yani' 10-18, tabi' 6-38.

Ayrıca i' sesi ... yanındaki orta damak ünsüzünün etkilemesi sonucu meydana gelir:

hagígát 11-16, sílayı 5-34, yetmediğinden 6-6,
salih 7-192, hılayı 9-30.

Yine i' sesi a > i' ve e > i' değişmesi sonucu meydana gelmiştir. Bu değişme "y" tesiriyledir.

liriya 6-37, gerbeliya' 11-99, dayriya' 10-91

Kendinden sonraki kelimenin kalın sıradan olmasından dolayı, ondan etkilenerek yarı kalınlaşma gösterir:

iki' uç 7-165, gibi' yol 7-173,

o' ünlüsü :

Tek veya çok heceli kelimelerin ön ve iç seslerinde rastladığımız, öndamaktaki "ö" ünlüsünün boğumlanma noktasının ortadamak sınırına kayması ile oluşan bir ünlüdür. Genellikle ö > o' değişmesi ile meydana gelir. Bu kalınlaşma yaygın bir şekilde g, ğ, k, ñ, h ünsüzleri yanında gerçekleşmektedir:

görüý 1-295, koşk 1-363, doğmem 1-99,
bögüre 6-102, boğrü 7-81, koyu 3-32, okuz 4-3
kóle 4-17, sökerdi 1-128, boke 1-414,
öğreniyo 3-37, öğünde 5-196, ön 11-177,
doğen 1-93, öğren 11-78, önüne 1-305,

Seyrek olarak da "s" sesinden sonra "ö" nün "o" olduğu görülür:

söyledi 2-183, sözüne 2-166, söyleniyo 12-3

Bazı kalıplaşmış birleşik kelimelerde, benzeşmenin gerçekleşmemesi, yarım kalması sebebiyle "ö" nün "o" olduğu görülür:

öte 7-38, öteki 3-64, şöyle 2-1 , 10-63

böyle 9-49, obilleri 10-73, öyleyse 1-244

Fiillerin şimdiki zamanında -r sesinin düşmesiyle genellikle ince sıradan kelimelerde ve az da olsa kalın sıradan kelimelerde "o" sesinin "ö" ya dönüştüğü görülür:

gönderiyóla 1-181, keşfediyólar 1-49, çeki-yólar 1-340, alıyólar 1-47, uyarıyólar 1-37

Bazı kelimelerde "ü" sesi değişerek "ó" şeklini almaktadır.

bóyúk 2-343, gózel 8-109

Ayrıca, "h" sesinden sonra da "ü" sesinin "ó"ya dönüştüğünü gösteren örnekler vardır.

hókmetdiü 11-139, ğaracahóyúkte 2-47,

Yine bazı kelimelerde meydana gelen çeşitli ses olaylarından sonra e sesinin ó ya dönüştüğü görülür:

dóul 12-44, dóuldü 8-242, dóğlet 2^a332,

Yine bir örnekte "v" sesinin düşmesi sonucu "ó" sesinin "ó"ya dönüştüğü görülür.

tóbe diy < tövbe ediyor 3-97.

ú ünlüsü :

Bütünlüğünü korumuş kelimelerde yine önceki seslerde olduğu gibi g , ğ , h , k , n ünsüzlerinin ve bu ünsüzlerin yakın boğumlu şekilleri olan benzerlerinin (g k ñ) etkisi ile ü sesleri ú ya dönüşürler:

gúnüñ 2-259, gúney 4-14, gúzel 1-213, gúneş 1-267

gúreş 10-73, gúz 6-8, gúcúcúk 14-38, dúğme 14-13

dúğünü 1-7, 8-66, 1-137, söyledúğüm 5-156,

düşündúğüm 1-21, húnkariñ 2^a324, húcúm emri 1-369

búkúñ 3-42, túkancı 9-1, kúrānen 10-108, yúksesk

1-155, ókúz 6-53, kúsğú 7-151, núfuz 5-13, ús-

Túne 1-223, dönúyo 3-13, özúñú 2-106, súñet 1-8,

óñú 5-44, düldülúñ 1-152, gúldúñ 1-346.

ilerileyici veya gerileyici benzeşme sebebiyle çoğu zaman "ü" nün "u" ya dönüştüğü görülür. Gerileyici benzeşmede bazı sadece kalın şekilli eklerin kullanılmasıyla köklerde yarı kalınlaşma görülür:

düşdük 7-46, gülüyi 1-344, mülkün 1-240,
büküm 7-179, düzgün 1-269, sözüne 2-166.

İlk hecede bulunan "o" sesinin etkisiyle "ü" sesi "ú" ya dönüşür:

göşçüsü 1-254, köyüne 2-338, götürüp 3-81,
kötüdür 6-52.

Yine "k" sesinin geriye doğru etkisiyle ü > u olmuştur: Türkçe 11-175.

Ayrıca, aynı kelimedeki sesler arasındaki uyum ve yanyana bulunan kelimelerdeki ünlü benzeşmesinin tam gerçekleşmemesi, uyumun yarım kalması durumunda ü > ú ya ve u > ú ya dönüşmektedir.

úç buçuk 6-127, mehdüPü 9-21,

Yine Aydınca ağzında yaygın olarak k, g, ğ, h, l seslerinin yanında "i" sesi "ú" ya dönüşür:

mühüm 1-48, getdüğü 1-156, zevkünde 2-127, doğul 4-19, cöğüz 4-58, deşşüklük 11-86, vergúsü 12-51.

Birinci çokluk şahıs eki "k" sesi ile olup, yardımcı ünlüsü de bu sesin genel karakterine uyum göstererek ü > ú veya i > ú şeklini alır:

erük 2-44, işmişük 2-284, dirük 3-42, verürük 8-18

Fiilden fiil yapma eklerinden ettirgen eki ve aslı yuvarlak ünlülü olan bazı kelimeler, Aydınca ağzında, Eski Anadolu Türkçesinin yuvarlaklaştırma özelliğini çoğu zaman korumaktadır. Bu ekteki "ü" sesleri kendinden sonra ek aldığı zaman onları yuvarlaklaştırır; fakat kendileri uyum dışına çıkarak yarı kalınlaşırlar:

getúrúñ 1-257, gezdúrúñ 1-294, eksúk 2-113,
delúklú 2-124, yedúreceem 2-226, verúmísúñ 4-3,
çekdúriye 4-13, getúrdüm 4-38, kemúk 11-154.

Bölgemizde kural haline gelmiş sayılabilecek bir özellik de -dik/-dık; -tık/--tik sıfat-fiil ekinin EAT'ndeki yuvarlak şekillerini devam ettirdiği ve EAT'ndeki gibi sadece "d"li şekillerin bulunmasıdır. Bu ekteki "ü" ünlüsü "k" sesinin yanında "ú" sesine dönüşür.

yidúk 5-1, çekdúk 2-43, getdúkden 1-17, yedúk 3-67, sevdúğúm 2-303,

Ayrıca "e" sesinin de yanındaki seslerin etkisiyle "ú"ya dönüştüğü görülür:

kókrúdu 2-252, yúklúyek 12-81, dúğenniyeceñ 2-92.

"ú" sesi bu sebeplerden başka bazı ses olayları sonucu "i" sesinin değişmesiyle de ortaya çıkmaktadır.

soúde soúrt 5-18, gelúkene 10-31, doústúk 7-111

ëşitdüne 12-1, yedüñ 8-139, yedüm 3-76.

ä ünlüsü :

'a' sesinin daralmasıyla meydana gelmiş 'a' ile 'ı' arasında bir sestir. Genellikle yanında bulunan 'y' ünsüzünün etkisiyle daralır.

Amasyaya 6-81, yapâyım 10-11, sarmaya 3-36, Seyrek olarak 'y' ünsüzünün etkisiyle tamamen daralıp 'ı' olması gerekirken, daralmayıp 'a' ile 'ı' arasında da kalmış sesler de vardır.

yapmayoruz 8-162,

Seyrek olarak benzeşmenin tam gerçekleşmediği yarım kaldığı durumlarda 'ı' sesi 'ä' ya dönüşür.

olasañ 1-305, iddaasıñ 1-301.

ë ünlüsü :

"e" ile "i" arasında dar ve kapalı bir ünlüdür. Genellikle kök hecede bulunur. Türkçe kelimelerde EAT'ndeki "e" sesinin aslını korumasıyla veya "i" sesinin tarihf gelişimi içerisinde genişlemesiyle ortaya çıkan bir sestir

vër- 5-187, yedi 5-199, yesiñ 8-141, yer 9-40,

yemek 4-226, gece <kéce 2-302, deyo 3-87;

ëtsiñ <it- 1-10, én <in- 3-17. (bkz. e > i değışmes

Türkçe kelimelerdeki bir kısım "e" ünlüsü ise inceltme ve daraltma özelliğine sahip olan y, m, ş, s, t, c, l ünsüzlerinin etkisi ile e > ë değışmesi sonucunda ortaya çıkmıştır.

diy  1-61, n rden 2-44, s ni 2-55, g ri 3-82,
n ye 5-84, Zil ye 9-56,  ğretm ye 1-326.

Bu  ns zlerin etkisiyle, aynı değişme alınma ke-
limelerde de g r l r:

h zmet 1-292, n hayet (<Ar.)3-13, h sabını (<Ar.)
6-32, zat n(<Ar.)8-143,  hdiyar(<Ar.)10-38.

Bazı kelimelerde belirli bir sebebe bağlanamayan
i>  değişmesi g r l r:

g bi 1-224, b risi 5-29, g ne 5-181.

Bunların yanında alınma kelimelerde aynı değişi-
mi genellikle ilk hecede g rmekteyiz:

 lm (<Ar.) 1-280, v l yetde (<Ar.) 1-312.

   nl s  :

"o" ile "u" arası bir  nl d r.  ,  ,    ns zle-
rinin etkisiyle o>  ya ve u>  ya d n şebilmektedir.

b g n 2-112, b ğun 5-99,   ğan 1-253, b ğalıya
6-98, b k n 7-81.

 te yandan ek almış durumdaki "şu" işaret zami-
rindeki "o" dan "u" ya geçişte ara devre olarak ortaya
ıkan "o" sesi  rnekseme sonucu "o" işaret zamirinin ek
almış şekillerinde de g r lmektedir.

şorda 7-145, şorıya 7-153;   orada 3-50,
 nu 3-65,  rıya 6-131.

Bunların dışında, "y"  ns z n n daraltıcı etki-
siyle ortaya çıkan  rneğine ancak bir kelimedede rastla-
yabildik:

Y nan 7-74.

â ünlüsü :

"a" ile "o" arasında, yarı yuvarlaklaşmış bir sestir. Genellikle b, m, p, v gibi dudak ünsüzlerinin yanında görülen bu değişime, tek örnek bulabildik:

bâbaañ 5-15,

ë ünlüsü :

"e" ile "ö" arasında hafifçe yuvarlaklaşmış bir ünlüdür. Ünlü benzeşmesinin yarım kalması durumunda ve b, p, m, v gibi dudak ünsüzlerinin yuvarlaklaştırıcı etkisiyle e sesi, "ë" şekline gelir.

ëSenliye 3-54, mëtüre 5-69, cëmaatiyle 1-49.

î ünlüsü :

"i" ile "ü" arasında hafifçe yuvarlak bir ünlüdür. Eski Anadolu Türkçesi dönemindeki yuvarlak şekilli ekler bu özelliklerini tamamen kaybetmemişlerdir. Yuvarlaklaşma eğilimini devam ettirerek "ü" sesleri "î" şekline gelmek suretiyle "i" sesine geçişin ara devresini meydana getirirler.

esenli 2-1, verirüm 4-5, delikden 3-107, bilir-se 10-44, yediğü 1-179, gelidü 14-6, etli 6-19, derih 7-3, tenikeniñ 6-116, dertli 5-151, delimisuñ 1-359, söylenir 5-148, sezdimiyelim 6-108, cüzzemli 9-8, yelli 2-66.

"ü" seslerinin, yanlarındaki ünsüzlerin etkisiyle düzleşme eğiliminde olduğu görülür:

yedüriye 9-13, gözikiye 7-81, süriyo 1-395.

Bazen de benzeşme sonucu "i" sesi ortaya çıkar. midir 6-66, getürüyüm 3-92, geçinirüm 1-278, hürî 1-317, yitürmedim 5-145.

Şimdiki zamanın teklik üçüncü sahsında ince sıradan kelimelerde görülür. Aydınca ağızında düzleşme eğiliminde olan bu ekin, geçiş devresinde ortaya çıkar: söylüyî 1-169, geliyî 1-57, diyî ki 3-56, diyî 1-17.

Bunlardan başka b, f, v, m gibi dudak ünsüzlerinin etkisiyle "i" sesleri "î" şeklinde yuvarlaklaşmıştır:

tekle çitle 2-42, şifa 2-193, bitürmedim 5-143, bi çüt 6-36, bişdüreceñ 2-92, Medinelü 1-120, gelmişdür 11-31, demiyok 2-80, görebili miyîk 2-83, seniñ 11-71, pehlivan 1-87, çevürîye 6-13, yedi eviniz 2-192.

î ünlüsü :

"i" ile "u" arasında hafifçe yuvarlaklaşmış bir ünlüdür. Eski Anadolu Türkçesindeki yuvarlak ünlülü şekillerin özelliklerini korudukları kelimelerde görülür. Bu kelimelerde düzleşmenin tam gerçekleşmediği, yarım kaldığı durumlarda ortaya çıkar. Bu sebepten dolayı "i" sesini "u" ile "r" arasında ortaya çıkmış bir geçiş devresi sesi kabul edebiliriz.

galir 1-27, ağıllıya 1-348, taniruk 2-88,

sarıyı 2-150, gurtarırum 4-35, yaralıyuk 5-46,
aldıh 6-61, artıh 7-152, yanıh 7-12.

Yine Eski Anadolu Türkçesindeki bazı düz ses-
li şekillerin, dudak benzeşmesini tam gerçekleştireme-
yerek yarım kalması durumunda, seyrek olarak, karşı-
mıza çıkmaktadır:

oldi 2-60, buni 2-50, donında 2-46.

Birlikte kullanıldıkları ünsüzlerin etkisiyle
"i" sesi "ı" ya, veya "u" sesi "i" ya dönüşür.

uğramıyorum 1-84, múnafıkıñ 1-316, oturiyo
2-47, almiyom 2-192, gıpgırmızı 5-75, bi gün
5-97, şıyıñ 7-135, yapılı 8-245, mühtirasını
8-246, dutmiye 9-51, yaradılmışuh 11-190.

Aynı sebepten çok az da olsa a > ı'ya dönüşür:
bulicām 8-137.

"y" sesinin düzleştirici özelliğine direnen
"u" ile "a" arasında bir "ı" sesi oluşur:

oriya 1-204, buriya 1-205, şuriya 2-5, ohu-
miyo 5-65, uriya 7-106.

Bu ses şimdiki zamanın üçüncü teklik şahsının
ara devresinde yaygın durumdadır:

alıyi 1-58, varıyi 4-36, çıkıyi 4-53

Şu iki alınma kelimedede "ü" sesinin "ı" ya dönüş-
tüğü görülür:

malim (Arp. ma'lum) 5-99, mahmid (Arp. Mahmûd)
2-225

ä ünlüsü :

'ä' ile 'e' arasında, 'e' sesine daha yakın olan açık 'e' ünlüsüdür.

äpey 1-185, äbdast 1-236, äläman 1-315, är 2-57
 äkmäñi 3-76, äğeri 7-92, äsgi 10-1, ällemeñ 10-83.

ã ünlüsü :

Geniz ünlüsü adı da verilen bu ünlüye daha çok, şahıs zamirlerinde "ñ" ünsüzünün düşmesi sonucu rastlanmaktadır. Düşen bu ünsüz nazallık görevini kendi hecesi içinde bulunan ünlüye yüklemiştir.

Saã 8-202, baã 6-13

ĩ ünlüsü

Birlikte kullanıldıkları şahıs eklerinin düşmesi sonucu nazallık görevini yanındaki ünlünün üstlenmesiyle ortaya çıkar.

yanı^ıız^ıñ 14-19, Allah^ıız 1-407

B. UZUN ÜNLÜLER

Aydınca yöresi ağzında Türkçenin normal ünlüleri hâkimdir. Ancak bu ağızda seyrek olarak rastlanan uzun ünlüler, alınma kelimelerde, çeşitli ses olayları sonucunda veya çok az da olsa kurgu ve tonlamaya bağlı olarak ortaya çıkmış ünlülerdir.

1- Alınma kelimelerde görülen uzun ünlüler:

Alınma kelimelerde görülen bu durumu bir kaideye bağlamak mümkün değildir. Bu kelimeler bir taraftan aslı uzunluklarını korurken, diğer taraftan ünsüz düşmesi sonucu, bölgemizde uzun telaffuz edilmektedir.

tahāmül 1-402, nālet 1-324, nāme 11-41, şikāt etmiş 2-216, Allā 3-95, sülālesine 3-96, fāreden 4-32, şāit 5-30, bilāder 6-3, bedā 6-47, peydā etti 6-1, tānesi 8-213, şār 9-24, İsanlar 11-24.

āmilleri 14-16

2- Ses olayları ile ilgili uzun ünlüler:

Aydınca ağzında, ses olaylarına bağlı olarak ortaya çıkan uzun ünlüler, yaygın bir durumdadır. Bu durumdaki uzun ünlüleri üç grupta toplayabiliriz.

a) Ünsüz düşmesinden doğan uzun ünlüler:

Aydınca ağzında ğ, k, n, r, y gibi ünsüzlerin düşmesi sonucu bu seslerden önce gelen ünlülerin uzatıldığı görülür.

dāda 1-254, sōna 1-59, ālıyañ 8-129,
sālık 6-27, goçōluna 8-20, ālediler 11-86,
fişā attı 7-108, yōmuş, 12-61, ölçē ekin
12-65, onūna 12-47.

Ayrıca bazı ünsüzlerin gevşek boğumlanması
sonucu önündeki ünlünün uzadığı görülür. *çifte s-416.*

b) Hece Kaynaşmasından Doğan Uzun Ünlüler:

1. Aydınca ağzında ğ, h, n, v, ünsüzleriyle
başlayan hecelerin bir önceki heceyle kaynaşması
sonucunda meydana gelir:

ācında 1-338, ā<ağa 3-28, çā 5-92, çāya
8-58, çār 9-10, yārsa 10-77, ēr 10-56,
dā 2-113, nāyet 3-109, sābına 5-191, vallā
5-84, bitā 7-22, tāni 7-135, yāndan 9-2,
anāñ 10-79, dār 5-120, dē boynu 5-7, çöre-
miyom 5-94, dō mu 5-88.

Bazan hece kaynaşması tamamlanmadan, diftong
halindeyken de ünlünün uzadığı görülür:

āar 7-34, bōunki 9-22.

Bazı kelime birleşmelerinde ikinci kelime-
nin bazı sesleri düşer veya değişir. Bu durumda birin-
ci kelimenin son hecesi uzar:

bacā ğbi 7-147, zamanā dan 8-45, gocā ğrı
8-86

2. "-acak/-ecek" gelecek zaman

ekinin birleşik çekiminde, şahıs eki alması durumunda ve sıfat-fiil eki görevindeyken iyelik ekleri aldığı zaman hece kaynaşması sebebiyle uzun ünlü görülür:

alacām 1-143, yapacāñ 3-26, kazıycām 4-60, diyecāñ 6-40, gedecāñ 8-15, kesecāñ 11-12, diyacāñ 12-47, ayrılmayacādıñ 6-5, gedecādı 7-110, gócaçādı 11-85, kesecādı 8-147 getúrecē 2-48.

3. İyelik eki almış olan -dik/-dik sıfat fiil ekinin ünlüsü hece kaynaşması sonucu uzamaktadır:

dutuldūnu 1-210, yedīne 2-242, yatdū 3-62, beendīnū 5-213, oldūm 7-16, istedū 8-244,

4. Üçüncü teklik şahıs iyelik ekinin kaynaşması sonucu , kaynaşan sestten önceki ünlüler uzar:

gucāna 2-74, dirānde 3-15, kóntā 5-69, ayām 5-102 açlīñız 6-125, dutanā 6-78, kemīni 7-84, semellēni 8-32, yemā 9-12, sađlīni 12-40,

5. Sonu "k" ile biten kelimelerden sonra yaklaşma durumu eki geldiği zaman sondaki "k" sesi yumuşayarak kaynaşır. Böylece uzun ünlü ortaya çıkar:

duzā 1-210, mercimā 5-106, dutā 6-13, yolā 7-120, eşşā 7-181, döşşā 13-5

Ayrıca, seyrek olarak yaklaşma durumu ekinin başka ünsüzlerle kaynaştığı da görülür:

aşşā 2-61, bā 7-131

6. ilgi durumu ekinin de kendinden önceki
seāle kaynaştığı görülür:

dāñ 1-81, mezelliñ 5-59, boyundurūñ 6-12,
kóntāñ 5-72, ırmāñ 1-338, deliñ 11-145,
gócāñ 7-145

7. -ceğiz /-cağız ekinin kaynaşması sonucu
ilk ünlü uzar:

kadıncāz 6-121, yengecāziñ 6-129, ırahmetliñ-
cāz 7-5

8. "ilâ" edatının benzeşmiş şekli olan
"-nan /-nen" şekli -k/-k ile biten kelimelere geldiği
zaman hece kaynaşması sonucu, kelimenin son ünlüsü
uzar:

góynānen 5-82, kūrānen 10-108.

c) Ünlü Kaynaşmasından Doğan Uzun Ünlüler
Türkçedeki kelime içerisinde iki ünlünün
yanyana gelmeme özelliğine uydurularak, bazan yanya-
na gelen iki ünlüden birisinin düşürüldüğü görülmek-
tedir. Bu durumda diğer ünlü uzar. Bu uzama daha çok
yabancı kelimeler için geçerlidir.

müsāde 8-96, māşım 10-11, şefāt 14-45

3- Vurgu ve Tonlamaya Bağlı Uzun Ünlüler

Aslında normal uzunlukta olan bu ünlülerin, konuşmada uzadığı görülmektedir. Bu şekilde uzayan ünlüler, edatlarda çok yaygındır. Bunlardan başka soru kelimelerinde ve eklerinde de uzun seslere rastlanır:

yā 1-89, hā 1-207, daḥā 1-333, yāv 1-390,
islām mī 1-379, niyāpdın 4-47, tā 7-12,
hanīya 7-68, kimē 8-69, hōd 10-80

Seyrek olarak da bazı işaret sıfatları ile yansıma kelimelerde uzun sesler görülür:

şū 10-73, ō 8-91, pātkūt 3-106

Şu kelimelerde karşıdakinin dikkatini çekmek, ona seslenmek için vurgulu söylendiği zaman sesler uzar:

babā 5-9, oḡlūm 5-11, benā 1-401, gurā-kurā
6-76

Ayrıca, seyrek olarak isim-fiilin şartında da uzama görülür:

garşılarsā 1-280

C.KISA ÜNLÜLER

1-Genellikle normalden daha kısa olan ünlüler, dar ünlü düşmesinin ara devresi olarak karşımıza çıkmaktadır.İsim-fiilin ekleşme temayülü göstermesiyle,ekteki ilk ünlü kısalır:

giddimiyidi 1-185, çıkdıyısa 2-135, emriyle 2-141, neyise 5-8, şeyidim 7-51, öldüydü 8-14, varıdı 7-100, ettiyidi 11-52,

2-Bir kelimenin son ses ünlüsü ile, ondan sonra gelen kelimenin önses ünlüsünün bağlantılı olarak yanyana gelmesi ile beliren çift ünlülerden birisi, genellikle kısalır:

bu işler 2-309, nice olur 2-20, ne o 3-101
iki ay 6-20, öldü emme 7-114, ali avrat
8-168,

3-Hızlı konuşma sebebiyle iki kelimedenden birincisinin sonundaki ünlü, bazen kısalır:

her şeyi yir 4-50, parasını da 6-30, ni yapah 8-153, fikir allar 10-3.

4-Son hecelerde kısaltmalar, akıcı olan y , n , r , l , m ünsüzlerinin yanında da ortaya çıkmaktadır:

eyi 2-138, payı 3-7, goyün 6-140, beri 7-26
ireli 7-40, daymın 7-139, alıyım 9-23, meydanı 10-90.

Bu ünsüzlerden başka son seste seyrek olarak c, d, k, t ünsüzlerinden sonra kısalma olur:

yarılayıncı 5-7, açız 6-131, şindi 2-162, peki 3-80, işte 6-84.

5-Fiil çekimlerinde, şimdiki zamanın teklik üçüncü şahsının düzleşme temayülü göstermesinden dolayı, geçiş devresi kabul edebileceğimiz seslerin kısalması da görülür:

diyî 1-402, galduruyü 1-114, görüyü 3-105
alıyî 9-18, oynuyü 8-93, düşüyü 8-127.

6-Genellikle ortada kalan açık hecelerde vurgusuzluk sebebiyle orta hece ünlüsü kısaltılmaktadır. Bu kısalıma daha çok c, d, ğ, l, n, s, r, y, z ünsüzlerinin yanında ortaya çıkmaktadır:

garşulaşmıyacak 2-148, öldürēcām 3-28, diyē-
cehsin 10-56, gēdemeyīdursuñ 7-98, hēdiyeyi
9-29, padişahlar 10-1, ağılı 5-143, gābile-
leri 1-10, bulūnandan 3-59, onūne 1-370,
çobanınıñ 3-32, yanına 7-78, meydanına 10-50,
beyiñize 1-175, casüsü 1-384, sırıdıyağ 7-65,
kenallarına 8-9, cariyēye 1-107, burıya 2-9,
duyūyo, 3-9, doldurūyolar 3-81, goyūnuñ 6-109,
ağzından 1-366, gāzide 2-325, hókūmdarımıza
12-57.

7- "ile" edatının ağızlarda benzeşerek ek-

leşmesinden dolayı bu ağızda ilk vokali henüz tamamen kaybolmayarak kendisini korumaktadır:

candarmayınan 5-4, zorünan 6-45, depüyünen 7-158

8- Kısa olan ilk hece ünlüsü, Aydınca ağızında azdır. Bu tür sesi, aşağıdaki iki alınma kelimele tesbit edebildik; bunlar ünlü türemesinden veya ünsüz düşmesinden sonra görülür:

üseyin 5-128, ürüyasında 11-136.

D. İKİZ ÜNLÜLER

Türkçede iki ünlü yanyana gelmez. Alınma kelimelerde görülen yanyana iki ünlüden birisi aslında alındığı yerde ünsüzdür. Bölgemizde görülen ünlü karşılaşmaları ya tip alınma kelimelerde ya da ünsüz düşmeleri yoluyla karşımıza çıkmaktadır. Bunları ikizleşme olarak göstermemizin sebebi daha önce yapılmış olan çalışmalara benzetebilmek içindir.

Bunların içerisinde seyrek olarak rastlanan bir ses olayı da, kelime içinde kaybolmuş bulunan "ñ" ünsüzünün, kendi görevini, ait olduğu hecedeki ünlüye yüklemesi sonucu geniz ünlülerinin meydana gelişidir:

bañ 6-13, sañ 6-26, yanıñız 14-19

Bu ağızda, alınma kelimelerdeki ikiz ünlüye, seyrek olarak rastlamak mümkündür. şikaat 2-122, saab "sahip" 11-73

1- EŞİT İKİZ ÜNLÜLER

Kelimede, aynı türden ve boğumlanma süreleri eşit olan ikiz ünlülere, "eşit ikiz ünlüler" denilmektedir. Yöre ağızında aa, ee, ii, ıı, uu türleri vardır. Şu şekilde teşekkül etmiştir:

a, h, ğ, k, n, v, y ünsüzlerinin erimesiyle, bu ünsüzlerin iki yanında bulunan aynı cins ünlüler yanyana gelerek eşit ikiz ünlüleri meydana getirir:

daa 5-21, padişaa 9-1, iraaatsız 8-157;

aħduu 5-167, aħdaa 6-97, ayrılıñ 6-51, gitduñ-

den 8-154, çindaşlıh 11-18, asgelli 14-1;

gocaarıya 8-75;

baa 6-54; eelcene 5-58, daar 5-94, heebesine 4-36.

b. Düŷen ünsüzün iki yanında değişik iki ünlünün bulunması halinde genellikle ünlü benzeşmesi sonucu eşit ikiz ünlüler ortaya çıkmaktadır:

geleceemi 1-22, bişdüreceñ 2-92, saayolar 3-49
gidëcaan 5-4, bābaañ 5-15, deel 6-39, daaldı 10-68,
deermen 12-61, çocuum 14-8.

Ayrıca, alınma kelimelerde çeşitli ünsüzlerin erimesiyle eşit ikiz ünlüler meydana gelir:

kaat 3-101, şikaat 2-122, şaadet "şehadet" 2-149,
padişaaam 9-8, saab "sahip" 11-73, vaat "vakit"
12-82, saab "sevap" 14-40.

Bu ikiz ünlü türünün bazı kelimelerde kaybolan "ğ" ve "h" seslerinin aynı zamanda ünlüleri kalanlaştırma etkisiyle birlikte ikizleşmeye sebep oldukları görülür.

diraane 3-10, äkmaam 5-32, şaar 9-3.

Kalınlaştırma etkisi olan "ğ" ünsüzü düştükten sonra ünlü değişmesinin yarım kaldığı da görülmektedir:

diyeceam 2-31, daal 7-23, büzüñ 7-83, verdüm
8-35, yedüñ 8-130.

c. Bu ağızda çok az rastlanan bir başka eşit ikiz ünlü örneği de, ünlü ile başlayan bir kelime ve ünlü ile biten bir kelimenin arada ses boşluğu bırakmayacak şekilde söylenmesi sonucu ortaya çıkar:

noqlacağ 2-220.

2-YÜKSELEN İKİZ ÜNLÜLER

İkinci unsuru, birinciye göre daha geniş olan ikiz ünlülere "yükselen ikiz ünlüler,, denir. Bu ağızda az görülen özelliktir. Genellikle "ğ" ünsüzünün, seyrek olarak da "h" ünsüzünün düşmesi sonucu ortaya çıkar.

ea: deal da 7-112, gelecea 7-173, çileane 2-154

ua: boyunduruua 10-51, duan 11-29, garıcuaz 12-82
muacir 12-57.

3-ALÇALAN İKİZ ÜNLÜLER

İkinci unsuru birinciye göre daha dar olan ikiz ünlülere "alçalan ikiz ünlüler,, denir. Bu ikizleşme türü de yöremizde azdır. Genellikle ğ , v seslerinin erimesi sonucu ve az da olsa h , g gibi ünsüzlerin düşmesiyle ortaya çıkmaktadır.

aı: soracım 2-358, dañ 6-117, baırdūmu 5-27,
daılıyor 10-90, padişain 8-209,

ei: seirt 7-27, deışdi 12-45

au: ölecauñ 11-81, sauşañ 6-109, dōuştuk 7-111,
gauştu 11-86.

ou: souk 2-125, sōurdüncü 8-140, dōül 12-44, ga-
racaoyúk 2-35.

E- ÜNLÜ UYUMU

- 1-Kalınlık İncelik Uyumu,
- 2-Kalınlık İncelik Uyumunun Yarım Kalması,
- 3-Kalınlık İncelik Uyumunun Bozulması,
- 4-Düzlük Yuvarlaklık Uyumu,
- 5-Düzlük Yuvarlaklık Uyumunun Bozulması,
- 6-Ceniglik Darlık Uyumu.

Ünlü uyumunda en çok benzeşmeler etkili olmaktadır.

Bu benzeşmeler bazı hallerde yerleşmiş olmasına rağmen, bazen de geçiş safhasındadır. Yarım kalan ün-

lü uyumuna , Aydınca ağızda çokça rastlanmaktadır. Sebebi ağız özelliğinin ve ünsüzlerin ünlüleri etkilemesidir.

1-Kalınlık İncelik Uyumu:

Anadolu ağızlarına paralel olarak kalınlık incelik uyumu çok kuvvetlidir. Öyle ki yazı dilinde uyuma girmeyen bazı emler ve edatlar da uyuma sokulmaktadır.

a) Bazı Ek ve Son Çekim Edatlarının Kalınlık-İncelik Uyumuna Girmesi:

Birleştikleri kelimeye devamlı kalın ya da ince olarak gelen, bundan dolayı da dil benzeşmesine uymayan bazı ekler ve son çekim edatları, bu ağızda kalınlık-incelik uyumuna girmektedir.

1) "i-" yardımcı fiilinin ekleşmemiş şekilleri kelimeyle birlikte telaffuz edilmekte ve uyuma girmektedir.

Geçmiş zamanlarında : acıhmışımış 1-166, varımış 1-213, varıdı 6-73, partalcıyıdı 7-6,

çıkmıştı 7-178, gısaydı 7-74, olsaydı 8-224, yaparımış 9-41.

Şartında: varısa 3-52, nasılısa 5-49, bahıyosa da 10-41, yaradıldıyısıa 11-20.

2) "i-" yardımcı fiilinden türemiş olan "iken" zarf-fiil ekinin uyuma girdiği görülür:

gonuşuhan 1-328, sırdıhana 7-66.

3) "ile" edatı benzeşme ile oluşmuş bulunan -inan, -nan şekilleri, tamamen ses uyumuna girmektedir: furmamlan 7-158, adamınan 8-172, depüünen 7-158, onuynan 7-140, geñesiynen 7-106,

4) "-leyin" eki de Aydınca ağızda tamamen uyuma girmiştir.

zabahlayın 9-3, aḡşamnayıncı 11-100.

5) Şimdiki zaman eki, ince sıradan kelimelerde standart Türkçenin aksine hem düzleşmekte, hem de uyuma girmektedir:

söylüyi 1-169, geliyi 1-57, diyi ki 3-56, diyi 3-109, gekiye 3-47, demiye 4-52, bekliye 6-121, diyeler 5-67, biliyeñ 7-122, yöriye 7-149, düşüyi 8-127, diyir 10-83.

6) Bu ağızda yaygın olarak bazı edatların Eski Anadolu Türkçesindeki bu özelliklerini devam ettirdikleri, henüz ince sıraya geçmedikleri görülür:

uçun 1-46, 3-76, 6-83, 8-186, 9-11, yanı 6-27, hañ-

gıyı 4-22, hadı 2-211, tabı 6-50, hanı 6-51,7-70.

Eski Anadolu Türkçesi devrindeki kalın sıradan bazı kelimeler, zaman içinde incelendiği halde, Aydınca ağızında korumaktadırlar:

alma 2-179, ğardaşım 5-53, ğardaşığ 6-2.

Ayrıca bazı edatların benzeşmeler sonucu uyuma girdiği görülmektedir.

birez 5-46, 6-18, şeyle 6-106, 7-118, beyle 6-43, 7-61, biyö<bir yol 8-140.

8) "-ki" aitlik eki Eski Anadolu Türkçesindeki gibi uyuma girerken, "ki" bağlama edatı da bundan etkilenerek uyuma girmiştir:

dutağdağı 6-13, halbuğı 6-13 ,

vardığ kı 6-25, ğalmadı Kı 6-127, bahtığ Kı 7-190

b. Alınma Kelimelerde Uyum:

Bu ağızda kullanılan alınma kelimelerin büyük bir kısmının ilerleyivi ve gerileyici benzeşme yoluyla uyuma tâbi olduğu görülmektedir.

1) İlerleyici Benzeşme Yoluyla:

Yöre ağızında en yaygın uyum, bu yolla sağlanmaktadır. Hem inceltici hem de kalınlaştırıcı yönde kendini göstermektedir.

Kalınlaştırıcı yönden:

halıma 2-17, habarı 3-62, fahıllarırından 4-20, zālınlar 5-142, ismayıl 5-158, vahıt 6-110, tarıf 6-114

Amat 6-90, şābısı 6-117, vahdıyla 8-143, dayrasına 8-188, halda 10-63, ahır 11-30, şusa 10-27.

inceltici yönden:

mezelliñ 2-61, mevcütdür 2-178, mekdüp 5-33, liriye 6-58, tekler 7-58, cüzemli 9-8, bekdeş 2-37

Örneklerde de görüldüğü gibi kalınlaştırıcı yönü daha yaygındır.

2-Gerileyici Benzeşme:

Bu ağızda ilerleyici benzeşmeye nazaran uyumda daha az etkilidir. Kalınlaştırıcı yönü, inceltici yönünden daha fazladır:

cuyap 1-89, lāhva 1-295, muracaTda 2-160, fırayun 2-187, davam 2-206, nişan 2-299, marahludu 5-11
cuzdanı 5-13, duynadan 5-149, babalısı 5-202, ayvah 8-241.

Bunlar da incelme yönünde benzeşme sağlar:

dene 1-107, 6-96, 7-42, söhpēt 2-153, semimi 2-209
eteşin 7-55,

3- İlerleyici-Gerileyici Benzeşme Yoluyla:

Bu durumda orta hecedeki farklı ünlü, her iki tarafında bulunan benzer ünlülerin etkisinde kalarak onlara benzemektedir. Bu çeşit uyuma yöremizde az rastlanır.

ceserete 5-108, barabar 7-45.

2- Kalınlık İncelik Uyumunun Yarım Kalması:

Daha çok alınma kelimelerde kendini gösteren ünlü uyumunun, ikiden fazla heceli olanlarında bütün hecelere tam olarak uygulanamadığı görülmektedir. Böyle kelimelerde ünlü uyumu yarım kalmış haldedir. Bu durum iki şekilde olmaktadır:

a) Ünlü benzeştirmesinin, kendisini bütün ünlülerde gösterememesinden ortaya çıkar. Bu ağızda oldukça yaygındır:

iddâası 1-301, ejdara 1-290, bilâhıs 1-210, mucahit 1-203, marifât 11-16, amânetleri 2-69, hizmetker 4-20, amenete 5-190, hıyenet 5-190, ısdar 8-158, iftâ 11-11

b) Ünlü uyumunun tam gerçekleşmemesi, yarım kalması durumunda, geçiş devresi sesi ortaya çıkar:

davât 1-221, düşmanıñ 1-333, emmâ 1-365, hañgı 1-265, äbdâst 1-236, dáfa 1-127, yárini 2-15, sinámı 2-18, mevzú 2-28, tekrár 3-8, dönúyo 3-13, óteki 3-64, biráz 4-54, núfuz 5-13, tíkkaT 7-32, salıñ 7-192, şöyle 8-65, táمام 8-70, boğún 8-192 Resúl 11-29.

Yukarıda gösterdiğimiz alınma kelimelerle, bazı Türkçe birleşik kelimelerde inceltici özelliğe sahip "y , s , ş , ç , r , h " ünsüzleriyle, kalınlaştırıcı özelliğe sahip ğ , k , ğ , n ünsüzlerinin de etkileri vardır.

3- Kalınlık-İncelik Uyumunun Bozulması:

Yöremizde az da olsa iç seste ğ , z , t gibi bazı ünsüzlerin etkisiyle uyumun bozulduğu kelimeler vardır. uzúlme 2-301, mesġan 2-374, ġarer 1-362, tamam-
lamahtır 11-19.

Ayrıca ince sıradan bir kelimeyle kalın sıradan bir kelime yan yana kullanıldığı zaman birbirini etkileyerek, ikisinden birisi yarı incelik veya kalınlığa:

úġ ġún 1-292, yarım mêtüre 5-69, zengin a.. ġíbí
7-53, emmá ġar 7-64, gelinceyá ġader 8-61, hibā
olsun 1-241.

4-Düzlük Yuvarlaklık Uyumu

Yazı dilimizde olduğu gibi bu ağızda da dudak benzeşmesi tam olarak gerçekleşmemiştir. Bilindiği gibi bu uyumda düz ünlülerden sonra yuvarlak ünlüler gelemez. Yuvarlak ünlülerden sonra, düz- geniş ünlüler ile dar-yuvarlak ünlüler gelebilir.

Dudak benzeşmesinin, düzleşme yönündeki gelişmesi bölgemizde yazı diline göre çok kuvvetlidir. Öyle ki yazı dilinde b, p, f, m, v gibi dudak ünsüzlerinin etkisiyle yuvarlaklaşan ünlüler, yeniden uyuma sokulup yarı veya tam olarak düzleşmiştir:

... mahmîd 2-225, mîrâcâtımı 2-6,
mısam 5-182, gâbil_eTTi 2-7, malîm_oliya 5-99,
beylece 7-38, ...

Yöremizde şimdiki zaman "-yor" ekinin de düzleşmesi çok yaygındır:

annıye ki 1-209, geliya 5-46, diyeler 5-67, arıya 6-94, góriyañ mı 7-66, gózikiye 7-33, sırıdıyadı 7-87, duruye 8-152.

Ancak bunun yanında düzleşmenin ara devresi kabul edebileceğimiz yarı düzleşmiş i, i şekilleri de vardır:

guşadıyî 1-209, diyî ki 3-56, diyî 3-101, alıyî 1-58, çekiyî 1-227, sohuyî 4-35, düşüyî 8-127.

Bu ekin yuvarlak ünlüsü, bazı kelimelerde seyrek olarak düz ünlüye geçişin ara devresini teşkil eden dar yuvarlak şekillere dönüşür. Bu durumda ünlü, kısalmış olarak karşımıza çıkmaktadır:

geziyü 1-137, dëyü 1-327, biniyü 1-24, görüyü 7-147, belliyü ki 9-17, görüyü 10-38.

Bütün bunlara rağmen, yöremizde dudak benzeşmesinin tam gerçekleştiği söylenemez. Çünkü seyrek olarak rastlanan bazı kelimeler, Eski Anadolu Türkçesindeki yuvarlak şekilli özelliklerini devam ettirirler:

saruyu 2-153, alucu 2-161, delü 5-204.

Ayrıca, "için" edatı, kalın heceden sonra eski şeklini korur:

yedüm uçun 3-76, goyun uçun 8-186, düşündü uçun 9-11.

5- Düzlük Yuvarlaklık Uyumunun Bozulması

Eski Anadolu Türkçesindeki bazı yuvarlak şekilli eklerin yaygın bir şekilde kullanılması, düzlük yuvarlaklık uyumunun bozulmasına sebep olmaktadır. Bu ekler kendilerinden sonra gelen ünlüleri de yuvarlaklaştırırlar. (bkz.63)

vëri müsün 1-90, getirüp 1-142, yapdurdum 1-297, getürüse 1-343, genişdirdü 2-150, çekdümüz 2-190, çağırurum 5-,120, yedüriye 9-13.

Yanyana geldikleri bazı ünsüzlerin etkisiyle düzlük yuvarlaklık uyumunun bozulduğu görülür:

pehliFanımış 1-339, bişdüreceñ 2-92, şifa 2-193, yedi eviniz 2-192, kegfim 7-16.

Çeşitli benzeşmeler sonucu düzlük yuvarlaklık uyumunun bozulduğunu gösteren bazı örnekler vardır:

Medinelü 1-120, getüriyim 3-92.

6-Genişlik Darlık Uyumu

Aydınca ağzında oldukça yaygın olan bu ünlü uyumu daha çok daralma yönündedir. Buna tesir eden faktörlerin başında çeşitli benzeşme olayları gelir.

ahidicañ 2-102, yulluñ 2-132, uruya 7-34, yatañcı 3-14, unuñ 3-44, satıyım 6-60, unñan 6-61, böyaliya 6-98, öriye 7-19,

İkinci hecesinde geniş yuvarlak ünlü olan alınma kelimeler, bu ünlülerini daraltmak suretiyle uyuma girerler: doñdur 2-348, moturuñ 6-70

Daha az örneğine rastladığımız ünlü uyumları ise genişleme yönündedir. Buna tesir eden faktörlerin başında genişletici özelliğe sahip olan b, h, g ünsüzleri gelir.

bóyúk 2-348, boyannı 3-108, gózel 6-132, bókúñ 7-79, hêzmet 1-292; gèderim 1-246, gèdmeye 2-54, gèdiye 6-11.

Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesindeki "yori-" fiili, günümüz Türkçesindeki gibi ince sraya girmiştir. Ancak, bu yörede, ilk hecedeki geniş ünlüsünü korumaktadır.

yörüyo 1-150, yörüden de 2-316, yörüye 7-149

F- ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ

L- KALIN ÜNLÜLERİN İNCELMESİ

Aydınca ağızda kalın ünlülerin incelmesi olayı geçitli sebeblere dayanmaktadır. Bu ağızda görülen inceltme olaylarını şöyle sıralayabiliriz.

a > e değişmesi:

a) Bu değişimin en önemli sebeplerinden biri "y, ş, c, ç, z, s, l, m, n, t" gibi ünsüzlerin, kalın ünlüleri kendi boğumlanma sınırlarına doğru çekerek inceltmesidir. Aydınca yöresinde a > e değişmesinin büyük bir kısmı bu sebebe dayanır:

zeknemiş "sakinlaşmış" 1-376, semimi 2-209, hadler "sınır" 2-366, gânet 2-44, Merdine 8-29

b) Bazı kelimelerde benzeşme olayları sonucunda ünlü değiştirirler.

birez 1-86, dene 4-29, bekdeşiñ 5-17, mezelliñ 5-54.

c) Bazı alınma kelimeler asıllarında olduğu gibi kullanılırlar; bazılarının ise sebebi belli değildir.

emme (Ar.) 1-201, nemaz (Fa.) 1-236, gâder 4-23, tamam (Ar.) 8-106.

a > á : değişmesi:

Bu ünlü değişmesi Aydınca ağızda a > e değişmesinin ara devresini teşkil etmektedir.

biráz 3-104, dáfe 1-127, deá 5-50, támm 8-70, tekrár 3-8, lirá 6-84, náamaz 1-284, gádár 6-70

ı > i değişmesi

Aydınca yöresinde çok az görülen bir değişmedir. Sebebi ise benzeşme ve inceltici ünsüzlerdir: misir 6-121, biati 11-47.

u > ü değişmesi

Bu değişme de yöremizde yaygın değildir. Sebebi, liderleyici benzeşmedir:

mevcütdür 2-178, mehdüp 5-33.

o > ö değişmesi

Tek önnikle tesbit edebildiğimiz bu değişmenin sebebi de yine inceltici ünsüzlerdir: söhpet 2-153

2-İNCE ÜNLÜLERİN KALINLAŞMASI

e > a değişmesi

Aydınca ağızında pek yaygın olmayan bu değişme iki sebebe dayanmaktadır.

1-Benzegme olayına bağlı olarak ortaya çıkan tam veya yarı değişmeler:

habar 1-255, gonuşuhan 1-328, halda 2-339, gâr-
daş 5-111, dana 6-25, bahçıya 8-7.

2-e > a değişmesinin bir başka sebebi de yanında bulunan f, g, h, v ünsüzlerinin etkisidir.

mavkıda 2-154. halıma 2-17, mesgân 2-374, havas
11-14

e > a' değişmesi

Genellikle e > a' değişmesinin henüz tamamlanmamış devresidir.

barabâr 2-326, habâr 3-3, hilâ 9-6, melhâm 2-13,
sinâmı 2-17, daâl 7-23.

i > ı değişmesi

Aydınca yöresinde yaygın olan ünlü değişmelerin-
dendir. Değişme sebepleri ise f, g, ğ, h, ħ, k, k̄, n, ñ, v
gibi kalınlaştırıcı ünsüzler ve benzeşmelerdir:

fırayun 2-187, ıkrar verip 2-285, fahıllıh 6-50;
aħar ımış 1-251 hadı 2-211, yanı 4-44, hañgıyı
4-22, nasıl ısa 5-49, tabı 6-4, hanı 6-51, var ıdı
6-73

i > i' değişmesi

i > i' değişmesinin bir ara devresi durumundadır:
tabi6-38, yani' 10-18, ısdıyoñ 5-181, dayriya
10-91, hađıgát 11-16

ö > ó değişmesi

Çok yaygın olan bu ünlü değişmesi "k, ğ, ğ, ğ"
ünsüzlerinin kalınlaştıracı etkilerinden ortaya çıkmak-
tadır: gótüriye 3-94, gómüyolar 3-81, gónder 2-211,
gógercin 2-84, dóğëñ 1-33, kóyún 1-415, görúyü
9-36

ü > u değişmesi

Çok seyrek görülen bu değişme, ses benzeşmesi so-
nucunda meydana çıkar:

cuzdanı 5-13.

ü > ú değişmesi

Yöremizde çok yaygın olarak görülen bu değişmenin
en önemli sebebi, kalınlaştıracı k, ğ, ğ, ğ, ñ ünsüzleri-
nin etkisidir:

gúnün 2-259, gúney 4-14, gúzel 1-213, gúreş 10-73
düldülün 1-152, gúldün 1-346, ózünü 2-106, derúk
11-17, kúrek 10-108, yúksek 1-155, kúsgú 7-151

Ayrıca çeşitli benzeşmeler sonucunda da ü sesi

ú haline gelir:

ókúz 6-53, gótürüp 3-81, kótüdür 6-52, sózüne
2-166, görüyü 9-36

3 - DÜZ ÜNLÜLERİN YUVARLAKLAŞMASI

1 > u değişmesi:

Bu ağızda oldukça yaygın olan düz ünlü yuvarlaklaşmasının, çeşitli sebepleri vardır:

a) Eski Anadolu Türkçesinde yuvarlak şekilli olan kelimeler, bu özelliklerini Aydınca ağızında korurlar:

sağuluğ 1-138, uçun 1-138, yalunuz 1-108, yazuğ 1-400, aluğ 2-163, sınır 5-209, artuğ 5-105, daru 2-91, saru 2-116, yaru 4-14, garsu 11-104,

b) Yine yaygın olan bir özellik de Eski Anadolu Türkçesindeki yuvarlak şekilli eklerin Aydınca ağızında canlı bir şekilde kullanılmasıdır:

ıssuz 1-66, yığılu 1-85, basamaklu 2-351, barduğ-
Ça 5-129, çağırurum 5-120, gapahlu 7-79, yapıdım 5-107.

c) Bazen de dudak ünsüzlerinin etkisiyle Aydınca ağızında yuvarlaklaşma görülür:

punarında 5-53, suvamış 12-70, gavmunuñ 2-202

d) Seyrek olarak benzeşme yolu ile "ı" sesleri yuvarlaklaşır.

yaradulmuşuğ 11-178, piloğ 12-19, nişannuyu 8-137.

ı > ü değişmesi :

Aydınca ağızında bu farklılığın en önemli sebeplerinden birisi -yukarda belirttiğimiz gibi- Eski Anadolu Türkçesindeki yuvarlak şekilli eklerin ince sıradan kelimelerde de değişmeden özelliklerini korumuş olmalarıdır.

verüsen̄ 1-55, dinlenüken 1-167, geçütinī 1-388,
getü 7-131, bellü 7-174, gizlü 8-23, gelü 8-44,
Mekkelü 11-63, edepsüz 10-80, gelüdü 12-53,

i > ü değişiminde en önemli sebeplerden birisi de
dudak ünsüzlerinin yuvarlaklaştırıcı özellikleridir.

söylemüyoñ 1-90, pehlüyan 1-256, bütürecekseñ
2-161, dervüşüñ 5-52, diyebülün̄ mü 8-24, devrü 11-34.

Bu ünlü değişikliğinin benzeşme suretiyle meydana
gelmesi pek yaygın değildir: mürşüt 11-152,

a > u değişmesi :

Yöre ağzında yaygın olarak görülen bu değişmenin
sebebi, benzeşmedir: burüya 1-150, dutuncu 1-130, ortuya
2-71, daşovüya 6-39, Yuvuya 6-122, oruya 7-64.

a > o değişmesi :

Yine çok az kelimedede görülen bu değişmenin sebe-
bi, dudak ünsüzlerinin etkisidir:

bobam 12-54, piloğu 12-19,

ı > i değişmesi :

Bu ünlü değişmesi u > ı veya ı > u değişmesinin ara
devresi durumunda olup Aydınca ağzında oldukça yaygındır:

galır 1-27, donında 2-46, bunı 2-50 variyu 4-35
aldih 6-61, artih 7-152, yapılı 8-245.

e > ı, i, u, ü değişmesi :

Yöre ağzında genellikle fiil çekimlerinde görülen
bu değişme, çeşitli benzeşmeler sonucu ortaya çıkar:

görüyüm 1-207, güdüyüm 2-221, getiriyim 3-92,
görüncü 3-106

Seyrek olarak bazı ses olaylarından sonra yuvarlaklaşmalar görülür:

sört 5-59, çöremüyom 5-94, bi çüt 6-36.

Ayrıca ağızda yaygın olarak "i-" fiilinin, geçmiş zaman ve şart kiplerinin ekleşmiş ve henüz ekleşememiş şekillerinin de dudak benzeşmesinin etkisinde kalarak yuvarlaklaştığı görülür:

yazuluyumuş 1-296, olur umuş 2-176, soyundum udu 5-79, öldürdüydü 8-143, durur umuş 10-28.

Yuvarlak ünlülü kelimelerden sonra gelen "-ki" aitlik eki ile "ile" edatının da seyrek olarak dudak benzeşmesine uyduğu görülmektedir:

onunhu 7-74, depüyünen 7-158.

Ayrıca, Eski Anadolu Türkçesindeki bazı yuvarlak şekilli ekler, bu ağızda çok yaygın olarak kullanılmaktadır. Bunlar kendilerinden sonra gelen düz ünlüleri de yuvarlaklaştırırlar. (bkz. 54, düzlük Yuvarlaklık uyumunun bozulması)

getirüp 1-142, getirüse 1-343, véri müsün 1-90, yapdurdum 1-297, aldığum 1-278, genişdirdü 2-150, çekdümüz 2-190, çağırurum 5-120, yédüriye 9-13.

Geniş zamanın birinci ve üçüncü şahıslarının teklik ve çokluk şahıslarında yuvarlaklaşmalar görülür:

geçinirüm 1-278, gurtarırım 4-34, verirüm 4-5;

çāıru 2-307, gelü 5-104, ;

taparuğ 1-268, tanıruğ 2-85, yaparuğ 2-228, vé-

rürük 8-18, gırıluruğ 11-63;

bilüler 4-23.

4 - YUVARLAK ÜNLÜLERİN DÜZLEŞMESİ

u > i değişmesi :

Aydınca ağızında, yuvarlak ünlülerin düzleşme olayı yuvarlaklaştırma özelliğine sahip olan dudak ünsüzlerinin etkisine rağmen, ağız özelliğinin düzleşme yönünde ağır basmasıyla kendini göstermiştir.

gauşıyo 1-378, gabil 2-88, Mısa 5-186, mişdar 6-77, bıdadım 1-139, gopmıyı 7-134.

ü > i değişmesi :

Çok az örnekte gördüğümüz bu değişiklik benzeşme sonucu meydana gelmiştir: Engilesiñ 7-106.

ö > e değişmesi :

Yine çok az örneğini tesbit edebildiğimiz bu değişimin sebebi de benzeşmedir.

beyle 6-43, seyle 6-106.

o > i/i, u > i/i, a/e değişmesi :

Bu değişme, yor (şimdiki zaman) ekinde görülmektedir. Aydınca ağızını karakterize eden bu düzleşme, bazen kalınlık-incelik uyumunu da bozmaktadır. -y^ı/^ı şekli- ni ise, düzleşmeye geçişin ara devresi olarak kabul edebiliriz. Ayrıca düşme eğilimi gösteren bu sesin ara devresi kabul edebileceğimiz -y^ı/^ı şekilleri de görülür.

alıy^ı 1-18, diy^ı 1-26, varyı^ı 1-13, başlıy^ı 1-41, veriy^ı 1-17, diye 1-92, diya 1-350, duruye 5-53, dutmiye 9-51, gahıya 9-56, diy^ı 10-78, diyir 10-83, dolduruye 10-110, atıy^ı 11-70, atıye 12-49. (Bk. Şimdiki Zaman Çekimi)

5 - GENİŞ ÜNLÜLERİN DARALMASI

Daha önce inceltici özelliğe sahip ünsüzler olarak gösterdiğimiz "y, s, ş, ç, z, l, m, n, t" ünsüzlerinin, aynı zamanda daraltma özellikleri de bulunmaktadır. Geniş ünlülerin daralması olayında genellikle bu ünsüzlerin ve benzeşmenin tesiri görülür.

a > ı değişmesi :

a) Aydınca ağızında bu değişimin büyük bir kısmı daraltıcı özelliğe sahip "y" ünsüzü tesiriyle ortaya çıkmaktadır.

gâriyim 1-111, babıya 2-11, buriya 2-337, çalmıya 3-66, zopiya 4-15, Amasyıya 5-25, gucahlıyacam 5-21, obiya 6-44, urıya 7-16, cılğıya 7-46, oynıyamaz 8-101, uyumiya 8-123, çihıyım 11-131, başğıya 11-201, tınmıyannar 11-215.

b) Aydınca ağızında benzeşmenin etkisiyle ortaya çıkan bu değişme diğer sebep kadar yaygın olarak etkisini gösteremez.

basıncı 2-34, alıncı 4-15, çatılayıncı 4-58, varıncı 5-8.

e > i değişmesi :

a) çok yaygın olan bu ünlü değişmesinin sebeplerinin başında daraltıcı ünsüzlerin, bilhassa "y" nin etkisi gelir:

vériyim 1-26, nériye 1-144, gâliye 1-232, işliyenner 1-319, ni yapıñ 5-86, depiye 6-103, deriye 7-7, gezmiye 8-11.

Aynı sebeple alınma kelimelerde de değişmeler görölür:

älbisevi < elbiseyi (<Ar.) 5-80, zibil < sebil (<Ar.) 7-93, zati < zaten (<Ar.) 7-187, Münasibet münasebet (<Ar.) 10-85.

b) Bu değişmenin diğer bir sebebi de benzeşmedir.

"-ince" zarf-fiil eki, ince sıradan kelimelerden sonra genellikle "-inci" inci şeklini alır:

dëyinci 1-191, gëdinci 1-408, çekinci 3-66, gelinci 8-59.

Anadolu ağızlarında "ë" meselesi vardır. Ağızlarında bu "ë" sesi oldukça karışık durumlar gösterir. Aydınca ağızı bu bakımdan şöyledir:

1) Eski Anadolu Türkçesi döneminde aslı "ë" olan sesler bugün yazı dilimizde imlânın da etkisiyle genellikle "e" vokali taşımaktadır. Aydınca ağızında ise bu sesler, "ë" şeklinde yaygın olarak kullanılmaktadır:

dëmiş 1-9, dëyü 1-327, dëyinci 1-328, ëyledi 2-297, yëre 3-62, dëmiye 4-52, yëri 7-145, yëtmez 10-78, Yazı dilinde "i" olan FAT'ndeki "ë" sesi, bazı ke-

limelerde kendini korumuştur.

gëderim 1-246, gëtmeye 2-54, 6-11, 7-70.

2) Bazı kelimelerin aslı "e" olduğu halde, Aydınca ağızında değişik şekillerde kullanılışını görmek mümkündür:

buyur edek 4-27, nası ëtmiyek 5-9, tarif ëdiñ 6-114, s....r itdim 8-204;

yiñ 2-231, yémek 4-26, yësiñ 8-141;

vërdim 1-22, virdi 7-179.

3) Bazı kelimelerin aslı "é" li olduğu halde yazı dilimizde yine imlânın da etkisiyle genellikle "e" olmasına rağmen, Aydınca ağızında "i" şeklinde kullanılmaktadır:

kége > gice 1-190, tē > didim 2-52, 5-54, didiler 2-56, dir 8-223.

4) Eski Anadolu Türkçesinde "e"li olan kelimeler bu ağızda "é" şeklinde kullanılır:

ergür > érince 1-298, gene > gène 5-181.

Seyrek olarak da seni > sēni 2-55, 2-259 zamirinde görülür.

5) Bazı sayılı kelimelerde Eski Anadolu Türkçesi ve Uygur devresinde "e" olan ünlüler, yazı dilimizde "i" şeklindedir; fakat Aydınca ağızında bu sesler aslını korumakta veya yarı darlaşarak "e" ye daha yakın bir ses haline gelmektedirler:

éyi 1-9, eyi 1-144, gëyim 2-175, pekëy 3-31.

6) Birkaç kelimedede Eski Anadolu Türkçesi ve yazı dilimizde "i" şeklinde olan ünlüler, Aydınca ağızında "é" şeklinde kullanılmaktadır:

gēbi 1-224, éstedi 2-299, éndi 3-74, éndi 11-84.

o > u, ü değişmesi :

Aydınca ağızında pek yaygın olmayan fakat bazı kelimelerde kural sayılabilecek bir şekilde görülen bu daralmanın, 'undan' ve 'unun' şekillerine örneksene yoluyla

ortaya çıktığını söyleyebiliriz:

uraları 1-320 urdan 4-16, unuñ 3-44, undan 6-61.

Alınma kelimelerde ikinci hecedeki "o" sesi daralmaktadır:

doğdur 2-348, motura 6-97.

Şimdiki zaman ekinde, düzleşmenin bir ara devresi sayabileceğimiz şekilde "ü" sesini görüyoruz:

duruyü 1-83, yapıyü 1-235, soğuyü 4-35, guruyü 7-147.

Tek örnekte tesbit edebildiğimiz bir başka değişme de benzeşme yoluyla meydana gelmiştir:

yulluğ 2-132.

o > ö değişmesi:

o > u değişmesine geçiş devresinde kalmış bir ünlüdür. "undan" ve "unun" şekillerine örnekseme yoluyla teşekkül etmiş olmalıdır:

ördan 1-278, örda 1-375, ö arada 3-50, önuñ 3-65,

örüya 6-131, şörda 7-145, şörüya 7-153.

6- DAR ÜNLÜLERİN GENİŞLEMESİ

i > e, é değişmesi

Aydınca ağzında genellikle alınma kelimelerde yaygın olan bu ünlü değişmesinin en önemli sebeplerinin başında, birlikte kullanıldığı kalınlaştırıcı özelliğe sahip "h" ünsüzünün aynı zamanda genişletici etkisi gelir:

hêzmet 1-292, nehayet 3-13, hêç 5-84, êhdiyar 9-41.

ı > a değişmesi:

İki yerde bilirtme durumu ekinin yaklaşma durumu fonksiyonunda kullanılmasıyla karşımıza çıkan bu değişme, bir ağız özelliği olmayıp, şahsa bağlı söyleyiş farklılığıdır.

adamlarına "adamlarını 11-93, düğmeye "düğmeyi" 14-13.

ü > ö değişmesi :

Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesindeki "yori" fiili yazı dilinde ince sıraya geçmiştir. Ancak, bu ağızda ilk hecedeki geniş ünlüsünü korurken, ikinci hecedeki düz ünlü, uyuma girerek yuvarlaklaşmaktadır.

yörüyo 1-150, yörüdü 2-64, yörümeden 5-58, büyük 5-200, yörüdük 6-97.

Aşağıdaki alınma kelime, "h" ünsüzünün genişletici özelliği söz konusudur:

hörmetimi 14-15.

u > o değişmesi:

Bu değişme kalınlaştırıcı özelliğe sahip "h, ğ"

ünsüzlerinin aynı zamanda genişletme etkisiyle gerçekleşmektedir. Ayrıca bazı kelimelerde yuvarlaklaştırma özelliği bulunan dudak ünsüzü "b" nin de etkisi düşünülebilir.

ğornasını 2-103, yoharı 3-11, 5-61, 6-99,14-32;
boğez 7-191, -boğun 2-192.

G- ÜNLÜ DÜŞMESİ

Aydınca yöresi ağzında ünlü düşmesi sıkça görülen ses olaylarından biridir. Kelimeler arasında normal ses aralığının bırakılmaması, öte yandan, kelime içinde geçitli sebeplerle ünlü düşmesi meydana gelir. Ünlü düşmesi olayını bu ağızda şöyle guruplamak mümkündür:

a) Orta hecenin vurgusuz olması sebebiyle meydana gelen ünsüz düşmesi çok görülür.

İçerdeki 1-112, uyyo 3-49, goyyolar 3-80, duyuyolar 8-117, yoğardan 3-61, sarmsağlı 9-12, aşlanmamışsa 11-148, buyrasın 13-14.

Yine orta hecede r, d ünsüzleri arasında geniş ünçöğunlukla düştüğü görülür:

burdan 1-184, nerdeyse 2-61, orda 2-144, şurda 4-47.

Yine aynı özellik sebebiyle alınma kelimelerin basit ve birleşik şekillerinde ünlü düşmesi görülür.

ğayboluyo 1-202, ahlıñı 5-203; gavmunuñ 2-202 emrèt 2-229, zikrèder 2-312, gavline 11-11.

Bualardan başka yazı dilinden farklı olanlar vardır: zeknimış "zekinimiş" 1-376, hışmına "hışım ile" 2-47, Seydaliniñ "Seyit Alinin" 5-37, hedyeyi 9-22.

b) Genellikle üçüncü şahıs iyelik eki almış olan kelimelerden sonra hâl eklerinin getirilmesi durumunda iyelik eki olan ünlünün düştüğü görülür:

yanna 1-120, 3-89, 5-82, birbirinden 6-69, gomutanniñ 9-31.

Ayrıca son hecedeki belirtme durumu ekinin bazen

düştüğü görülür.

yolum < yolumu 2-291, umudum < umudumu 2-296,
ahlım < aklımı 2-287, bıyığ < bıyığı 8-89, saPan <
sapanı 10-61.

Ayrıca çabuk konuşma sebebiyle son hecede

ünlü düşmesi görülür:

pekèy < pekeyi 3-31, pèkiy < pekiyi 3-104.

d) Birincisi ünlü ile biten ve ikincisi ünlü ile başlayan iki kelimededen -çabuk konuşma sebebiyle- bazen birinci kelimenin sonundaki ünlünün, bazen ikinci kelimenin başındaki ünlünün düştüğü görülür:

açıklığı m oldu 6-74, hahğı şun 2-118,

emm oğlu 11-77, alt ay 14-3

Ayrıca "gibi" edatı ünlü ile biten kalın sıradan bir kelimedden sonra gelirse "g" sesi yumuşayarak "i" ünlüsünü düşürür.

bacā ğbi < baca gibi 7-147, sobā ğbi < soba gibi
7-147

Bunlardan başka, çok az görülen bir olay da birleşik fiillerde, zarf fiil ekinin düşmesidir.

ğoyverin 5-27, ğoyverdi 6-104.

H- ÜNLÜ TÜREMESİ

Aydınca ağzında genellikle kelime başında ve ortasında görülen bir ses olayıdır.

a)Başta ünlü türemesi daha çok diğer Anadolu ağzlarında olduğu gibi "r" ve "l" ünsüzleri ile başlayan kelimelerde ortaya çıkmaktadır.Bunun sebebi "r" ve "l" seslerinin Türkçe kelimenin başında yer almamasıdır. Bunun için "l;r", ünsüzü ile başlayan kelimelerde başta ünlü türemesi görülür.

ıras geliyo 1-49, urum 2-34, ırızgımızı 2-342, ürüyalar 5-113, ırızayı 5-98, ırazı olsun 6-75, ilâzım 6-54, ıraatsuz 8-157, ilezillik 8-168, ırahetlik 12-53.

Örneklere görüldüğü gibi "r" ile başlayan kelimelerde başta türeyen ünlü dar olup, diğer ünlüler, ilk hece ünlüsüne uygunluk göstermektedir."urum" kelimesinde "u" ünlüsünün türeme sebebi, "ru" hecesinin kalın ve yuvarlak olmasından, "ıras" kelimesinin başında "ı" sesinin türeme sebebi "ıras" hecesinin kalın ve düz olmasındandır.Ayrıca"ilâzım" kelimesinde başta "i" sesinin türemesinin sebebi ise "l" ünsüzünün inceltici özelliğinden kaynaklanmaktadır.Görüldüğü gibi Aydınca ağzındaki ünlü türemeleri genellikle ünlü uyumuna uygundur.

b)Orta hecede ünlü türemesi, kelime içinde ünsüzle biten bir heceden sonra yine ünsüzle başlayan bir hecenin gelmesi durumunda ortaya çıkmaktadır:

hePisi 1-139, m^otüre 5-69, ezirayil 5-81, fergü-
siyon 6-100, metire 7-117, aderafında 7-143, 'go-
misiyon 10-91, 'guduretTen 11-25, idiris 2-208.

Görüldüğü gibi bu durumda olan kelimelerde ikin-
ci hecenin başındaki ünsüz çoğu zaman "r" dir.

yaluñuz 1-147, yalıñız 12-17 kelimesindeki "ı,u"
ünlüleri bir türeme olmayıp, eski şeklin devamıdır.

Yörede sık rastlanan sonda ünlü türemesi, aşağı-
daki şekillerde karşımıza çıkmaktadır:

1) -kan/-ken zarf-fiil ekinin genişlemiş şekli
olan -kana/-kene ekinin son sesini, türemiş ünlü kabul
edebiliriz. (1)

oçurkene 2-101, yerkene 3-105, içerkene 3-74,
soyunukene 5-84, geçerkene 7-35, sırıdıhana 7-66,
derkene 7-175, yıharkene 9-51, doldurukene 10-109.

2) -dan/-den ayrılma durumu eki, yaklaşma duru-
mu ekiyle -dana/-dene (Yukarıdaki şekle örnekseme ola-
bilir.) şeklinde kaynaşarak zarf-fiillere eklenmektedir:

oynamıyarañdana 2-93, ~~o~~diyerehdene 2-103. (Bu
özelliğe seyrek rastlanır.)

3) -ca/-ce eşitlik eki bazen yaklaşma durumu
ekini alarak -cana/-cene şeklinde kullanılmaktadır: (1)

böylecene 1-328, öylecene 5-83, ^veyicene 7-168.

1 bkz. Z.Korkmaz, Günüy Batı Anadolu Ağızları Ank.1956, s.51;
Türkçede ek yığılması olaylarının meydana gelişi üye-
rine, TDAY 1960, s. 173-180

TEŞEKKÜL NOKTALARI	Patlamalı			Patlamalı-Sızıcı			Yarı Sızıcı	Sızıcı			Akıcı
	T.	Y.T.	T.suz	T.	Y.T.	T.suz		T.	Y.T.	T.suz	
DUDAK	b	P	p				b				m
DUDAK-DIŞ			t					v	F	f	
DIŞ	d	T	t					z	S	s	n
DIŞ-DAMAK				c	C	ç	c ç ş	j	S	s	
ÖN DAMAK	g	K	k								r y
ORTA DAMAK	g' g		k' k								l
ARKA DAMAK	ğ	k	k					ğ			ñ l
GIKTIK			ğ								h

Aydınca ağzında bulunan ünsüzler

II. ÜNSÜZLER

A- YAZI DİLİNDE BULUNMAYAN ÜNSÜZLER

Aydınca ağzında, yazı dilinden farklı bazı ünsüzlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu ağızda, yazı dilinde kullanılmayan en yaygın ünsüzler; g, h, k, ğ, ñ, T, h, ğ, ı, v, S, F, K, Ç, k, 'k, ĸ, c'dir.

g ünsüzü :

Orta damak ünsüzüdür. Aydınca ağzında çok yaygın olarak kullanılan bu ünsüz, kelime başında bulunup ö, ü ünlüleri ile hece kuran 'g' ve 'k' ünsüzlerinin boğumlanma noktasının geriye çekilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu boğumlanma noktasını geriye çekiş, kendisiyle hece kuran ö, ü ünlülerinin de kalınlaşmasına sebep olarak o, u ünlülerini böylece ortaya çıkardığı görülmektedir:

görmedim 1-64, gütdürüyola 1-71, góŞçúsü 1-254,
güccúğú 2-80, gúl 2-266, gún 2-334, górúyú 3-105,
gúney 4-14, gúzey 4-14, görpe 5-124,

h ünsüzü :

Aydınca ağzında çok yaygın olarak geçen hırıltılı "h" ünsüzü, genellikle kalın ünlülerle birlikte kullanılmaktadır. Bu ünsüz gerek yalın gerekse eklerle genişletilmiş olarak kelimelerin iç seslerinde iki ünlü arasında bulunan ve arka damak ünlüsü olan "k" sesinin hırıltılı girt lak ünsüzüne dönmesiyle ortaya çıkar:

gorharım 1-29, dohuz 2-329, çiharıyo 3-5, yoharı
3-10, bahıyí ki 3-14, bahalım 3-17, yahınında 3-41

arhadaş 3-101, acıhıyo 3-55, sohıyu 4-35, gohusu-
nu 4-39, dohıyolar 4-57.

Aynı ünsüz, hece ve kelime sonunda da yaygın ola-
rak kullanılmaktadır:

gorhdum 1-64, gonahlıh 1-76, dutahdahı 6-13, hahğı
2-310, yatuduh 2,339, alduh 2-349, pıcah 2-350,
sardurah 2-379, ufah 3,107, çubıh 4-29,

Bunun dışında, yaygın olmamakla birlikte bazı
alınma kelimelerdeki "h" ünsüzü kendisini korumakta, ba-
zılarında ise "k" sesi "h" sesine dönüşmektedir.

dohdullar 2-370, fahıllarından 4-20, mıhdar 5-3,
marahladu 5-11, mahsat 5-16.

h ünsüzü :

Daha çok alınma kelimelerde görülen "h" sesi bazı
kelimelerde nefesli "h" şeklinde kullanılmaktadır.

hoş 1-5, hınkarıñ 2-324, ahırına 3-46, anahıtarını
3-57, hizmetkar 4-20, zabahdan 5-3.

k ünsüzü :

Orta damak ünsüzüdür. Aydınca ağızında oldukça sık
kullanılır. Bir ön damak ünsüzü olan "k" sesinin hece ba-
şında genellikle, yuvarlak ve ince sıradan ünsüzlerle
kullanılırken orta damağa kayarak "k" sesine dönüştüğü
görüür. Bu durumda ince ünlüler, yarı kalınlaşır:

kóplúnúñ 1-394, sókúdebildim 2-109, kóyúme 2-338, #
búkúñ 3-42, kúrd 3-63, ókúz 4-3, kóle 4-17, kókú-
núzü 4-60, kúrānen 10-108.

Hece sonunda genellikle ince ve dar yuvarlak ünlüden sonra $k > \underline{k}$ değişmesi ortaya çıkar. Bu durumda ince ünlü de yarı kalınlaşır.

yüksek 1-81, dedükleri 1-174, büyük 2-343, işdük 5-1.

g ünsüzü :

Aydınca ağızda çok sık kullanılan bir ünsüzdür.

"k" sesi kalın ünlülerle birlikte kelime başında kullanıldığı zaman art damağa kayarak "g" şekline dönüşür.

gorhdum 1-64, gayteniñ 1-68, gilmayı 1-68, galda 2-309, guru 2-316, garadaşa 2-338, goyun 2-351, girdin 2-367, gardaş 3-6, guıt 3-107, girali 4-1, gaçıy 4-16, gız 4-21, goyo 4-39, gariya 5-1.

Ayrıca kelime içerisinde çeşitli sebeplerle k sesi g'ye dönüşür.

ırızgımızı 2-342, argadaş 3-98, nuTgun 4-342.

Bir örnekte gördüğümüz son seste "h" ünsüzünün "g" şekline gelmesini ise şahsî ağız özelliğine bağlamak daha uygun olur. zabag 8-20.

k ünsüzü :

Pek yaygın olmayan artdamak ünsüzüdür. Genellikle akıcı ünsüzlerle dar ünlülerin yanında "k" sesi, "k" şeklini alır. Bunların dışında kalan örnekleri şahsî söyleyiş olarak kabul edebiliriz.

ikram 3-34, arkadaş 3-7, saklamıyo 3-18, yakıyü 3-60, şark 4-14, bırakıñ 4-38, tak tak 5-19.

Ç ünsüzü :

'c' ile 'ç' arasında bir ünsüz olup Aydınca ağızında iç hecede ve son hecede yer almaktadır. 'ç

göŞçüsü 1-254, aTduKÇa 1- 72, geÇmenin 1-383, bair-
duhÇa 5-129, meyhtaÇ eyleme 5-163, homaÇa 7-83,
saÇıyah 7-147, ğeldükÇe 11-74, TürkÇe 11-175.

F sesi :

'v' ile 'f' arası bir ünsüzdür. Genellikle düz ünlü-
ler arasında ortaya çıkan bu ses, Aydınca ağızında az görülür.

pehlúFaniñ 1-212, seFer 5-79, MisaFir 8-91.

K ünsüzü :

'k' ile 'ğ' arasında bir sestir. Çok az rastlanır.
Bazan, "ki" edatının, ünlü uyumuna girerek kalın sıraya geçmesi
halinde yanındaki "k" ünsüzünü etkileyerek değiştirdiği görülür.

aTduKÇa 1-372, arKadaş 3-111, Kuzular 5-124;
yapdih Kı 7-105, bahdih Kı 7-190.

K ünsüzü :

"k" ile 'ğ' arasında bir ünsüz olup bu ağızda pek yay-
gın değildir. İç seste ve son seste ortaya çıkmaktadır.

ziKreder 2-294, gerKeziñ 4-7, hareKet 7-17, MekKede
11-2; dediK 7-102, fişeK 7-125, tüfeK 7-151, müba-
reK 12-9.

S ünsüzü :

Aydınca ağızında pek yaygın olmayan bu ses, "z" ile
's' arasında bir ünsüzdür.

gÓŞÇúSü 1-254, hePiSi 1-268, edemeSse 1-393, iġe-
riSindeki 1-383, ėSenliye 3-54, doñuS 7-158.

P ünsüzü :

Aydınca aġzında p-p arasında bulunan bu ses , diġer,
farklı ünsüzler kadar yaygın deġildir.

dePesine 1-81, hePisi 1-139, hitaP_etti 2-105,
heP Pasada 2-309, gótürüP_onu 3-81, taPi 7-81,
musāhiPcilīñ 11-14.

T ünsüzü :

Aydınca aġzında oldukça yaygın olarak kullanılan
bu ünsüz "t", "d" arasında bir sestir.

derFlere 2-289, BaTdal 2-326, yaTdı 2-334, aTduġ
2-349, yapTım 3-16, Tınmadım 3-22, KaaT 3-101,
ġurT 3-98, anahTarını 3-58, postu 4-3.

ñ ünsüzü :

"ñ" ünsüzünün, ön ve arka damakta boġumlanan iki şekli
bulunmaktadır. Bunlardan ön boġumlanmalı şekil ince ünlü-
lerle, arka boġumlanmalı şekil ise kalın ünlülerle kulla-
nılır. Süzü edilen bu nazal "ñ" sesleri, Aydınca aġzında çok
yaygın olarak görölmektedir. Deġişik şekillerde ortaya
çıkan bu ünsüzün bulunduğu yerleri şöyle özetlemek mümkündür

Akıcı, damak ve burun ünsüzü olan "ñ" sesi kelime
köklerinde, ilgi durumunda, ikinci şahıs iyelik eklerinde,
yaklaşma durumunda, fiil çekimlerinin ikinci şahıs ekle-
rinde eski dönemlerdeki gibi devam etmektedir.

hañğı 1-136, Tañrınıñ 1-192, diñniyenler 5-153, bu-

ñaldım 2-3, soñna 2-29, deñiz 2-280; bağıña 1-67, saña 1-92, boğaziña 3-75; onuñ 1-138, yoluñ 1-200; galeñiz 1-263, gulañızı 1-149; ózúñü 2-106; ayırmañ 2-47, seğıñ 1-256, furduñ 5-174, vermeyohüz 14-25.

h, ğ, l, r, n/ñ, y, v ünsüzleri :

Ünsüz düşmesinden bir önceki devreyi göstermekte olup, gevşek boğumlanan ünsüzlerdir. Aydınca ağızında bu ünsüzler çok yaygın olarak kullanınılırlar.

h : ğunağı 1-128, ğamle 1-127, şahadetlik 2-128, şahibi 3-9, sahat 5-74, herif 6-104, kağa 7-64, ğuri 7-94, rahat-suz 8-169, dağa 10-9, ağır 11-30, Turğalın 12-31.

ğ : getdiğı 1-156, deliğı 2-138, eğırsiniz 5-194, ğoçoğı-lu 8-1, bağığı 8-232, çağırıyo 12-33

l : nasıl 1-335, verülle 4-21, alulla 4-21, biyol 5-21.

n,ñ : inşan 1-217, ohuyañ 1-177, ulañ 2-192, Bekdeşneñ 2-218, lañ 5-13, davranıyañ 6-30, fúrmamlañ 7-158, avudundan 7-178, merdivenden 11-84, deyiñ 12-81.

r : geliyeler 1-233, bulunurmuş 1-106, isTersen 1-318, bunnar 1-377, şurda 2-122, bir 2-247, ğurd 3-107, ğader 4-47, sört 5-15, tekler 6-139.

y : evyel 1-118, ğayuşuyolar 1-396, fırayun 2-187, dayar 5-103, sıyıñ 7-135, duyar 7-144, çayuş 10-115.

y : seye 1-233, beye 1-234, yanaşamıy 1-216, dayıma 1-296 asKelleriyne 1-398, öyle 2-341, pekéy 3-19, şeyæe 6-106, meyíam 5-173, éy 11-116.

Bunlardan başka daha seyrek olarak k, g, f, m, s, c, t ünsüzleri de vardır.

deyincik 5-67, gayincik 5-102, äbdasTı 1-236,
 fuganı 2-319, girdi 7-158, file 1-339, gıfıte
 5-146, misaf 8-91 bahalım 2-42, bacāmiñ 7-157,
 semelendi 7-158, varınça 1-395, ağdan 3-83,

f, g, k, h, l, t ünsüzleri:

Yazı dilinde bulunmayan bu ünsüzler, normal bo-
 ğunlanma noktalarının öne kaydığını gösterir. Bu sesler,
 seyrek olarak yöre ağızında vardır.

f' : f'uganı 2-319, f'ırlıyo 3-11, efendim 6-1, halifenin
 11-34, sefer 11-44.

g' : g'anser 2-339, g'arırım 2-339, mesg'an 2-374, g'adar 3-4,
 g'arp 4-14.

k' : itikadiñ 1-75, húnkariñ 2-324, K'amil 2-334, k'aat 3-

h' : bilemeñ 4-22, g'edeñ 8-187, diyereñden 10-81,
 kehliñler 14-38.

l' : halde 2-339, selami 3-34, falan 3-40, lazım 3-52,
 sülalesine 3-96, dellal' 4-12,

t' : çüt' 6-8, kestikten 6-33

Diğer Farklı Ünsüzler

Bu ünsüzlerin dışında yazı dilinde kullanılmayan
 fakat bu ağızda da fazla yaygın olmayan başka ünsüzler de
 vardır. Bunların ortaya çıkış sebepleri değişiktir. Bunlar

b, c, ç, ğ, k̄, k̂, k̃, v gibi ünsüzlerdir.

b : b̄öyle 10-66.

c : ac̄ 3-57, ac̄ız 6-132, meçbur 11-119.

ğ : gog 11-2, 11-53, ug 11-173, 7-125, gerkez 7-135.

ğ' : d'oge d'oge 1-170, d'oglet 2-312, y'og' 3-56, g'og' 6-128, goğu 4-58.

^k : yoksa 8-241, 11-47, 11-125, e^ksuk 2-112.

^k : ^keser 11-149, ^kesilmemis 11-147, ^kevresinden 7-79.

k : fakat 8-79, 10-20, 8-5.

v : çavuş 10-27, yav 10-54, 1-335, 5-105, pehlüvan 1-54.

B- ÜNLÜ - ÜNSÜZ UYUMUNUN BOZULMASI

Ünlü-ünsüz uyumu, ince ünlülerle inci ünsüzlerin, kalın ünlülerle kalın ünsüzlerin yanyana bulunmasıdır. Türkçe için genel bir kurul olan bu durum sebebiyle Köktürkçede kalın ve ince ünlüler için tek işaret kullanılırken, ünsüzlerin hemen hepsinde kalın için ayrı, ince için ayrı işaret kullanılmıştır. Osmanlı Türkçesinde ise t, s, k seslerinin kalın ve inceleri için ayrı işaretler kullanılmıştır.

Ancak, bugünkü imlâımızda bu ünsüzler aynı gösterildiğinden, uyum, yazıdan açıkça anlaşılmaktadır.

Aydınca ağızında Türkçe asıllı kelimelerde bu uyumsuzluğa pek rastlanmaz. Alınma kelimelerde ise, ünlü-ünsüz uyumsuzluğu oldukça yaygındır:

ınkar 2-108, şikaat 2-122, gader 1-386, galesiniñ 1-384, mesgan 2-374, asger 4-27, gadan 5-69, gari 5-152, gadir 5-173, kafir 11-209, katiller 14-30, ganser 2-301, ganet 2-44, garer 8-212, garez 11-54.

C - ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

1-Sedalılaşıma

Ses tellerini titreştirmeden teşekkül eden sedasız sız ünsüzlerin, ses tellerinin titreşmesiyle kendi karşılıkları olan sedalılar haline geçmesine "sedalılaşıma" denir. Aydınca ağızında başlıcaları şunlardır:

k > ğ değişmesi:

Aydınca ağızında çok yaygın bir durumda olan bu ünsüz değişmesi, kelime ve hece başlarında adeta genel bir kural durumundadır. Ayrıca ülamalarda kelime sonundaki "k" seslerinin çoğu zaman "ğ" ye dönüştüğü görülmektedir.

ğalma 1-25, ğaradaşa 2-338, ğuduretle 2-29, ğañ 3-73, ğadir 5-173, ğoyveriñ 5-27, ğıyısına 5-59, ğurā 6-67, ğazlara 8-216, ğıçına 10-52, ğonaç 12-6, ğafama 13-13;

aşğın 2-18, nuTğı 2-203, niğabını 2-285, arğadaş 8-220, ğısğanmış 9-5, başğa 11-18, başğaya 11-201; aşğ olsun 1-75, halğ eyledi 2-297.

k > g değişmesi :

Aydınca ağızında seyrek görülen bir değişmedir. Önseste ve içseste hece başında karşımıza çıkmaktadır;

giğidür 1-21, gendisü 3-115, ğéçi 6-73
gerbela 11-99

Örnekte görüldüğü gibi "ki" edatı da ünsüz değiştirmiştir.

k>g değişmesi :

Aydınca ağzında seyrek rastlanan bu değişme, daha ziyade alınma kelimelerde kendini gösterir.

ğanet 2-44, ğarer 8-212, ğada 9-53, tariğat 11-16, ğafilesini 11-54, ğarez 11-80, ğáddár 13-18, ğaden 14-46.

k>K değişmesi :

Aydınca ağzındaki bu ses, k>g değişmesinin bir ara devresi olarak ortaya çıkmaktadır. Daha çok hece sonlarında, bazen de hece başlarında görülmektedir.

iliKden 11-153 bineK 2-2, gidiyeK 6-89, indiriyek 6-45, teK 11-23, gerceKden 11-162,

Ayrıca, iki ünlü arasında veya son sesi "k" ile biten bir kelimedenden sonra ünlü ile başlayan bir kelime geldiği zaman ulama yapılarak söylenmesi sonucu "k" sesi, "K" şeklinde söylenir.

bilmiyeK izini 6-115, getidiK eteşin 7-55, hareKet 7-17, dedik e 7-102.

k>K değişmesi:

Aydınca ağzında çok az görülen bu ses değişikliği k>g değişmesinin bir ara devresi olarak ortaya çıkmaktadır. Genellikle hece başlarında görülür.

Kıymek 10-78, Kaldılar 11-35, Kuzular 5-124.

Bu değişme, "ki" edatında da kendini gösterir:

ğalmadı Kı 6-127, vardım Kı 139, vardım Kı 7-105, bahtım Kı 7-190.

ç > c değişmesi :

Aydınca ağzında az görölen bir değişmedir. İçseste "ç" ünsüzü iki ünlü arasında kaldığında genellikle sedalılaşarak "c" ye dönüşür. güccük 12-33.

Seyrek olarak da önseste değişir. cılbaç 5-87.

t > d değişmesi :

Aydınca ağzında çok yaygın olarak görölen t > d değişmesi, Türkçe ile birlikte alınma kelimelerde de kendisini göstermektedir. Genellikle önseste gördüğümüz "d" li şekiller, FAT'ndeki "d" li şekillerin devamı durumundadır.

dırmanıyo 3-10, dilki 3-99, dahıyo 3-64, dutaç-dahı 6-13, dana "tane" 6-25, dene "tane" 6-96, daşovuya 6-139, dut 6-80.

Bunlardan başka sonu "t" ile biten bazı kelimeler ünlü ile başlayan bir ek aldığı zaman, bu "t" sesinin yazı dilinde sedalılaşmadığı halde, Aydınca ağzında sedalılaştığı görülür.

yörüden 2-316, dağıdıyodu 2-83, anladacaam 2-32, üsdünü 6-10, seirdemiyem 7-29, sırıdıhana 7-66, yaradıldıyısı 11-20

Ayrıca, ulamalar sırasında da t > d değişmesinin ortaya çıktığı sık sık görölmektedir.

kúrd ilmā 3-63, kād almış 3-99, rahmed eylesin 7-44, şehid ettidüler 11-72, on dörd on.. 11-79, südükmek 11-80, sažad ol- 11-12.

Ancak ulamalarda kelime sonunda bulunan "-p" ünsüzünün iki ünlü arasında kalmasıyla "-b" ünsüzüne dönüşmüş şekilleri görülür.

zeyneb_uanam 2-319, nasib_eetme 5-79, şarab_iğersen^ñ 14-26.

Bunun dışında bazı Türkçe kelimelerde ön seste ve birkaç alınma kelimeye son seste "b" sesi kendisini korumuştur. Bunları ses değişmesi olarak kabul edemeyiz.

barnağ_larını 2-150, bazall_in^o 6-110.

sağ_ab "sahip" 11-73, sağ_ab "sevap" 14-40

p > P değişmesi:

p > b değişmesinin bir ara devresi olarak ortaya çıkmaktadır. Bazı ulamalarda, çok az sayıda kelimeye ve iki ünlü arasında ortaya çıkan bir ses değişikliğidir. Bu değişme yukarıda açıkladığımız p > b değişmesinin özelliklerini taşır.

takiP_etdiler 2-65, hitaP_eTdi 2-68 ; dePesine 1-81, hePişi 1-24, ePeyce 13-18; dönüP 11-95, mehdúP 11-66.

s > z değişmesi:

Ayrıca ağızda pek yaygın olmayan bir değişmedir. Sadece "zabah 5-3, 9-13, 12-23" kelimesinde yaygın olarak kullanılır:

zopiya 4-15, zibil "sebil" 7-93, herkez 8-93, 10-21.

s > S değişmesi:

Yöre ağızda çok az kelimeye karşımıza çıkmaktadır: hePiSi 1-268, suSuz 1-337, herkeS 10-23.

2- Sedasızlaşma

d>T, t değişmesi :

Ek olmadığı halde, seyrek olarak "-da/-de" edatının kendinden önceki sedasız ünsüzün etkisinde kalarak yarı sedasızlaştığı görülmektedir:

satacağ Ta 6-26, déyip Te 6-63, oturup Ta 6-126,
furduğ Ta 7-188, añlayıp Ta 11-164.

Funun yanında "T" , "t" seslerini değişme olarak kabul edemeyiz. Bu seslerde aslını koruma eğilimi görülür.

sultan abTalım 5-177, tiken 14-35.

c>C değişmesi:

"c" ile "ç" arasında bir ses olup Aydınca ağızda seyrek olarak görülmektedir:

góSQúsü 1-254, saÇıyah 7-147.

b>p değişmesi :

Aydınca ağızda çok az olarak görülen bu değişme önseste ve içseste ortaya çıkar.

pıçã 7-135, sapandan 10-59.

Yine b>p değişmesinin ara devresi olarak "P" sesi de kendini göstermektedir.

saPan 10-61.

z>S değişmesi :

Çok az örnekte rastladığımız bu ses, z>s değişmesinin ara davresi durumundadır. Ortaya çıkış sebepleri değişiktir. etmeSseñ 1-327, sekiS olmaniñ 2-202.

v>f değişmesi :

Bu ağızda çok az kelimedede görülen bir ses değişmesidir. fur 2-350, furulur 7-152, furmağ 14-39

c > ç değişmesi:

Bu ses değişmesine Aydınca ağzında ancak bir kelime rastlayabildik:

geket < ceket 5-80.

3- Sızıcılışma

Bu ses olayı içerisinde değerlendirilen değişmelerin bazıları kurallaşmış durumda bulunmaktadır. En yaygın olanı şunlardır.

k > ħ değişmesi :

Kelime sonu ve ortasında bulunan k seslerinin Aydınca ağzında ħ ünsüzüne dönüşmesi, kural durumuna gelmiştir.

Allaħlıħ 1-301, dutaħ "alet ismi" 1-123, merah-

dan 1-117, ğorħań 1,92, maħama 1-296, yazuħ 1-400,

barmaħlarıńı 2-150, aħ 2-181, ayıħdım 5-78, doħuz-

larda 2-27, ħaħdan 2-28, yoħ 2-100, cılbaħ 5-87,

torpaħlar 5-153, buħuħ 6-127, ayrılıħ 6-52, yo-

ħuşu 6-103, satacaħ 6-26, yoħarı 6-99, yanıħ 7-12,

yolaħ 7-119, aħşam 8-19, aħıllı 10-9, ħaħga 11-22.

Bazen "ki" edatıyla "-ki" aitlik ekinin ünlü uy-

muna bağlanmalarıyla birlikte ünsüzleri de değişmiştir:

dutaħdaħı 6-13, ħalıbuħı 6-13, onuńħu 7-74;

Kurallı olarak, ikinci tip şahıs ekleri geniş zaman , şimdiki zaman, şart, ve istek kiplerinde çokluk 1. şahısta kalın sıradan kelimelerde görülür:

yapaħ 1-178, taparıħ 1-268, yaparuħ 2-228, sataħ

2-301, sauşaħ 5-109, olsaħ 6-4, ğırıluruħ 11-63

k > k̄ değişmesi:

Çok sık görülen bir ses değişmesidir. Türkçe kelime limelerle beraber alınma kelimelerde de ortaya çıkar.

erliń 1-357, sehiz 6-72, ırāhmatliĥcāz 7-5, kó-pehleri 7-117, şindiń 7-166, mehdüp 8-16, tazziń 10-82, teń 11-115, demehTir 11-148, egşeh 12-66

Yine yukarıdaki gibi fil çekimlerinde ince sıradan kelimelerde görüler:

ēndiririń 6-112, dēriń 7-3, gēdiyeń 7-3, keseń 7-100, dēseń 11-119, bindiń 6-97, ēnmişiiń 6-120.

k, k̄ > ğ değişmesi

Aydınca ağzında pek yaygın olmayan bir değişmedir. ağşamdan 5-92, yoğ olsun 5-187, boğez 7-191 u ğader 12-21.

ç > ğ değişmesi

ç ile ğ arasında yarı sızıcı bir ünsüzdür. Pek yaygın olmayan bu ses, hece sonlarında ortaya çıkar.

gaç 1-109, ağ susuz 1-337, geçlimiz 7-77, üçüncü 14-21.

c > ç değişmesi

Aydınca ağzında çok seyrek görülen bu ses, "c" ile "j" arasında bir ünsüzdür. Hece sonlarında ortaya çıkar.

aç 3-57, açız 6-132, açlińız 6-125, meçbur 11-119

4- Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

m > n değişmesi:

Aydınca ağzında seyrek görülen bir değişmedir.

Birkaç kelimedede genellikle bu sesin kullanıldığı görülür:

şindi 1-1, barnahlarını 2-150, şinci 4-52, şindiń 6-88.

s > ş değişmesi

Diş ünsüzü olan "s" sesinin, diş- damak ünsüzü olan "ş" haline gelmesi olayı, sadece bir kelimedede görülür.

herkes 1-340, her~~k~~uş 2-67.

r > l, n değişmesi

Pek yaygın olmayan bir değişmedir. Sadece belirli kelimelerde görülür.

güleş 1-122, keleste 6-87, notele 6-84, ilezilliñ 8-168, ğaden 5-69.

l > n değişmesi

Genellikle "ile" edatının ekleşmesiyle ortaya çıkar. Bundan başka, iç seste bazen de öñseste görülür:

parayna 1-278, hışmına 2-47, zabanan 2-23, atınan 8-63; yönendi 2-257, ağnaması 4-54, abonan 2-23; nüzümü 8-169, 11-20, 11-28, löbetçilerden 12-79.

k, ğ > y değişmesi

Çok az görülen bir değişmedir.

aysam 2-232, öylende 4-26.

m, n > y değişmesi

Çok az görülen bir değişmedir.

ıysandan 2-248, göynek 5-60.

v, k > ğ değişmesi

Pek yaygın olmayan bir değişme olup, belirli kelimelerde karşımıza çıkmaktadır:

dóğer 1-93, dóğmem 1-99, góğden 1-116, góğercin 2-34, góğe 2-37, pilóğu 12-19.

k, g > ğ değişmesi

Seyrek görülen bir değişme olup, genellikle iki ünlü arasında k sesinin yumuşaması ile ortaya çıkar.

öylená ğader 6-41, boğez 7-191, náęaderce 8-102, pencere ğbi 5-43, biĝún 5-97, bóĝún 6-22, sobā ğbi 7-147, cinnā ğbi 14-16, ĝarşu ğele

ñ > ğ değişmesi

aĝnaması 4-54, diĝniyen 5-157, óĝünde 5-106, aĝnamadan 12-26, canıĝıñ 12-39.

h > ğ, ğ değişmesi

Çok seyrek görülen bir değişmedir.

Muĝsin 1-200, zabaĝ 8-20.

d > c değişmesi: şinci 4-52.

h > f değişmesi : fırka 2-70, afuru 8-78.

Bir kelimedede sürekli ünsüzün süreksizleştiiği görülür: babalısı < vebalısı 5-202.

ñ ile ilgili değişmeler

Aydınca ağızında "ñ" ünsüzü kendisini koruyarak çok yaygın bir şekilde kullanıldığı için, karakteristik bir hâl almıştır. Öyle ki bu ağızda, normal "n" ünsüzü ile kullanılan kelimeler "ñ" şekline girmiş bulunmaktadır:

zeñgin 1-163, señi 1-66, diñleyecehsiniz 6-2,

Bilindiği gibi "ñ" ünsüzü ET'den başlayarak geçitli yönlerde değişmelere uğramıştır; ñ > n değişmesi:

annaşyolar 1-381, annayolar 1-395, annatdığım yanniş 3-112, ĝónnü 10-58.

Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesindeki "ñ" sesi korunmuştur:

Teñriniñ 1-192, doñus 3-158, diñeliye 1-211, buñaldım 2-3, buñadıp 2-9, soñra 2-29, deñiz 2-280, yeñi 2-113, yeñemedi 2-207, añdım 2-345, geñeden 3-114, en 4-12, óñüne 5-94, diñniyenlere 5-153, biñ 6-37, giñlesiñ 6-90, añlayıp 11-164, yañılmış 11-199, puñarından 12-38,

Yine, Eski Anadolu Türkçesine paralel olarak, kurallı bir şekilde zamirlerin yaklaşma durumunda, ilgi durumunda, II. şahıs iyelik ve fiil çekim eklerinde "ñ" korunur. Zamir yak.d.saña 1-192, oña 1-273, buña 2-116, uña 9-43, baña 2-5 ilgi d.....yoluñ 1-200, mülküñ 1-240, gonusduhlarımızıñ 6-38, onuñ 1-138, seniñnen 1-122; ğanıñ 5-75 iyelik.....ğaleñiz 1-263, ğaleñ de 1-386, ğulañızı 1-149, özüñü 2-168, başıña 1-67, diñine 1-123, boğaziña 3-75 Fiil ğ.....ayırmañ 1-247, biliyoñ 1-188, seğıñ 1-256, vermeyoñuz 14-25, bişdüreceğñ 2-92, saTdiñ 2-237, ğorğarsıñız 5-54, fúrduñ 5-174, diñliyeğeksiñiz 6-2,

5- Girtlaksılaşma

h > h.ñ değışmesi

Genellikle kelime ve hece sonlarında görülen bir ses değışmesidir. Kalın ünlüler yanında "h", ince ünlüler yanında "h." şeklini alır. Pek yaygın olmayan bu değışme, alınma

kelimelerde de görülür.

ayvaḥ 8-241, aḥmah 5-105, iḥsaniñ 5-173, muh-
dan 6-77, ırahmetlik 7-58, eḥtiyar 8-241,

k, ğ > h değişmesi

Çok az görülen bir değişmedir.

hıtlānı 2-250, ğ-27, vaḥdıyla 8-143.

Ç- ÜNSÜZ BENZEŞMESİ

Bir nevi ünsüz değişmesi olan bu ses olayı, Aydınca ağızında belli seslerde çok yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. En yaygın olanları 'n' ve 'l' ünsüzleri ile ilgili olanlarıdır. Bunda 'n' ünsüzünün benzeştirici, 'l' ünsüzünün ise hem benzeştirici, hem de benzeyici özelliğinin rolü büyüktür.

nl > nn benzeşmesi :

Aydınca ağızında oldukça yaygın olan bu benzeşme "n" ünsüzü ile biten kelimededen sonra gelen -lar/-ler çokluk ekiyle -la/-le, -lı/-li, -lık/-lik eklerinde yaygın olarak görülür:

isteyenner 1,269, onnar 1-374, bunnar 1-375, boyunnarından 2-203, göyunnarı 6-20, tosunnarı 6-61, yannarında 10-2, öñnerine 10-61, tınnıyannar 11-215, deermenner 12-77, şunnarıñ 13-3; annaşıyolar 1-381, annayolar 1-395, müslümannıñ 1-134, bunuñna 1-257, annaFdığım 2-77, duğenni-yecēñ 2-92, yannış 3-112, diñniyennere 5-153, annımıñ 5-71, enni 5-72, annaşıyolar 8-107, nişannuyu 8-137, gónnü 10-58.

nr > ñr, ñr > ñn benzeşmesi :

Görüleceği gibi, burada "r" nin "n" ye dönüşü, "ñ" nin etkisiyledir:

soñna 6-7, 6-87, 8-8, 13-22, soğna 13-23.

"soğna" şeklinde ñ > ğ değişimi, daha sonraki

ve ayrı bir gelişme devresini gösterir. Bu kelime de esas gelişme sırası şöyledir:

soñra <soñgra> soğna > sōna
>soñra > sōra

nb > mb benzeşmesi

Bu ağızda az olan bir değişmedir. Komşu sesler arasında görülür: sūmbūlūnūñ 2-179

rl > ll benzeşmesi :

Yukarıda bahsettiğimiz ilk iki benzeşmenin ilerleyici olmasına karşılık, bu benzeşme gerileyicidir. Ayrıca ağızda oldukça yaygın olan bu benzeşme, çeşitli durumlarda kendini gösterir:

a) Fiil çekimlerinde çokluk üçüncü şahısta:

deller 1-409, girişiyollar 4-15, alulla 4-21, vé-rülle 4-21, eğlellerimış 10-2, arallarımış 10-5.

b) İsimlere gelen çokluk ekleriyle:

gadıllar 1-82, hókūmdallar 1-300, kúfúller 1-366, dođdullar 2-370, gavullarıñ 7-13, veziller 10-80.

c) İyelik eki almış çokluk eklerinden önce:

birbillerine 1-259, yellerine 1-411, huzullarına 2-55, fañıllarından 4-20, kenallarına 8-9, semel-lēni 8-32, óbilleri 10,73,

d) -lık/-lik, -la/-le, -lı/-li gibi yapım eklerinin çeşitli şekillerini almış Türkçe ve alınma

kelimelerde görülür.

silahşolluğ 1-276, ğurullanma 1-357, yéllī 2-66, billeşdi 2-115, zarallığ 5-107, ğallu 5-27, mezel-lik 5-54, zollıyı 6-14, Tatallı 6-28, ısmakladū 8-62; talla 6-16, hayıllı...uğullu 9-10, túllü 11-59.

ln > nn benzeşmesi:

Ayrıca ağızda çok sık görülen bir benzeşme olayıdır. "ile" edatının ekleşmesi sonucu ortaya çıkar. Eklenen "ile" edatı, "-n" instrumental eki alır. Sonra bu instrumental ekine benzeşme sonucu "-l-" sesi "-n-" ye dönüşür. Bazen ünlü ile biten kelime kökünden sonra araya yardımcı "-y-" sesi gelir. ğorhu ile > ğorhuyıla > ğorhuyulan > ğorhuynan. Ayrıca bazı kelimelerde de tekrar sondaki "-n" sesi düşer.

dilkiyinen 3-98, beyiynen 4-1, ğorhuynan 5-76, parasiynan 6-60, gelmesiynen 7-156, unuynan 7-40, bunúnen 7-110, ğeñesiynen 7-106, tarifeynen 11-97.

Ayrıca ağızda, "ile" edatının ekleşerek benzeşmesinin çeşitli devrelerini görmek mümkündür:

furmamlañ 7-158; candarmayınan 5-4, bacāminan 5-106, doñuzunan 7-166, depüyünen 7-158, atınan 8-63, beniminen 8-110, ğılıcınan 8-140, getmeyinen 8-140, asgerinen 8-158; combalarnan 6-15, padişānan 9-13, kúrānen 10-108; onūna 1-247, bunuñna 1-257, parayna 1-278, hıñmına 2-47, ğózümüzüne 2-262.

Ayrıca bazı kelimelerde iki defa benzeşme görülebilir. onnarnan 6-93, bunnarnan 7-3.

Bundan başka ln > nn gerileyici benzeşmesi bazı kelimelerde de görülmektedir.

annahladım 7-124, annındayım 7-172,

Yine tek örnekte tesbit edebildiğimiz "zabānan 12-23" kelimesinde "-leyin" ekinin benzeşmesi görülmektedir.

rn > nn benzeşmesi :

Az görülen bir benzeşme olayıdır:

ğannı 2-339, cinnā 14-16, buhnu 14-41.

zs > ss benzeşmesi :

Genellikle geniş zamanın olumsuzuyla, kökü -z ile biten kelimelerde görülür:

gelemesek 1-78, karşılamaşa 1-281, yassem 8-16, yağmassa 10-98, olmassa 11-134, inanmassa^ñız 14-34.

ls > ss benzeşmesi :

Bu ağızda yaygın olmamakla birlikte emir kipinin üçüncü teklik şahsı ile şart çekiminde görülmektedir:

elma ossa da 2-164, tobeler ossun 7-180.

Ayrıca ağızda bu benzeşmelerin dışında çok az rastlanmakla birlikte başka benzeşmeler de vardır:

ht > dd : anedderi 8-80, anaddarı 14-42. Bu ağızda içseste "t" sesleri sedalılaştır. Sedalılaştıran bu ses benzeşme olayına uğrar.

ss > ss : saTmissiñ 2-239.

gs > ss : gess2-152.

D- AYKIRILAŞMA

Aykırılaşma, benzeşmenin tam zıddı olan bir ses olayıdır. Meydana geliş noktaları birbirinin aynı veya birbirine yakın olan iki ünsüzden birisinin, meydana geliş noktasını değiştirerek diğerinden farklı duruma gelmesine "aykırılaşma" denir. Aykırılaşma, yanyana veya aralıklı iki ünsüz arasında olabilir.

Bu ağızda sık karşılaştığımız aykırılaşma, sedasız ünsüzlerden sonra sedalı ünsüzlerin gelmesi şeklinde görülmektedir. Bunlar yanındaki sese göre aykırılaşma olayını vermiş ise de bu aykırılaşmayı ikinci ünsüzlerin tonluluk yönünde gelişmesi sebebiyle bir geçit değişme olarak da kabul edebiliriz. Bu türden aykırılaşmayı şöyle guruplaştırmak mümkündür:

-st->-st- -sd- aykırılaşması:

kesdiñ 1-335, postuñu 2-67, yasda 5-28, öptü 5-29, isdiyon 5-181, üstüne 7-20.

-st->-sd- aykırılaşması :

billeşdi 2-115, énişde 5-17, düşdüm 5-76, dolaşdın 6-31, beşden 6-136, yaşda 7-51.

-kt-, -ht->-kd-, -hd- aykırılaşması:

çekduriye 4-13, ahdıy 5-166, sohdum 7-49, dutahdın 6-13, çókdü 6-132.

-ht->-hd- aykırılaşması:

kahda 7-65, zabahdan 5-83.

-pt->-pd- aykırılaşması:

sepdürüyi 5-74, yapdumadım 5-107, öptü 5-29.

-ct->-sd- aykırılması:

geşdi mi 1-61, uşdu 2-46, gaşdı 3-11, işdiñ 6-133

-cl->-sl- aykırılması:

işlerinden 2-115, suşlu 3-15, geşlerin 8-242.

Bu durum, kök ve ek arasında görüldüğü gibi, birçok alınma kelimenin bünyesinde de ortaya çıkmaktadır:

teretdüT 1-394, şaTdiyen 1-399, doşdur 2-348,
hasdalandı 2-330, ağısdos 2-177, mişdar 8-239,
müşderi 6-25, meşdübü 9-30, mikdar 10-111,
girişTar 11-158, TaşTir 11-28.

E- ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ

Ayrıca ağızında fazla yaygın olmamakla birlikte ünsüz ikizleşmesine rastlamak mümkündür. Bunlardan en yaygın olanları ř, y, c, d, m, ünsüzlerinin ikizleşmesidir. Bu ikizleşmelerin sebebi genellikle vurgudur.

aşşā 1-82, eşşēñ 8-132, eşşā 12-62, döşşā 13-5;
gúccúğú 2-80, gúccú 7-4, gúccúk 12-33;
emme 1-197, anma 10-92;
gáddár 13-8.

Ayrıca "y" ünsüzünün ikizleşmesi bazı kelimelerde iki "y" ünsüzü arasındaki vurgusuz ünlünün düşmesiyle meydana gelir.

duyyo 1-372, gediyyo 2-18, Türkiyye 2-33, uyyo 3-49, duyyólar 8-117, goyyo 12-14.

F- ÜNSÜZ TEKLEŞMESİ

Aydınca ağızda ikiz ünsüz tekleşmesi, ünsüz ikizleşmesine oranla daha az görülen bir ses olayıdır. Ancak birkaç kelimedede karşılaştığımız ünsüz tekleşmesi örnekleri şunlardır.

zanédiyodum 1-298, muşafağ 1-305, tahāmül 1-402,
mürüvet 2-50, evel 11-157, teyāre 14-5.
evelā 9-6, cüzemli 9-8, guvetih 11-8, ğatiyen
11-133,

Türkçede ikiz ünsüz bulunmadığı için bu ses değişmesi örnek kelimelerde de görüldüğü gibi, alınma kelimelerde ortaya çıkmaktadır.

G- ÜNSÜZ DÜŞMESİ

Aydınca ağızında çok yaygın olarak görülen bu ses olayında daha çok ğ, r, k, h, ñ, n, y, v gibi akıcı ve sızıcı olan ünsüzlerin ön sırayı aldıkları görülmektedir. Bunlardan başka seyrek olarak g, f, t, m ünsüzlerinde de düşme görülür. Bu ünsüz düşmelerinin bazılarında öteki Anadolu ağızlarında olduğu gibi uzamaktadır:

ğ düşmesi :

Aydınca ağızında iki durumda ortaya çıkmaktadır. Bunlardan daha yaygın olanı iki ünlü arasında bulunan "ğ" ünsüzünün düşmesidir. Kelime kökünde, hece sonunda "k" sesinin yumuşamış şekillerinde ve sıfat-fil eki -dik/-dik'in "k" sesinin iki ünlü arasında yumuşaması sonucu bu düşme olayına çok sık rastlanır:

yedeende 1-83, saan 1-224, dañ 1-153, saır 1-220, hitlaanı, 2-240, çairu 2-307, saayolar 3-49, souşt 5-18, baırdümu 5-127, ahduu 5-167, daal 7-23, aar 7-34, saız 7-43, büzüñ 7-833, mezelliñ 2-61, eer 8-22, deışdi 12-45, çocuum 14-8.

Örneklerde görüldüğü gibi bu ses düşmesi sonucunda ikiz ünlüler ortaya çıkmaktadır (bkz. İkiz Ünlüler).

İkincisi ise birinciye oranla daha az görülen ve ünlü ile ünsüz arasında bulunan ğ ünsüzünün düşmesidir:

dāda 1-254, dōru mu 10-105, sālıh 6-27, ālıy 8-126.

Bu tür değişmede, düşen ünsüzün yanındaki ünlünün uzaması, genel kural durumundadır.

r düşmesi

Kelime içinde ve sonunda görülen bir ses olayıdır. Çokluk, şimdiki zaman, geniş zaman, ettirgenlik ve üçüncü teklık şahıs bildirme eklerinde yaygın olarak "r" düşmesi görülmektedir:

getürüyolar 1-125, oturiyo 2-47, góhuyo 2-204, istiyolar 2-55, gèdiyo 3-4, çihariyo 3-5; çaldıla 2-353, vermişle 6-116, demedile 6-76, görüsem 1-276, gonusuhan, 1-328, görebili miyik 2-83, getürüsen 1-285, verümüsün 4-3, gelü mü 5-104, gezeken 8-11, sallandır 14-16; yapdumasına 3-91, yatıdıh, 6-83, yetiştirdim 6-55, cihadıp da 7-163, öldüdüñ 7-189, çıkmışdu 2-136, gündü 2-36, marahludu 5-11, galdu 5-98, zordu 6-64, girmişdü 8-163.

Bazen, fiil sonundaki "r" sesi de düşmektedir: otudumuz 2-166, getidiK 7-55, gètü 7-131, gótúmez otutduruyolar 8-93, getüddürüyolar 10-117

Bazı kelimelerde hızlı konuşma sebebiyle "r" ünsüzü düşmektedir:

bi 1-150, atuh 5-105, bitek 5-50, hitlām 6-27, avudundan 7-178, yuvalağlar 14-38.

Aydınca ağızında "sonra " kelimesinde görülen "r" düşmesi, kural durumuna gelmiş kadar yaygındır.

sōna 1-59, 1-318, 8-152.

k' düşmesi

Bu yöre ağızında gelecek zaman kip eki olan -acak/-ecek ekinin kendinden sonra bir ek gelmesi halinde "k" düşmeye uğrar ve yanında bulunan ünlüyü uzatır. Bu ağızda pek yaygın değildir.

ayrılmıyacādıh 6-5, gelecādı 7-72, kesecādı 8, 147.

Birkaç kelime, kendinden önce gelen kelime ünlü ünlü ile bittiği zaman başta k- (> ğ-) düşmesi görülmektedir:

gocaarıya 8-75, ne ader 10-100, bu aderce 12-84,
goca oca 14-4,

Bunların dışında "ile" edatının eklemiş şekli olan "-nan/-nen" "k" ünsüzü ile biten bir kelimeye getirildiğinde "k" nin düştüğü, örneklerde görülmektedir.

kūrānen 10-108, góynānen 5-82.

Bu ağızda "küçücük" kelimesinin söylenişinde "c" ünsüzünün ikizleşmesi ve bazen ek almasıyla da "k" ünsüzü düşer.

gúccú 7-4, gúccúdüm 7-51.

Bunlardan başka, bu ağızda kesin bir kurala bağlanamayan fakat sık sık görülen "k" düşmeleri vardır.

anca 1-71, aş meyi 2-10, gorhuynan aşdı 5-76, fişā
attı 7-108, artı 7-109,

h düşmesi

Aydınca ağzında, kelime başındaki "h" düşmesine, kelime ortasındaki kadar sık kullanılmaktadır.

üseyin 5-128, azıllatmış 9-12

Kelime ortasında yaygın olarak görülen "h" ünsüzünün düşmesi, çoğunlukla ikiz ünlünün çıkmasına veya yanındaki ünlünün uzamasına sebep olmaktadır:

imtean 1-362, fetedecek 1-304, müsiniñ 1-157, çileane 2-123, şaadet 2-149, garacağyúk 2-35, neayet 3-4, sâit 5-30, daa 5-21, Āmet 5-66, heral'da 6-91, tāmilen 7-15, iraaatsuz 8-157, şērin 8-66 padişain 8-209, muacir 12-57.

l düşmesi

Kelime sonunda sadece iki kelimeye karşılaştığımız bu ses olayı, kelime içerisinde de seyrek olarak görülür:

biyo 1-128, nası 2-166; buñadıp 2-9, atmış 6-37, asvat 7-173, at<alt 7-164,

ñ düşmesi

Aydınca ağzında genellikle zamirlerden sonra, haldeki gelmesi durumunda "ñ" düşmektedir.

bañ 8-202, sañ 6-13, yanñiziñ 14-19.

Aynı durum "soñra kelimesinde de seyrek olarak görülür.

sora 1-317.

Bundan başka, -ın/-in ilgi durumu ekindeki ünsüzün düşmesine sık rastlanır.

onūna < onuñnan 1-247, ismini < isminiñ 1-119, bunu < bunuñ 2-210, seni < seniñ 3-75

n düşmesi

İç seste "n" düşmesine, birkaç kelimedede rastlıyoruz:

inağ 2-256, geşlik 5-88, bağ 6-54, geçlimiz 7-77, İsanların 11-155

Son seste, "ile" edatının benzeşmesine sebep olan "n" instrimental ekinin bazen düştüğünü görüyoruz. Ayrıca, bir seslenme edatının da "n" sesi düşer:

parayna < paraynan 1-278, ibn-i Velidine < İbn-i Velidinen 1-377, onūna < onuñnan 1-247, gözümüzüne < gözümünen 2-262, ulā 2-60, 5-24.

y düşmesi

Ayrıca ağızda seyrek görülen bu ses düşmesi olayı, bazı kelimelerde yaygın olarak görülür. Bu durumda ünlü uzamasıyla karşılığımız:

şe 1-224, şikaat 2-112, hadi 2-42,

v düşmesi

Gerek Türkçe ve gerekse alınma kelimelerde, kelime ortasında görülen bu ses olayı genellikle iki merhale halinde ortaya çıkmaktadır. Önce "v" ünsüzü "ğ" şekline girmiş; daha sonra da düşmüştür:

muafak 1-305, töbe 3-97, daarı 5-93, eelcene 5-58, sauşdu 7-21, gauşuy 8-144, doğşduğ 7-111, saab 14-40

g düşmesi

Sadece iki yerde karşılaştığımız bu düşmenin sebebi, hızlı konuşma olmalıdır:

şıyîñ<şıvçın 7-135, bo_ece<bu gece 8-74.

f düşmesi

Bu ağızda, çok az görülen bir ses düşmesi olup "çift" kelimesinde kural halindedir:

çitle 2-42, çüf 6-8, 6-36, 6-53, muaddış 6-66
çüt 13-1

t düşmesi

Kelime sonunda sızıcı bir ünsüz olan "s" sesinin yanında bulunan patlayıcı "t" ünsüzü, söyleyiş zorluğu sebebiyle düşürülmektedir.

doslar 2-329, üs 7-119, ıras geldük 8-47, abdes,
almış 12-69

Ayrıca bir sebebe bağlayamadığımız "-t" düşmesi de "veyahut" kelimesinde görülür: veyahu 10-74

m düşmesi

Bir kelimedede rastladığımız bu düşme, istek kipinin birinci çokluk şahsında görülür:

bakalı 2-212

H- ÜNSÜZ TÜREMESİ

Daha çok kelime içinde ve sonunda görülen ünsüz türemesi, Aydınca ağızında fazla yaygın değildir. Yazı dilinde, ekleme ve kaynaşma sırasında iki ünlü arasına yardımcı (türeme) "y" sesi getirilmektedir. Bu kural, bölgemiz için de geçerlidir. Ancak bölgemizde, alınma kelimelerin kökünde de "y" koruyucu ünsüzünün türediğini görüyoruz:

neyi^ımiş 1-125, ahulluyumuş 1-225, emriyile 2-141, biriyise 5-171, oyumuş 5-224, eyiyidi 6-138, onuynan onuyınan 7-38;

ezirayıl 5-8, ısmayıl 5-158, dayrâya 10-86.

Bunun dışında h, n, m, k, z seslerinin türetilmesine az da olsa rastlanır:

hi^ıthab 2-221, sa^ıhat 2-104, 5-154, 8-200, epeyim 1-59, k^ıntek "k^ıtek" 5-69, şindik 6-88, 7-4, kerez 8-107.

-ınca/-ince zarf fiil ekinden sonra bu ağızda yaygın olarak k, k̄, ħ sesleri türemektedir:

deyincik 5-66, vuruncuk 5-44, gekincik 6-67, ğo^ıhuncu^ığ 7-19, savuruncu^ığ 7-169, ğo^ıhuncu^ığ 14-36.

Aydınca ağızında insrumental eki durumuna gelmiş olan "ile" edatındaki "n" türemesi kurallaşmış halde bulunmaktadır. Bu türemeye asıl insrumental eki olan "n" ünsüzünün aslıdır. Yani günümüzde kullanılan ile eki yöremizde üzerine genellikle eski insrumental ekini alarak kullanılır.

beyiynen 4-1, bóyúkleriynen 4-18, parasıynan 6-60,
kúsgüynen 7-150, onuynan 7-138, āyınan 7-45,
furmamlan 7-158, beniminen 8-110, kúrānen 10-108,
deyiñ 12-8, tarifeynen 11-97.

I- YER DEĞİŞTİRME

Bu ağızda genellikle r, l, n ünsüzlerinin yer de-
ğiştirdiği görülmektedir. Kesin bir kurala bağlayamadığı-
mız bu yer değıştirmelerden, Aydınca ağızında görülenlerin
sayısı çok değıldir. bunlardan bazıları şunlardır:

gablim 5-37, cılbah 5-87, melmeketden 8,214,
atlan 14-32;

tercibe 2-134, torbahlar 5-123, tercübeñ 10-66;
láhva 1-295, yavlardı 2-141, devrüşler 2-115,
kevran 12-37;

yanlız 1-30, duynadan 5-149

Yakın yer değıştirmenin yanında, bazı kelimelerde
uzak yer değıştirme de görölür.

nâlet 1-324, ireli 7-40

J- HECE KAYNAŞMASI

Kelime içinde y, h, h, n, k, v, f gibi aşınmaya ve düşmeye elverişli olan ünsüzlerin yanandaki ünlüler kaynaşması ve bunun sonunda hece sayısının azalmasına "hece kaynaşması" denir.

Aydınca ağzında çok sık görülen hece kaynaşması sonucunda, genellikle bir önceki hece uzar. Kaynaşma daha çok ğ, h, y, v ünsüzlerinin düşmesiyle ortaya çıkar:

ācında 1-338, ēr 1-278, dōĝeñ 1-93, aşşā 1-82, dāñ 1-81, māñada 1-190, dā 1-184, ĝózúñ 1-304, nāyet 3-109, ā 3-28, sā 5-222, dē 5-7, dō mu 5-88, dārın 5-82, sābı 5-70, imamouñ 5-65, sórt 5-15, şikātĝı 6-69, bedā 6-47, kāt 6-26, dāmışıdı 7-84, hāl 7-42, ĝā 8-126, ĝār 9-10, yāna 9-19, ĝār 9-24, yārsa 10-77, padişā 10-112, hısımcılıñ 11-1, ĝolūmu 11-53, ĝocūñu 11-53.

Çok yaygın olan bu ses olayı; Aydınca ağzında k, k ile biten kelimeler iyelik eki aldığı anda ortaya çıkar. Ayrıca iyelik eklerinden sonra hal eklerinin geldiği kelimelerde de kaynaşma görülür:

ĝulāñızı 1-149, hitlāni 2-50, yedāne 2-242, ākmāni 3-67, dirānde 3-15, beendīnü 5-213, bacām 5-102, kōntāñ 5-72, aĝlīñız 6-125, bazallīni 6-110, dutanāñı 6-80, geĝlīmiz 7-77, kemīni 7-83, saĝlīni 12-40, pıĝām 7-138, semellēni 8-32, dutāñdan 10-49, varlīñızda 11-13.

Kelime sonunda yaygın olan bu hece kaynaşması olayı genellikle sonu k, k ile biten kelimelerin yaklaşma, belirtme ve ilgi durumunda görülmektedir:

eşşā 7-181, mercimā 5-106, gulā 5-25, dutā 6-13, döşşā 13-5;

kürd ilma 3-63, dutanā 6-78, oğlā 6-60, tufā 7-82, yarıycā 7-79, pıçā 7-135, yemā 9-12, boyundurū 10-14, ğapā 12-15, eşşā 12-62, cinnā 14-16; ırmāñ 1-338, suyuñ 1-248, mezellīñ 5-53, boyundurūñ 6-12, ğócāñ "göcek" 7-145, kūrāñ 10-108, dedelīñ 11-45, musahipcilīñ 11-14.

Bunlardan başka -duk/-dük sıfat-fiil ekine hal eklerinden biri geldiği zaman kaynaşma meydana gelir.

ısmalladū 8-62, istedū 8-244, ğonuştūñ 9-8, söyledū 9-16, düşündū 9-11, gitdini 10-48, çıhartdina 10-113, yaratdū 11-171, geldī 11-23.

İki kelimenin arka arkaya hızlıca söylenmesi sonucu hecelerde görülen bu kaynaşma çok yaygın değildir:

şikāt etdi 2-210, ötā ağıye 7-63, zamanā dan 8-45, ğocārı 8-72, babayit 8-201, bi-ki 8-199, gel ecük 9-15.

Pek yaygın olmayan kaynaşma şekli küğültme eki -cağız/-ceğiz de görülür:

yengecāziñ 6-128, kadıncāz 6-121, ırahmatlihcāz 7-5, buncāz 12-26.

Yine, gelecek zamanın teklik ve çokluk birinci ve ikinci şahıslarıyla gelecek zamanın, birleşik çekimlerinde, sıfat-fiil eki görevinde kullanıldığı kelimelerde kaynaşma görülür:

yapacām 1-7, vârecām 2-216, ğurtaracāz 2-352, ğılacāñ 2-93, ahıdıccāñ 2-102, söyleyecēm 5-161, ğótúrecām 6-23, gelecāz 6-109, gidecāñ 8-15, kitliycām 8-80, yapacāñız 8-231, kesecāñ 11-132, alacāñız 11-27, ğeñecāñ 14-13; gelecādı 7-72, kesecādı 8-147, vârecāmıñ 10-45, ğóğecādı 11-85; ğurtulmıyacāna 2-326 ğetúrecē 2-48, olacānı 10-96, istiyecāñı 12-35, kesmiyacāme 13-23;

Şimdiki zamanın teklik ve çokluk birinci ve ikinci şahıslarıyla üçüncü teklik şahıs çekimlerinde hece kaynaşması çok yaygındır.

başlıyoz 1-1, biliyom 4-17, bağılyom 5-96, geliyom 5-94, ğörüyañmı 7-66, sarılıyam 7-134, ğonuğmuyoh 11-176;

biliyoñ 7-112, istiyeñ 5-158, istiyoñ 5-181, düşünúyúñ 1-20, istiyoñuz 2-199, diyoñuz mu 2-76, biliyoñ mu 5-101, ğanduriyoñ 8-204, āliyoñ 8-129, ğorhuyuñ 8-46;

ğıcırdatıy 1-355, yatıy 3-45, geliy 3-48, ğacıy 4-61, gidiy 5-106, ğuruy 7-144, dēy 8-146, birañıy 8-152, soruy 8-66, ğörüy 10-38.

Geniş zamanın ikinci teklik şahsının çekiminde yaygın olarak kaynaşma görülür.

gorhañ 1-92, geliñ 2-269, istemeñ 8-203, bulabú-
lúñ mü 8-77, süreñ 11-40.

Seyrek olarak görülen bir kaynaşma da emir
kipinin ikinci teklik şahsında ortaya çıkar.

ayırmañ 1-149, deñ 6-109, doğunmañ 10-86, alle-
meñ 10-83, atlañ 14-17, hoplañ 14-17.

Az örnekte rastladığımız kaynaşma da istek
kipinin birinci teklik şahsındadır.

bilim<bileyim 10-67, olam<olayım 2-16

İkinci Bölüm

Ş E K İ L B İ L G İ S İ

(Morfoloji)

I. İSİMLER

A. İSİM YAPIM EKLERİ

Yazı dilinde kullanılan isim yapım eklerinin büyük bir kısmı Aydınca ağızında ba bazı fonetik değişimlere uğramış olarak kullanılmaktadır. Ses bilgisi bölümünde eklerin bu özelliklerine temas edildiği için, bu kısımda görev ve anlam farklılığı gösteren veya bölgeye has özellik taşıyanlara yer verilmiştir.

1. İsimden İsim Yapma Ekleri:

-sı :

Batı Türkçesinde eskiden beri kullanılan bu ek benzerlik, gibilik ifade eder. Yazı dilinde belirli kelime melerde görülen bu ekin kullanılışı, Aydınca ağızında pek yaygın değildir. Eski Anadolu Türkçesindeki kullanılışa yakın bir görevde kullanılır:

ğivriğ-sı "kıvrık gibi, biraz kıvrık" Hani söyle ucu çatal, tek ağız, ucu ğivriğsı äsgiden gerkez piğā del-ler idi. 7-136

2. Fiilden İsim Yapma Ekleri :

-ağ :

Aydınca ağızında bir kelimede görülen bu ek, yer ismi yapmakta kullanılmıştır:

ğon-ağ "konaklanan, oturulan yer." Burada ğonag pelidi vardı äsgiden onun yerinde.12-6

-ğ: Ayrıca bu ek, hem işteşlik hem de fiilden isim yapma eki olan "ğ" den sonra gelmiştir.

tanış-ığ "tanıdık, tanışıyorlar" O arhadağlar dedi, tabi onnarnan da tanışığ 6-93.

B. İSİM İŞLETME EKLERİ

1-Çokluk Ekleri

Ayrıca ağızda sonu 'n' ünsüzü ile biten kelimelerde -lar/-ler çokluk eki benzeşme sonucu -nar/-ner şekline girmiştir.

bun-nar-a 3-106, onnar 5-54, ğannarıñ 5-78,
ğoyunnarı 6-20, kannar 11-6, müslümannar 1-33,
tınmıyannar 11-215, şunnarıñ 13-3

2- İyelik Ekleri

İsmin karşıladığı nesnenin bir şahsa veya bir nesneye ait olduğunu ifade eden eklere "iyelik ekleri" denir. İyelik ekleri getirildiği ismin dışındaki nesneyi şahıs-halinde ifade ederler.

Ayrıca ağızda kullanılan iyelik ekleri şunlardır.

1. Teklik Şahıs	: -m	gale-m	aş-1-m	söz-ü-m
11. Teklik Şahıs	: -n	gale-ñ	aş-1-ñ	söz-ü-ñ
111. Teklik Şahıs	: -1/-i,	gale-si	aş-1	söz-ü
		-u/-ü;esi/-si;-su/-sü		
1. Çokluk Şahıs	: -mız/-miz,	-muz/-müz		
		gale-miz	aş-1-miz	söz-ü-müz
11. Çokluk Şahıs	: -ñız/-ñiz,	-ñuz/-ñüz		
		gale-ñiz	aş-1-ñiz	söz-ü-ñüz
111. Çokluk Şahıs	: -1/-i	gale-ler-i	aş-lar-1	söz-ler-i

Şimdi bu ekleri tek tek inceleyelim.

a) 1. Teklik Şahıs İyelik Eki

Sonu ünlü ile biten isimlerden sonra bu iyelik eki o kelimeye doğrudan doğruya bağlanır: siná-m-ı 2-18

Ünsüzle biten isimlerden sonra ise ünlü uyumuna göre -1/-i;-u/-ü- yardımcı seslerini alarak bağlanır.

dedúğ-ú-m 1-148, sev-dúğ-u-m 2-302, gann-1-m-ı 3-73, aş-1-m 5-32, gözler-i-m-i 6-2,

Bu ağızda sık görülen ses düşmesi ve hece kaynaşmasına uğrayan kelimelerde, aynı kural geçerlidir.

oldu-m 1-299, gúlduğ-u-m 1-350, ayā-m 5-152,
 äkmaam 5-32, baırdū-m-u 5-27, piçā-m 7-138,
 padişaa-m 9-8.

b) II. Teklik Şahıs İyelik Eki

Yazı dilimizde bu ek için "n" kullanıldığı halde bu ağızda çok yaygın olarak eski şeklin bir devamı olan "ñ" şekli kullanılmaktadır.

Birinci teklik şahısta olduğu gibi, ikinci teklik şahısta da ünlü ile biten isimlerden sonra kelimeye doğrudan bağlanmaktadır.

gúlme-ñ-de 1-348, kale-ñ-de 1-386, sürü-ñ 5-186,
 geçi-ñ 6-70.

Ünsüzle biten kelimelerden sonra ise ünlü uyumuna bağlı olarak, araya yardımcı ses getirilerek kullanılır.

dini-ñ-e 1-123, söz-ü-ñ-de 1-132, öz-ú-ñ-ú 2-106,
 can-ı-ñ-ı 2-190, el-i-ñ-den 2-190, dad-ı-ñ-a 2-266,
 nuTg-u-ñ 2-342, ahl-ı-ñ-ı 5-204.

Aynı seslerden oluşan II. şahıs iyelik ekiyle genitif eki kaynaşıp kalıplaşarak nazal "n" ye dönüşür. Bu "n" hem II. tekil şahıs iyelik hem de genitif fonksiyonunu üstlenir.

anā-ñ 3-87, äkmā-ñ 3-76, bābañ 5-15.

c) III. Teklik Şahıs İyelik Eki

Ünsüzle biten kelimelerden sonra, ünlü uyumuna bağlı olarak -ı/-i, -u/-ü yanısıra, bunların tam veya yarı değişmiş şekilleri görülmektedir:

óñ-ú-nde 1-158, ğarn-ı 1-181, ğolay-ı 1-87, nigab-ı-nı 2-85, don-ı-nda 2-46, zevk-ú-nda 2-127, ev-ü 2-194, yahın-ı-nda 3-41, yetmediĝ-i-nden 6-6.

Ünlü ile biten isimlerden sonra -sı/si, -su/-sü şekilleri getirilir. Bazen "s" sesi yerine "y" sesinin kullanıldığı görülür.

ĝorhu-su-na 2-174, ĝetme-si 3-54, yamĝı-sı-nı 3-53, hābe-si 3-84, hañĝı-yı 4-22, para-yı 6-36, sābı-sı 6-117, ā-sı 8-173.

Ayrıca aĝzının özelliklerinden biri de sonu k, k ile biten kelimelerden sonra üçüncü tekil şahıs iyelik ekleri geldiĝi zaman, genellikle kaynaşma görülür. Bu durumda iyelik görevini, kelimenin sonunda uzayan ünlü üstlenir:

ayā 1-367, pıĝā 2-351, ākmā-nı 3-67, kemī-nı 7-83, baĝlī-nı 8-236, diplī-ñi 8-237.

Üçüncü teklik şahıs iyelik ekinin çeşitli ses olayları sonucu, ya tamamen kaybolduĝu yada başka şekle girdiĝi görülür:

bura < burası 1-201, yedeĝende < yedeĝinde 1-83, bayrānı < bayraĝını 1-227, yanda < yanında 6-97, dereñiñ < deresinin 7-69.

d) I.Çokluk Şahıs İyelik Eki

Birinci çokluk şahıs iyelik eki, -ımız/-imiz, -umuz/-ümüz şeklinde, ünlü uyumuna baĝlı olarak kullanılır. Ünsüz ile biten kelimedenden sonra, ses uyumuna göre araya yardımcı ses girer.

hókúmdar-ĩ-mız 1-257, cante-miz 2-3, divâne-miz
2-347, ayrıldığ-ı-mızdan 6-5, açlı-mız 6-125;
gún-ú-müz-de 2-178, oturduğ-u-muz 2-166, gúc-ü-müz
6-5, dóúş-ú-müz 7-111.

e) II.Çokluk Şahıs İyelik Eki

Eski şeklin devamı olarak "ñ" li şekilde kullanılmaktadır. Ekimiz, yazı dilindeki gibi ünlü uyumuna bağlıdır. Bazı durumlarda ünlü uyumunun yarım kaldığı da görülmektedir. Bunun yanında "n" ünsüzünün düşmesi ile, iyelik görevinin nazallık özelliğiyle birlikte kendinden sonraki ünlüye yüklendiği durumlarda vardır.

Allahā-ñız 1-407; ev-ĩ-ñız 2-192;
gale-ñız 1-263, bey-i-ñız-e 1-170, gulā-ñız-ı 1-149,
úsdú-ñúz-den 2-38, hasda-ñız 2-193, açlı-ñız 6-125.

f) III.Çokluk Şahıs İyelik Eki

Bu iyelik ekinin aslının üçüncü teklik şahıs iyelik eklerinden -ı/-i olduğu ve -lar/-ler ekinin de çokluk eki olduğu bilinmektedir.

yel-ler-i 1-141, eren-ler-i 2-44, huzul-lar-ı 2-55,
kenal-lar-ĩ-na 8-9

Ayrıca ağızında üçüncü çokluk şahıs ekinin bazen son hecede tamamen düştüğü görülür. nālin-ler < nālinleri 270.

Bazen de diğer iyelik eklerinde olduğu gibi ortahece ünlüsünün düşmesi sonucu, kendinden önceki ünlüyü uzatarak kendi iyelik görevini bu ünlüye yüklediği görülmektedir.

anahtarlā-nı 3-5, semellēni 8-32, fahıllā-na 12-83.

3- DURUM EKLERİ

a) İlgi Durumu (Genitif)

/azı dilindeki -ın/-in, -un/-ün ilgi durumu eki, bölgemizde, eski şekle paralel olarak "ñ" lidir. Ünlü ile biten kelimelere gelen şekilleri ise, yine her zaman -niñ/-niñ, -nuñ/-nüñ ekleridir. Örneklerde görüleceği gibi geçitli ses olayları sonucu "ñ" li olarak düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanmış şekillerin, Aydınca ağzında kullanılışı yaygındır:

- iñ : çadır-iñ 1-86, da-iñ 1-153, daş-iñ 1-36, gar-iñ 2-113, çamlı-iñ 5-100, yengecāz-iñ 6-129
- iñ : Peygamber-iñ 1-72, Mūsın-iñ 1-157, hepniñiz-iñ 1-232, asker-iñ 1-272, pir-iñ 2-284,
- niñ : bahırı-niñ 5-68.
- niñ : petni-niñ 3-46
- uñ : aluc-uñ 2-154, buk-ün 3-42, motur-uñ 6-99, sahatlo-uñ 7-164.
- ün : Düldül-ün 1-40, göz-ün 1-304, yüz-ün 7-71.
- niñ : Tañrı-niñ 1-192, ora-niñ 1-204, dünya-niñ 2-23, ā-niñ 3-45, çobanı-niñ 3-32, oba-niñ 6-42.
- niñ : içi-niñ 1-84, Ali-niñ 1-120.
- nuñ : çavmu-nuñ 2-202.
- nüñ : yüzü-nüñ 5-122.

Aydınca ağzında, kelimenin son hecesinde görülen hece kaynaşmasının bir sonucu olarak ilgi durumunun sadece "-ñ" ile karşılandığı da görülmektedir:

-ñ : ırmā-ñ 1-388, dā-ñ 1-81, kóntā-ñ 5-72, piçā-ñ
7-178, anā-ñ 8-87.

b) Yükleme Hali (Akkuzatif)

Ayrıca ağızında kullanılan yükleme durumu eki
-i/-i;-u/-ü olup, bunlar genellikle ünlü uyumuna uygun
bir şekilde kullanılmaktadır. Bu ekler ünsüzle biten keli-
meye doğrudan, ünlü ile biten kelimeye ise araya yardımcı
ünsüz getirelerek eklenir.

- ı : gúnāh-ı 1-228, geleceğ-ñ-i 1-195, dalım-ı 2-367,
hitlaa-n-ı 2-140, fúgan-ı 2-319, pay-ı 3-7,
gannı-n-ı 3-60, düşman-ı-n-ı 4-32, garı-y-ı 5-46,
açıhlığ-ı 6-74, başlı-n-ı 8-236, dipliği-n-ı 8-233
- i : birez-i 1-252, Ahmed-i 2-83, dediğ-i 2-69,
beremiz-i 2-379, ceğin-i 2-91, äkmā-n-i 3-76,
kemī-n-i 7-83, dipli-ñ-i 8-237
- i : bun-i 2-47
- u : gorhu-y-u 1-218, oldu-ñ-u 1-315,
tosun-u 6-58
- ü : ózú-ñ-ü 2-106

Ayrıca ağızında yükleme durumunun ilgi duru-
munda olduğu gibi bazan eksiz sağlandığı veya bu ekin son-
radan düştüğü görülmektedir.

äkmē < ekmeği 1 -181, getúrecē < getireceği 2-18,
aklım aldıñ < aklımı aldın 2-287, kúrd ilmā < kurt
ilmeği 3-63, yal kóntā < yal kóteği 5-79, piçā <
bıçağı 7-178, bıyığ mıyığ < bıyığı mıyığı 8-89

c) Yaklaşma Durumu

Aydınca ağızında yaklaşma durumu için "-a/-e ekleri kullanılmaktadır. Kalın hecelerden sonra "a" ince hecelerden sonra "e" eki getirilmektedir;

- a : baş-ñ-a 1-67, yoğun-a 1-154, imān-a 1-158, burū-y-a hokúmdar-a 1-255, o-ñ-a 1-273, gız-a 1-310, oralar-a 1-410, halım-a 2-17, ayā-n-a 2-62, gucā-n-a 2-74, gadı-y-a 2-192, daş-a 2-124, hağg-a 2-160, dadı-ñ-a 2-266, sañ-a 2-279, bunnar-a 3-106, boğazi-ñ-a 3-75, orı-y-a 6-131, yan-n-a 5-82, kah-a 7-64, bahçı-y-a 8-7
- e : cāriyē-y-e 1-107, depē-y-e 1-155, neri-y-e 1-144, şey-e 1-233, gali-y-e 1-332, Türkiy-y-e 2-233, góğ-e 2-43, er-e 2-52, góz-ü-n-e 2-131, diraa-n-e 3-10, óküz-e 6-5, üsdü-n-e 6-10, bógúr-e 6-102.

Örneklerde görüldüğü gibi yaklaşma durumu ekleri ünsüzle biten kelimelere doğrudan, ünlü ile biten kelimelere ise araya yardımcı ünsüz alarak birleşmektedir. Ancak ünsüz düşmesi sonucunda ortaya çıkan diftonglarda bu kuralın uygulanmadığı görülmektedir.

baã 6-13, saã 8-202.

Bunlardan başka, eklendiği kelime ile kaynaşması sonucu, yaklaşma durumu görevini, kelimenin son ünlüsü yüklenir ve bu ses uzar.

aşşā < aşağıya 1-82, duzā < tuzāğa 1-210, gulā < kulağa 5-25.

Ayrıca, seyrek olarak, yaklaşma durumu görevini, be-

lirtme durumu eklerinin üstlendiği görülür.

çağlardan yan-ı < çağalardan yanna 5-62, bu yan-n-ı
< bu yanna 3-108, âlbise-y-i < elbiseye 5-80.

d) Bulunma Durumu (lokatif)

Aydınca ağzında bu durum için sadece -da/-de ekleri kullanılmaktadır. Yazı dilinde sedasız ünsüzle biten isimlerden sonra -ta/-te eklerinin getirilmesine karşılık, Aydınca ağzında sadece -da/-de şekli kullanılmaktadır.

-da :ağzın-da-yız 2-138, 'goltuğ-da 2,201, dā-da 1-254, semā-da 2-255, Pasa-da 2-309, orman-da 2-311, şur-da 4-47, yas-da 5-28, 'gara-da 6-100, bur-da 7-110, yan-da 8-154.

-de :yedeğin-de 1-83, ner-de 1-276, cenneT-de 1-317, iğersin-de 1-384, 'garacağóyúyuk-de 2-47, terci-be-de 2-134, öte gege-de 2-254, dirān-de 3-15.

Bunlardan başka bir kelimedede "Te" şekline geldiği görülmektedir. tercüh-Te 2-172.

Çok az rastlanan bir **hâlise** bulunma durumunun yaklaşma durumu ekiyle karşılanmış olmasıdır.

altın-a < altın-da 1-304, şekil-e < şekil-de 2-114.

e) Ayrılma Durumu (ablatif)

Aydınca ağzında bu durum için -dan/-den ekleri kullanılmaktadır.

-dan :ordan 1-278, donin^o-dan 2-49, bulunan-dan 3-59, yağ-dan 3-59, yoğar-dan 3-59, ana-dan 5-87, ağsa-dan 7-104.

-den :söyledüğün-den 1-94, göğ'-den 1-116, úsdúnúz-den 2-39, işlerin-den 2-115, girşeerin-den 2-123, geñe-den 3-114, köy-den 4-47.

Aydınca ağzında bu durum için, yazı dilinde kullanılan -tan/-ten eki yerine kural halinde -dan/-den ekinin kullanılması bu ağzın özelliklerinden biridir.

merah-dan 1-117, uzak-dan 1-218, 2-4;
getdük-den, 1-59, yédük-den 1-182, diyerek-den 1-284,
delik-den 3-107.

Bir kelimedede "-Ten" şeklini aldığı görülmektedir.
gelmedük-Ten 1-368.

Yine çok az rastlanan bir başka değişiklik de ayrılma durumunun yaklaşma durumu ekiyle karşılanmış olmasıdır.
onnar-a < onlar-dan 4-21.

f) Vasıta Durumu (instrumental)

Yazı dilinde az kullanılan asıl vasıta durumu eki "-n"dir. Aydıncı ağzında bu ekin kullanılışı sınırlıdır.

yaz-ı-n (m.d.), kış-ı-n (m.d.)

Bu durum için ekin yaygın kullanılışı "ile" edatının ekleşmiş şekli olan -la/-le ekinin yanında, çoğu zaman bunun, -han/-hen şeklindedir. Aydıncı ağzında bu şeklin kullanılışı çok yaygındır. Bu şekil, vasıta eki almış olan "ile" edatının gerileyici benzeşmesi sonucunda meydana çıkmaktadır.

gözleri-y-le 2-131, furmamla 7-158

seniñinen 1-122, inkarınan 2-152, dilkiynen 3-98,

beyiynen 4-1, gorhuynan 5-76, parasıynan 6-60.

Yanında numarası olmayan örnekler, metin dışındaki derlemelerimizdendir.

onuynan 7-40, bunuynan 7-59, geñesiynen 7-106,
kúsgúynen 7-150, gelmesiynen 7-156, terifeynen 7-106.
Bazen sondaki vasıta ekinin düştüğü görülür.
bunuña 1-257, onunñā 1-247, parayna 1-278, hıg-
mina 2-47, gózümüzüne 2-262.

g) Egitlik Durumu (ekvatif)

Aydınca ağızında eşitlik durumu için yazı dilindeki
-ca/-ce, -ça/-çe ekleri kullanılmaktadır.

eyi-ce 1-200, böyle-ce-ne 1-282, aTduK-Ça 1-371

Bunun dışında yazı dilindeki ikinci eşitlik eki
olan "-layın/-leyin ekinin yerine çoğu zaman "-dan,-nan
ekleri kullanılmaktadır.

zaba-nan 8-116, zabah-dan "sabahleyin" 5-83.

4- SORU EKİ

Aydınca ağzında soru eki, genellikle ünlü uyumuna bağlı olarak -mı/-mi, -mu/-mü şekilleriyle kullanılmaktadır. tanır mısıñız 2-84, gabil mı 2-97, yapar mısıñız 2-226, dö mu 5-88, fişek mi 7-127, unutduñ mu 8-139; Murat mı 12-5;

verir müsün 1-90, görübili miyik 2-83('m' etkisiyle).

Ayrıca yaygın olarak şahıs ekinin fiille kaynaşması sonucu soru eki, şahıs ekinden sonra gelebilir.

duruyoñ mu 1-132, diyöñuz mu 2-76, biliyoñ mu 5-50, biliyañ mı 6-78, görıyeñ mi 7-97, diyebülüñ mü 8-24

5- AİTLİK EKİ

Çoğunlukla yazı dilinde olduğu gibi aitlik eki olarak gerek düz, gerekse yuvarlak vokalli isimlerde "-ki" kullanılmaktadır. Bazen eksiz olarak bu ekin görevi karşılanabilir.

óte < öteki 7-38

Bunun yanında ekin ünlü uyumuna bağlı olarak değiştiği, hattâ ünsüzün dahi bu uyuma dahil olduğu görülür.

onuñhu 7-74,

dutañdahı 6-13

11- ZAMİRLER

A- ŞAHIS ZAMİRLERİ

Aydınca ağzında kullanılan şahıs zamirleri şunlardır.

- I. Teklik Şahıs :ben 1-27, 2-15, 3-15, 5-61, 6-6, 7-8, 8-6
 II. Teklik Şahıs:sen 2-36, 5-41, 6-160, 9-47, 10-48, 11-57
 señ 1-66
 III. Teklik Şahıs:o 1-54, 1-158, 14-25, 3-101, 6-129, 12-3
 8-44, 8-111, 9-10, 9-17
 I. Çokluk şahıs :biz 1-86, 2-43, 3-42, 6-2, 7-1, 8-15
 II. Çokluk Şahıs :siz 1-42, 3-33, 6-2, 11-77
 III. Çokluk Şahıs:onlar, onnar 1-273, 4-18, 5-54, 14-42, 12-8
 14-43.

Yukarıda görüldüğü gibi Aydınca ağzında yazı dilinden farklı bazı şahıs zamirleri kullanılmaktadır. Bunlardan ikinci teklik zamiri olarak kullanılan "señ" şekline ancak bir örnekte rastlayabildik. Bu kullanışı şahsî ağız özelliği olarak kabul edebiliriz.

Üçüncü çokluk şahıs zamiri olarak kullanılan "onnar" şekli ise ünsüz benzeşmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

I. TEKLİK ŞAHIS ZAMİRİ

- ilgi Hali : :benim 1-70, 5-75, 6-72, 7-130, 8-114, 11-123
 Yüklme Durumu :beni 1-70, 2-12, 6-35, 5-59, 13-12
 Yaklaşma Durumu :baña:1-194, 2-5, 3-26, 5-11, 7-197, 8-178
 beña 1-401,
 baã 6-14, 8-202
 baã 6-26, 6-76, 6-54
 bā 7-136, 7-131

Bulunma Durumu : bende 6-53, 6-57

Ayrılma Durumu : benden 1-101, 6-10

Eğitlik Durumu : bence

Vasıta Durumu : beniminen 8-110

Görüldüğü gibi, yaklaşma durumu genellikle "ñ"li şekilde kullanılmaktadır. Bu durum "ñ" ünsüzünün düşmesi durumunda bile etkisini çoğu zaman kendisinden sonraki "a" ünlüsünde devam ettirmektedir. Bunun yanında hece kaynaşması sonucu "a" sesinin uzadığı görülür. Yaklaşma halindeki "benā" şekli şahsi^A ağız özelliği durumunda olup yaygın değildir. Vasıta durumunda, ilgi ekinden sonra gelerek, ile edatının benzeşmesiyle ortaya çıkan şekiller kullanılır.

II. TEKLİK ŞAHİS ZAMİRİ

İlgi Durumu : seniñ 2-190, 3-20, 6-70, 8-100, 9-8,10-65

Yükleme Durumu : seni 1-99, 4-56

seni 2-55

Yaklaşma Durumu : sana 2-23, 8-84

saña 2-60, 3-30, 5-45, 7-8, 8-61, 9-9,12-67

sañ 6-26

Bulunma Durumu : sende

Ayrılma Durumu : senden 1-102, 12-39

Eğitlik Durumu : sence

Vasıta Durumu : sennen, senle

Aydınca ağızda ikinci teklik şahis zamirinin ilgi durumu daima "ñ" ünsüzüyle yapılmaktadır. Yaklaşma halinde genellikle "ñ" ünsüzü kullanılır. Bu ünsüzün düşmesi durumunda yanındaki "a" ünlüsü bu etkiyi sürdürmektedir. Yükleme durumunda bazan dar e ünlüsünün görülmesi şahsi^A ağız özelliğine bağlanabilir.

III. TEKLİK ŞAHİS ZAMİRİ

İlgi Durumu : onunl-162, 1-218, 2-348, 3-102
 onuñ 1-162, 1-302, 7-105, 10-18
 önuñ 3-65,
 unuñ 3-4 6-18

Yükleme Durumu: onu 8-74, 8-220, 12-5

Yaklaşma Durumu: ona 1-130

oña 1-273, 11-343, 8-229, 9-45

oña 10-6

uña 10-23, 9-43

Bulunma Durumu: onda 1-155, 6-192

Ayrılma Durumu: ondan

undan 1-319, 6-61

Vasıta Durumu : onuyunan 7-138

onuñnan 6-6

onunla 1-247

Çekimde görüldüğü gibi bu şahıs zamirinin ilgi ve yaklaşma durumunda genellikle "n" kullanılmaktadır. Ay-dınca ağızında bu şahıs zamiri darlaşma meyli gösterir. Bu dar şeklin kullanılışı yaygın olup, geçiş devresini teşkil eden yarı dar "o" sesi az da olsa kullanılır.

I. ÇOKLUK ŞAHIS ZAMİRİ

İlgi Durumu	:bizim 1-273, 2-204, 3-47, 6-1, 8-161.
Yükleme Durumu	:bizi 1-316, 2-9, 6-23, 8-46, 11-82.
Yaklaşma Durumu	:bize 1-288, 2-374, 3-32, 6-51, 11-119.
Bulunma Durumu	:bizde
Ayrılma Durumu	:bizden
Eşitlik Durumu	:bizce
Vasıta Durumu	:biznen, bizle

II. ÇOKLUK ŞAHIS ZAMİRİ

İlgi Durumu	:siziñ 11-96
	:sizin 1-325
Yükleme Durumu	:sizi 1-407, 6-2
Yaklaşma Durumu	:size 6-133, 6-53, 14-34
Bulunma Durumu	:sizde 1-271
Ayrılma Durumu	:sizden
Eşitlik Durumu	:sizce
Vasıta Durumu	:siznen sizle

Bu şahıs zamirinin ilgi halinde farklı olan "n"li şekil şahsa bağlı kullanımdır.

III. ÇOKLUK ŞAHIS ZAMİRİ

İlgi Durumu	:onların
	onnarıñ 14-41
	onnarın 7-25
Yükleme Durumu	: onları
	onnarı

Yaklaşma Durumu : onnara 3-23,14-43.

unnara 7-44

Bulunma Durumu : onlarda

Ayrılma Durumu : onnardan 7-28

onlardan

Eşitlik Durumu : onnarca

Vasıta Durumu : onnarnan 6-93

onlarla

Çekim örneklerinde görüldüğü gibi vasıta halinde bütün şahıs zamirleri için ortak olan özellik "-nan/-nen" eklerinin kullanılmasıdır. Bu şekil "ile" edatının benzeşerek ekleşmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

B- DÖNÜŞLÜLÜK ZAMİRİ

Aydınca ağzında dönüşlülük zamiri "gendü" şeklinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Bunun dışında bu zamirin "gendi" ve "kendi" şeklinde kullanılmasına da rastlanmaktadır. Ayrıca çok az olarak dönüşlülük zamiri "özünü" şeklinde kullanılmaktadır. Bu ise Doğu Türkçesinin bir özelliğidir. Bu şeklin yaygın olarak görülmemesi şahsi ağız özelliğine bağlanabilir. Yaygın olan "gendü" şeklinin çekimi şöyledir.

	1. Teklik Şah.	11. Teklik Şah.	111. Teklik Şah.
Yalın Durumu	gendüm	gendün	gendü 1-148, 1-168 8-70, 8-189. gendüsü 3-115 gendi 14-34
İlgi "	gendümün	gendünün	gendüsünün
Yükleme "	gendümü	gendünü kendini 3-116	gendünü 3-47
Yaklaşma "	gendüme	gendüne	gendüsüne 1-292 kendüne 3-7.
Bulunma "	gendümde	gendünde	gendüsünde gendünde
Ayrılma "	gendümden	gendünden	gendüsünden gendünden

	I.Çokluk Şah.	II.Çokluk Şah.	III.Çokluk Şah.
Yalın Durumu	gendümüz gendimiz 7-191	gendünüz	gendüleri
İlgi "	gendümüzün	gendünüzün	gendüleriniñ
Yükleme "	gendümüzü	gendünüzü	gendülerini
Yaklaşma "	gendümüze gendimize 7-115	gendünüze	gendülerine
Bulunma "	gendümüzde	gendünüzde	gendülerinde
Ayrılma "	gendümüzden	gendünüzden	gendülerinden

C- İŞARET ZAMİRLERİ

Ayrıca ağızda yaygın olarak kullanılan işaret zamirleri "bu, bunlar, bunlar,şu,o,onnar" dır. Bu zamirlerin çekimi şöyledir.

"bu"işaret zamirinin çekimi:

Yalın durumu :bu 1-359, 3-37, 8-65, 11-35

İlgi " :bunun 1-403, 9-53.

bunuñ 1-224, 2-140, 6-75, 7-121, 8-140,9-42...

bunu 2-210, 11-6, 12-55.

Yükleme " :bunu 1-17, 5-55, 8-4, 9-5, 10-81, 11-3...

buni 2-48.

Yaklaşma " :buna 1-134, 7-65.

buña 1-7, 3-34, 4-45, 9-6, 10-82.

Bulunma "" :bunda

Ayrılma " :bundan 6-89

Vasıta " :bunuynán 7-59

bunuynen 7-110

bunuña 1-257

Bu işaret zamirinin ilgi durumunda sondaki "ñ" ünsüzü bazen düşebilir. Yükleme durumunda seyrek olarak görülen "i" sesi, eski devir özelliğinin bir devamı olup, bunu geçiş devresini oluşturan bir ses olarak kabul edebiliriz. Bu işaret zamirinin vasıta durumunda bazen ilgi durumu ekinden sonra gelebilmektedir. Ayrıca benzeşme o'layından sonra da sondaki "n" ünsüzü düşmektedir.

"bunnar" işaret zamirinin çekimi:

Yükleme Durum: bunnarı 1-142, 3-91, 11-201.

Yalın Durum : bunnar 1-26, 1-134, 3-39, 5-58, 8-106, 11-28.

İlgi " : bunnarıñ 11-39, 11-47.

Yaklaşma " : bunnara 1-260.

Bulunma " : bunlarda, bunnarda 1-375.

Ayrılma " : bunnardan

Vasıta " : bunnarınan 7-3.

"şu" işaret zamirinin çekimi:

Yalın Durum : şu 1-21, 7-91, 9-40,

şö 7-89, 8-104

Yükleme " : şunu 2-207, 7-192, 8-174, 10-10

İlgi " : şunuñ 10-16

Yaklaşma " : şuña

Bulunma " : şunda

Ayrılma " : şundan

Bunlardan başka, çokluk şekli olan "şunnar"ın ilgi durumu "şunnarıñ" 13-3 biçiminde çekilir.

"o" işaret zamirinin teklik ve çokluk şekillerinin kullanılışı pek yaygın değildir. Yalın durumu "o" 1-157, 2-7, 3-31, 12-51; ~ "u" 10-97. İlgi durumu "onuñ" 7-100, 10-44; ~ unuñ 3-44, 6-18; onnarıñ 7-20 gibi "o" işaret zamiri"nin bazı çekimlerini tesbit edebildik.

D- BELİRSİZLİK ZAMİRLERİ

Ayrıca ağızda yazı dilinden farklı olan belirsizlik zamirleri şunlardır.

herkes:

Yazı dilinde "herkes" olarak kullanılan belirsizlik zamiridir. ona herkes şindi maşallah çekiyolar 1-340

óbilleri:

Yazı dilinde "öbürleri" olarak kullanılan belirsizlik zamiridir. óbilleri tabi yanında 10-73

111. F İ İ L L E R

A. FİİL YAPIM EKLERİ

Türkçede kullanılan fiil yapım eklerinin çoğu, bazı ses değişiklikleriyle Aydınca ağızında kullanılmaktadır. Burada ses değişikliklerinin dışında, yazı dilinden görev ve anlam yönünden farklı olan fiil yapım ekleri üzerinde durulacaktır.

1- Fiilden Fiil Yapan Ekler:

-le-

Yazı dilinde isimden fiil yapmakta kullanılan bu ek Aydınca ağızında yardımcı fiil görevinde kullanılmıştır. tarif-le 6-123 Bize burayı tarifle dedim. 6-123.

-ş-

Yazı dilinde "işteşlik eki" olarak bilinen bu ekle yapılan fiillerin ilk özelliği, hareketin ortaklaşa yapıldığını göstermesidir. Bu ek ayrıca, oluş ifade ederek kelimeye dönüşlülük anlamı da kazandırır. Aydınca ağızında ekin bu ikinci fonksiyonu, yazı dilinde olmayan değişik bir anlamda görüyoruz: Burada başka görevde kullanılmıştır:

gır-ı-ş-ıyo "canı sıkılıyor" Ordan geliy mehdüp, paşa buña şindilik gırışıyo. 8-163.

2- İsimden Fiil Yapma Ekleri

-dir-

Aslında ettirgen eklerinden olan bu ek, aşağıdaki örnekte isimden fiil yapma eki olarak kullanılarak, etken bir fiil türetmiştir:

geniş-dir-dü "genişletti" Şaadet barnağlarını
sohdu daşı genişdirdü İnkâr Sarıyı çiharTdı 2-151.

-se-

Eskiden örnekleri çok görülen bu ek, istek ifadesi için kullanılırdı. Aydıncı ağızında ise aynı görevde fakat, günümüz Türkçesinde kullanılmayan bir kelimeye karşımız çıkmaktadır:

er-se- "er istemek" senersediñmi diye söylediler.
2-40.

-ñ

Yazı dilinde görülmeyen bu ek, Aydıncı ağızında genellikle ikinci teklik şahıs eki olarak kullanılırken bu görevinin dışında yapım eki olarak da kullanılmıştır. Burada bazı kelimelerde ol- yardımcı fiilin görevini üstlenmiştir. Yani bu kelimelerde ol- fiili düşmüştür.

yavaş-ı-ñ "yavaş olun" Hanı, asger yavaşñ diyo,
derdiñize ne olmuş. 8-133.

çabuğ-u-ñ "çabuk olun" Asgere buyruñ hadi çabu-
huñ 8-120.

B. ŞAHIS EKLERİ

Fiil çekimlerinde, fiilin gösterdiği hareketi yapan veya olan şahısları karşılayan eklerdir. Emir kipi dışındaki bütün kiplerde şahıs ekleri kip eklerinden sonra gelir. Ancak emir kipinde, kip ve şahıs eki aynı ekle ifade edilmektedir.

Türk yazı dilinde üç tip şahıs eki kullanılmaktadır.

a) Birinci Tip Şahıs Ekleri:

Bu şahıs ekleri şahıs zamiri menşeli olup, geniş zaman, şimdiki zaman, öğrenilen geçmiş zaman, gelecek zaman, istek ve gereklilik kiplerinde kullanılır. Bu ekler şunlardır:

I. Teklik Şahıs: -ım/-im, -um/-üm.

Ayrıca ağızda geniş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman kipinde kesin olarak bu şahıs eki kullanılır.

öğredir-im 1-280, gurtarır-um 4-34, bār-yam 7-31, énmış-im 2-281, al-acā-m 1-143, çār-ıyam 1-111.

Bu ek, şimdiki zaman ve istek kipinde, ikinci tip şahıs eklerinden olan "-m" ye benzerlik göstermektedir:

biliyo-m 4-17, istemiyo-m 8-147, dutiyo-m 6-78.

Örneklerde görüldüğü gibi şimdiki zamanın çekiminde I. Teklik şahıs eki, hece kaynaşması sonucunda sadece "m" haline gelmiştir. Aynı durum gelecek zaman çekiminde kesin bir kural durumuna gelmiştir.

al-acā-m 1-143, vér-ecā-m 3-30, söyliy-ecē-m 5-161.

II. Teklik Şahıs : -sın/-sin, -sun/-sün

Ayrıca ağızda Osmanlıcanın bir devamı olarak bu ekin ünsüzü "n" şeklinde kullanılır.

düger-siñ 2-315, satmış-siñ 2-239, inana-siñ 5-222

Bu şahıs ekinin geniş, gelecek ve şimdiki zaman çekimlerinde kaynaşma görülür. Bu kaynaşmadan sonra birinci tip şahıs ekleri ikinci tip şahıs ekleri gibi kullanılır:

gorh-añ 1-92, sür-eñ 11-40, yap-ıyoñ 1-67, isdiyoñ 5-160, ver-eçāñ 8-198; biliyāñ mı 6-78, diyebülñ mü 8-24

Bazen ses düşmesi görülebilir: satmış-iñ 4-11

III. Teklik Şahıs:

Birinci tip üçüncü teklik şahıs, eksiz olarak ifade edilir. gelir 1-150, çāiru 2-307, gelü 5-104.

I. Çokluk Şahıs : -ız/-iz, -uz/-üz

Ayrıca ağızda çok az kullanılan bu ek sadece gelecek zamanda kullanılmakta olup, kaynaşma sonucu genellikle ünlüsünü yitirir:

gurtar-acā-z 2-352, gül-ecā-z 6-109, dinliy-ecē-z 6-3,

II. Çokluk Şahıs : -siñiz/-siñiz; -sunuz/-sünüz

Ayrıca ağızda bu ekin daima "ñ"li şekli kullanılmaktadır. Bu durum Osmanlıcanın devamı özelliğini taşımaktadır. Şimdiki zaman, geniş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman çekimlerinde kullanılan birinci tip şahıs ekleri gelecek ve şimdiki zaman çekiminde kaynaşarak ikinci tip ekler gibi kullanılır:

yār-siñiz 4-33, yap-acāh-siñiz 2-226, gād-ecēh-siñiz 7-12; yap-acā-ñiz 8-231, di-yo-ñuz mu 2-76.

III. Çokluk Şahıs: -lar/-ler

Yazı dilinden farklı bir kullanılış şekli yoktur. götür-dü-ler 2-12, çal-dı-la 2-253, bil-ü-ler 4-23, girişiyol-lar 4-15, gédemiye-ler 7-70, çekiye-ler 8-113, getürüyo-la 8-81

Örneklerde görüldüğü gibi bazan sondaki "r" ünsüzü düşebilmektedir.

b) İkinci Tip Şahıs Ekleri

Yazı dilinde bu guruba giren ekler, iyelik menseli olup görülen geçmiş zaman ve şart kipinde kullanılır. Ancak Aydınca ağızda ikinci tip şahıs eklerinin, bunların dışında bazı kiplerde de kullanıldığı görülür.

I. Teklik Şahıs:-m

Görülen geçmiş zaman ve şart kipinde kullanılır. gorh-du-m 1-64, söyle-se-m 1-92, yürü-dü-m 2-62, getü-dü-m 3-9, saT-dı-m 6-8, goş-du-m 6-9

II. Teklik Şahıs : -ñ

Aydınca ağızda bu ek eski şeklin devamı olarak kesinlikle "ñ" şeklinde kullanılmaktadır. Yazı dilinde sadece görülen geçmiş zaman ve şart kipinde kullanıldığı halde bu ağızda bunların yanı sıra geniş, gelecek ve şimdiki zamanda "-ñ"li şekil karşımıza çıkmaktadır:

gúl-dü-ñ 1-346, én-di-ñ 1-116, al-dı-ñ 2-87
gir-di-ñ 2-367; yap-sa-ñ (m.d.) oşu-sa-ñ (m.d.)
yapıyo-ñ 1-67, bağır-ıyo-ñ 5-85, bil-iye-ñ 7-122;

gıl-ıcā-ñ 2-93, ahıd-ıcā-ñ, 2-102, bişdür-eceñ
2-92,

gorh-añ 1-92, geı-i-ñ 2-270, sür-e-ñ 11-40

Görülen geçmiş zaman ve şart çekimi dışında kar-
şılaştığımız "-ñ"li şekil, aslında ikinci tip şahıs eki
olduğu halde, kaynaşma sonucu ortaya çıkmıştır:

III. Teklik Şahıs

İkinci tip üçüncü teklik şahıs eksiz karşılanır.

geti-di 1-341, uş-du 2-46, goş-du 6-3, çair-di
11-93, os-sa 2-164, ol-sa 5-88

I. Çokluk Şahıs Eki: -K, -h, h, k

Yazı dilinde, görülen geçmiş zaman ve şart kipinde
kullanılan bu ek "k" olduğu halde, Aydınca ağızında deği-
şik bir durum gösterir. Bu ağızda kalın ünlülü kelime-
lerde "h", ince ünlülü kelimelerde "h" veya "K" şeklindedir.

aT-du-h 5-25, yorul-du-h 6-131, yörü-dü-h
ol-sa-h 6-4, dé-se-h 11-119.

Bu tip şahıs eki, yazı dilinden farklı olarak ge-
niş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, gele-
cek zaman ve istek kiplerinde 1. tip şahıs eki yerine
kullanılır. Gelecek zamanda, her iki tip şahıs eki görülür:

ged-er-úk 1-163, yap-ar-uh 2-228;

biş ye-k 6-41, çek-ıye-h 6-102;

iş-miş-úk 2-285, én-miş-ih 6-120;

al-acā-h 1-297, ged-ecā-h 8-15;

gurtar-acā-z 2-352, gúl-ecā-z 6-109;

yap-a-h 1-178, ged-e-k 3-104, kaç-a-h 5-65.

II. Çokluk Şahıs : -ñız/-ñiz, -ñuz/-ñuz

Bu şahıs eki görülen geçmiş zaman ve şart kipinde -ñuz/-ñuz, ñız/-ñiz şeklindedir:

gördü-ñuz, kesdi-ñiz, olsa-ñız, dese-ñiz (m.d.)

Gelecek ve şimdiki zaman çekimlerinde ise hece

kaynaşması sonucu benzer ekler kullanılır:

diyo-ñuz 2-76, isti-yo-ñuz 2-99, yap-acā-ñız 8-231;

III. Çokluk Şahıs: -lar/-ler

Yazı dilinden farksız bir kullanışa sahiptir.

dé-siñ-ler 2-23, gör-dü-ler 2-131, édi-yo-lar 2-204,

sa-yo-lar 3-49, gúdu-ye-ler 5-218

c) Üçüncü Tip Şahıs Ekleri

Bu guruba giren ekler hem şekil, hem şahıs ifade ederler. Bunlar emir kipi çekiminde kullanıldıkları için "emir ekleri" adı da verilmektedir. Aydınca ağızında kullanılan üçüncü tip şahıs ekleri şunlardır.

Teklik I. Şahıs : -ıyım/-iyim, -uyum/-üyüm, -eyim

II. " : ∅

III. " : -sın/-sin , -sun/-sün

-siñ/-siñ, -suñ/-süñ

Çokluk I. Şahıs : -alım/-elim

II. " : -ñ

III. Şahıs : -sınlar/-sinler, -sunlar/-sünler

-sinnar/-sinner, -sunnar/-sünner

-siñler/-siñler , -suñlar/-süñler

Yukarıda^{ki}şemada görüldüğü gibi, birinci teklik şahıs eki, yazı dilinde "-ayım/-eyim" olmasına karşılık, Aydınca ağızında "y" ünsüzünün etkisiyle ekte darlaşma ortaya çıkmış ve a > ı olmuştur. Bu değişimde genellikle "e" ler kendisini korur.

İkinci çokluk şahısta ise ünlü ile biten fiillerden sonra yazı dilinde araya "y" yardımcı ünsüzü girer. Yani ek yazı dilinde "-in" dir. Ayrıca ağızda ise ek sadece "ñ"dir. Ünsüzle biten fiillerden sonra tabiatıyla araya yardımcı ünlü girer. Ünlü ile biten kelimelerde bu durum açık olarak görülür.

söyle-ñ < söyleyin 1-183, yi-ñ < yeyin 2-231,

de-ñ < deyin 6-109 ;

goh-u-ñ 3-193, çār-ı-ñ 8-40, gönder-i-ñ 8-236.

C. FİİLERİN YALIN ÇEKİMİ.

1- B İ L D İ R M E K İ P L E R İ

a) Geniş Zaman

Teklik I.Şahıs	géd-er-im	bağ-ar-ım	ol-ur-um
II. "	géd-e-ñ	bağ-a-ñ	ol-u-ñ
	géd-er-siñ	bağ-ar-siñ	ol-ur-suñ
III. "	géd-er~gel-ü	bağ-ar	ol-ur~ol-u
Çokluk I.Şahıs	géd-er-úk	bağ-ar-uğ	ol-ur-uğ
	géd-er-iñ	bağ-ar-iğ	
II. "	géd-er-siñiz	bağ-ar-siñiz	ol-ur-suñuz
III. "	géd-er-ler	bağ-ar-lar	ol-u-lar
	bil-ü-ler	bağ-al-lar	ol-ul-lar

Metinlerden örnekler.

óğred-ir-im 1-280, geçin-ir-üm 1-278, gurtar-ir-um
4-34, vér-ir-üm 4-5, bağ-ar-ım 7-80;

ğorğ-a-ñ 1-92, dóg-e-ñ 1-93, gel-i-ñ 2-270, düş-er-siñ
2-315, sür-e-ñ 11-40;

gel-ir 1-150, çāir-u 2-307, dağla-r 2-310, bil-ir
2-339, yé-r 4-49, gel-ü 5-104, ol-u 8-10;

géd-er-úk 1-163, yap-ar-uğ 2-228, tanı-r-uğ 2-85,

di-r-úk 3-42, endir-ir-iñ 6-112, sal-ar-iğ 6-112,

dé-r-iñ 7-3, vér-ür-úk 8-18, giril-ur-uğ 11-63;

yé-r-siñiz 4-33; bil-ü-ler 4-23.

Örneklere görüldüğü gibi teklik ikinci şahısla
çokluk birinci şahısta, 11.tip şahıs eki kullanılır.Çokluk
üçüncü şahısta -rl-> -ll- gerileyici benzeşmesi görülür.

Geniş zamanın olumsuzu

Teklik I. Şahıs	yap-ma-m	gel-me-m
II. "	yap-ma-ñ	gel-me-ñ
III. "	yap-ma-z	gel-me-z
Çokluk I. Şahıs	yap-ma-ğ	gel-me-ğ
II. "	yap-maz-siñiz	gel-mez-siñiz
III. "	yap-maz-lar	gel-mez-ler

Metinlerden örnek:

dóğ-me-m 1-99, gótú-me-m 1-243, ol-maz 2-200

Bu çekimin ikinci teklik şahsında olumsuzluk eki "z" ünsüzünün düşmesi ile -ma/-me şeklinde kullanılmaktadır. Tekrar hece kaynaşması sonucu birinci tip şahıs ekinin yerini ikinci tip şahıs eki alır. Örneklerde görüldüğü gibi, birinci çokluk şahısta da ikinci tip şahıs eki kullanılmaktadır.

b) Şimdiki Zaman

Teklik I. Şahıs	isti-yo-m	başlı-yo-m
	bil-ü-ye-n	dut-ı-ya-m
II. Şahıs	isti-yo-ñ	başld-yo-ñ
	isti-yi-ñ	başlı-yu-ñ
	isti-ye-ñ	dut-ı-ya-ñ
III.Şahıs	isti-yo	başlı-yo
	isti-yi	başlı-yi
	isti-ye	başlı-ya
	isti-yi~isteyü	başlı-yi~başlı-yü
	isti-y	başlı-y
Çokluk I. Şahıs	isti-ye-K	başlı-ya-K
	isti-ye-K	başlı-ya-K
	isti-ye-h	başlı-yo-h
	isti-yo-K	başlı-yo-K
	isti-yo-h	
II. Şahıs	isti-yo-ñuz	başlı-yo-ñuz
	isti-yo-suñuz	başlı-yo-suñuz
III. Şahıs	isti-ye-ler	başlı-yo-lar
	isti-yo-lar	başlı-yo-la
	isti-yo-la	başlı-yol-lar

Metinlerden örnekler

biliyem 4-24, göremiyom 5-94, galhımyam 6-22,
dutyom 6-78, bariyam 7-31, diyam 7-50, gorhuyom
1-92, gedyom 1-184, kesmiyom 2-296, arıyom 2-376,
gediyom 3-118, belyom 4-17, diyom 5-73, istemiyom
8-147;

yapıyoñ 1-67, gèdiyoñ 1-144, duriyoñ 2-9,
 gèdiyoñ 3-111, bağıriyoñ 5-85, isdiyoñ 5-160
 gèdiyoñ 11-57, istiyonñ 5-158, biliyeñ 7-122,
 davranıyañ 6-30, biliyañ mı 6-78, atıyañ 7-109,
 söylemüyüñ 1-90, gorhuyuñ 8-46;
 dutuyo 1-128, yürüyo 1-150, çıhamıyo 1-154,
 düzüliyo 1-375, gediyyo 2-18, gohuyo 2-204,
 isdiyo 2-212, sıvışıyo 3-107, goyo 4-39, görümüyo
 7-39, goyyo 2-14;
 biniyi 1-58, öğrediyi 1-135, çekiyi 1-227, geziyi
 1-317, söylemüyü 1-90, seviniyi 1-86, söyliyi
 1-169, görüniyi 1-82, diyi 3-101;
 alıyi 1-58, güşadiyi 1-209, sohuyi 4-35, varıyi
 4-36;
 annıye ki 1-209, difeliye 1-211, bırahiye 3-97,
 demıye 4-52, geliya 5-46, arıya 6-94, gèdiye 7-95,
 yöriye 7-149, durıye 8-152;
 oturuyó 1-175, çatamıyá 3-109, garışıyá 5-6, gop-
 mıyá 7-134;
 diyi 1-61, öğrediyi 1-68, vuruyi 1-107, yakıyi
 3-43, geliyi 3-48, varıyi 4-5, alıyi 8-126, veriyi
 9-17;
 duruyü 1-83, yapıyü 1-235, guruyü 7-147, belliyü ki
 9-18;
 getürüy 8-88, gausuy 8-144, diy 8-46, bırahiy 8-152;
 istiyok 2-94, üşüyok 2-126, yiyemiyoh 4-32,
 sıhıyoh 6-42, biçiyek 6-41, indiriyeK 6-45,

gehiyeñ 6-102, sırıdıyah 7-65, gēdiyeñ 7-3;
 diyoñuz mu 2-76, istiyonuz 2-99, gāduruyosuñuz
 2-166, neyniyosuñuz 11-114;
 edemiyola 1-224, bañiyolar 1é93, istiyolar 2-55,
 eediolar 2-204, saayolar 3-49, giyyolar 3-80,
 girişiyollar 4-15;
 gútdürüyola 1-71, aluyola 1-232, gediyyola 1-286,
 getürüyola 8-81, gúdüyeler 5-218, gedemiyeler 7-70,
 çekiyeler 8-113,

Cörüldüğü gibi Aydınca ağızında şimdiki zaman eki

"r" sesinin düşmesi sonucu olarak çoğunlukla "-yo" sek-
 line girmiştir. Üçüncü teklik şahısta "-yo" ekinin ün-
 lüsü daralma ve düzleşme sonucu $yor > yo > yî > yî > y \sim$
 $yor > yo > yü > y$ şeklinde kısalır ve düşer.

Aydınca ağızında bir özellik olarak bu çekimde düz-
 leşme eğilimi görülür. Bu düşleşme $yor > yo > yî \sim yî >$
 $ya \sim ye$ şeklinde olur. Çokluk üçüncü şahısta ise çokluk
 ekindeki "l" ünsüzünün etkisi ile "-yor" ekinin gerile-
 yici benzeşme sonucu "-yal" şeklini aldığı görülür.

c) Görülen Geçmiş Zaman

Teklik I.	Şahıs	ğon-du-m	vər-di-m
II.	"	ğon-du-ñ	vər-di-ñ
III.	"	ğon-du	vər-di
Çokluk I.	"	ğon-du-ğ	ğır-dı-k vər-di-ñ
II.	"	ğon-du-nuz	vər-di-ñiz
III.	"	ğon-du-lar	ğon-du-du-la vər-di-ler

Metinlerden örnekler

ğorğ-du-m 1-64, ğon-du-du-m 1-205, ğeti-dü-m 1-206
yörü-dü-m 2-62, ğetü-dü-m 3-9, fur-du-m 5-19,
saT-dı-m 6-8, ğoğ-du-m 6-9;
ğúl-dú-ñ 1-346, èn-di-ñ 1-116, ğıh-dı-ñ 1-116,
buñal-dı-ñ, 2-146, al-dı-ñ 2-87, ğır-dı-ñ 2-367;
ğeti-di 1-341, ğetür-dü 2-116, uş-du 2-46, dağ-dı
3-75, ğoğ-du 6-3, ğótú-dü 6-25, ğeş-di 8-214,
ğair-dı 11-93, ğór-dú-k5-23, aT-du-ğ 5-25, yö-rü-
dü-ğ 6-133, iş-di-ğ 6-133, yorul-du-ğ 6-131,
yörü-dü-k6-97, kesti-di-k 6-86, yazıl-dı-ğ 6-68,
yap-acâ-ñız 8-231, ğey-dı-lar 2-78, ğór-dü-ler
2-131, ğal-dı-la 2-353, ğótúr-dü-ler 2-12,
äle-di-ler 11-86.

Örneklerde görüldüğü gibi Aydınca ağzında görülen geçmiş zaman eki daima "d,, li şekilde kullanılmaktadır. Bunun, kesin olarak kalınlık-incelik uyumuna bağlandığı görülmektedir.

d) Öğrenilen Geçmiş Zaman

Teklik	I.Şahıs	sat-mış-ım	kes-miş-im
	II. "	sat-mış-iñ	kes-miş-iñ
		sat-mış-siñ	kes-miş-siñ
	III. "	sat-mış	kes-miş
Çokluk	I.Şahıs	sat-mış-ıh	kes-miş-úk
		sat-mış-uh	kes-miş-iñ
	II. "	sat-mış-siñiz	kes-miş-siñiz
	III. "	sat-mış-lar	kes-miş-ler

Metinden örnekler:

én-miş-im 2-182, al-mış-ım 3-112;

sat-mış-siñ 2-239, sat-mış-iñ 4-11;

gal-mış 5-13, çihart-mış 7-45;

iç-miş-úk 2-285, én-miş-iñ 6-120, kes-miş-úk 7-105

çat-mış-ıh 7-

Ayrıca ağızda çokluk birinci şahısta şahıs eklerinin ünlüsü, eski yuvarlak şekilli özelliğini koruma eğilimindedir. Kelimenin ince veya kalın sıradan oluşuna göre ikinci tip şahıs ekinin bağulanma noktası değişmektedir. *1100*

e) Gelecek Zaman

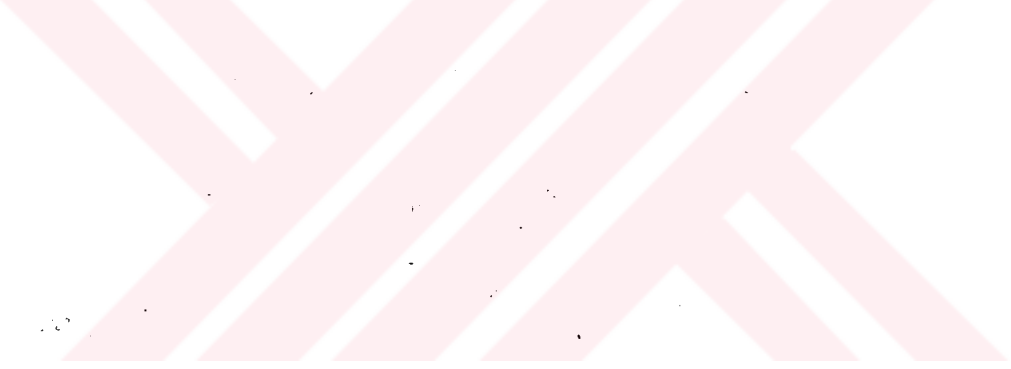
Teklik	I.Şahıs	al-acā-m	gúl-ecā-m
		al-acāım ~ al-acāam	gúl-eceem gúl-ecē-m
	II. "	al-acā-ñ	gúl-ecā-ñ
		al-acāñ	gul-ecēn gúl-eceen
	III. "	al-acāḡ	gúl-ecēḡ
Çokluk	I.Şahıs	al-acā-z	gúl-ecā-z ~ gúl-ecē-z
			gúl-ecā-ḡ ~ gúl-ecāḡ
	II. "	al-acāḡ-siñiz	gúl-eceḡ-siñiz
		al-acā-ñiz	gúl-ecē-ñiz
	III. "	al-acāḡ-lar	gúl-eceḡ-ler

Metinden örnekler:

al-cā-m 1-143, gazy-cā-m 4-60, sırd-acā-m 7-14,
 sar-acāım 2-358, anlad-acāam 2-32, söyliy-ecē-m 5-161,
 yedür-eceem 2-226, vēr-ecā-m 3-30, gótür-ecā-m 6-23;
 ḡıl-icā-ñ 2-93, ahıd-icā-ñ 2-202, gid-ēcañ 5-4,
 ḡósder-eceēñ 2-89, bışdür-eceēñ 2-92;
 ol-acāḡ 1-297, sürmiy-ecek 1-302, al-acāḡ 6-95;
 ḡurtar-acā-z 2-352, diñliy-ecē-z 6-3, gúl-ecā-z 6-109
 yiy-eceez 2-162, gid-ecā-ḡ 8-15, kes-ecā-ḡ 11-112,
 öl-ecaḡ 11-81, géd-ecāḡ 7-5;
 yap-acāḡ-siñiz 2-226, géd-eceḡ-siñiz 7-12,
 yap-acā-ñiz 8-231.

Ayrıca ağızında bu kipin çekiminde çokluk üçüncü şahsın dışında diğer şahıslarda kip ekinin "k" ünsüzü hece kaynaşması sonucunda kaybolmakta ve ekin son ünlüsü uzamaktadır. İkinci çokluk şahısta ise ekin hem kaynaşmış

hemde kaynaşmamış şekilleri birlikte kullanılır. Bazen ünsüzün yumuşayıp düşmesi sonucu diftong meydana gelir. Ayrıca, ince sıradan kelimelerde kaynaşma sonucu uzamayla birlikte kalınlaşma görülür. Çokluk birinci şahısta, birinci ve ikinci tip şahıs ekleri birlikte kullanılır.

11. T A S A R L A M A K İ P L E R İ

a) İstek Kipi

Teklik	II. Şahıs	dut-a-siñ	gez-e-señ
		ol-a-sañ	
	III. "	dut-a	gez-e
Çokluk	I. Şahıs	dut-a-ğ	gez-e-h ~ gez-e-k
	II. "	dut-a-siñiz	gez-e-siñiz
	III. "	dut-a-lar	gez-e-ler

Metinden örnekler:

ol-a-sañ 1-305, inan-a-siñ 5-222;
 getir-e 2-57, kılıcıñ bil-e 2-325, yap-a-ğ 1-178,
 dut-a-ğ 1-123, sar-a-ğ 2-301, gid-e-k 2-378,
 söyliy-e-k 2-378, gèd-e-k 3-104, èd-e-k 5-9,
 gaç-a-ğ 5-65, gaçmıy-a-ğ 5-66, daşlıy-a-ğ 5-67,
 savş-a-ğ 6-109, gètmiy-e-h 7-62, kes-e-h 7-100,
 gèd-e-h 7-117, al-a-ğ 8-8, gez-e-h 8-8,
 annat-a-ğ 11-83

Yazı dilinde kullanıştan düşen çokluk birinci şah-
 sın çekimi ikinci tip şahıs ekiyle yapılır. Kip ekinde
 bir değişiklik olmamaktadır. Ayrıca, ikinci teklik şahıs
 ekinin tamamen darlaşmamasını şahsa bağlı ağız özelliği
 kabul edebiliriz.

b) Şart Kipi

Teklik	I. Şahıs	ol-sa-m	dé-se-m
	II. "	ol-sa-ñ	dé-se-ñ
	III. "	ol-sa ~ os-sa	dé-se
Çokluk	I. Şahıs	ol-sa-h	dé-se-h ~ de-se-k
	II. "	ol-sa-ñız	dé-se-ñız
	III. "	ol-sa-lar	dé-se-ler

Metinlerden örnekler:

söyle-se-m 1-92;

os-sa 2-164, ol-sa 5-88, ol-sa-h 6-4, ye-se-k
2-64, dé-se-h 11-119

Aydınca ağızında, kip eki olarak yazı dilindeki
gibi "-sa/-se" ekleri getirilir. Bu ek fiil tabanındaki
ünlülerle kalınlık incelik bağlanmıştır.

uyumuna

c) Emir Kipi

Teklik	I. Şahıs	bağ-ıyım	géd-eyim	gör-üyüm
	II. "	bah	géd	gór
	III. "	bah-siñ	géd-siñ	gór-suñ
Çokluk	I. Şahıs	bağ-alım	géd-elim	gór-elim
	II. "	bağ-iñ	géd-iñ	gór-üñ
	III. "	bah-siñ-nar	géd-siñ-ner	

Metinlerden örnekler:

Çār-ıyım 1-111, gör-üyüm 1-207, bağ-ayım 1-215, gúd-üyüm 2-22, den-eyim 2-139, getür-iyim 3-92, de-yim 4-25, al-ıyım 6-60, sat-ıyım 6-50, söyleme-yim 7-127, ged-eyim 11-102, şıñ-ıyım 11-131;

gét 1-215, gurtar 1-316, ahma 2-106, bile 2-325, fur 2-350, yi 3-88, sört 5-15, gönder 5-33, bağ 5-108, çār 9-10;

olma-siñ 2-93, bulma-siñ 2-193;

géd-elim 2-129, bağ-alım 2-9, söyley-elim 2-129, gurtar-alım 3-67, yap-alım 6-21;

ayır-ma-ñ 1-247, yahala-ñ 1-257, seğ-iñ 1-256, söyle-ñ 1-183, gezdúrúñ 1-294, yi-ñ 2-231 goñ-uñ 2-193, şıñ-iñ 2-193, de-ñ 6-109, gönder-iñ 8-236, çār-iñ 8-40;

de-siñler 2-23, gir-sinner 5-212

Aydınca ağzında bu kip çekiminde daha önce belirttiğimiz gibi üçüncü tip şahıs ekleri kullanılmaktadır.

Ancak bu ağızda 1. şahısta "-ayım/-eyim" şeklin "y" ünsüzünün tasiri ile genellikle "-iyım/-iyim" şeklinde kullanılmakta, bazan ünlü ile biten fiillere gelirken hece düşmesine sebep olmaktadır.

dene-yim 2-139, de'-yim 4-25, söyleme-yim 7-127

Aynı durum ünlü ile biten kelimelerin ikinci çokluk şahıslarında şahıs eki sadece "ñ" olarak kullanılmaktadır.

D. FİİLLERİN BİRLEŞİK ÇEKİMLERİ

1. HİKÂYE

a) Geniş Zamanın Hikâyesi

Teklik	I.	Şahıs	yazardım, gezardım
	II.	"	keserdiñ alırdıñ
	III.	"	satardı sökerdi 1-128, oludu 12-56, gelüdü 12-53
Çokluk	I.	Şahıs	söker-dü-k alı-r-dı-ğ keser-di-h
	II.	"	keserdiñiz alırdıñız
	III.	"	gelirler-idi yaparlardı

b)Şimdiki Zamanın Hikâyesi

Tekli	I.	Şahıs	oturuyodum
	II.	"	geliyoduñ
	III.	"	geliyodu 1-205, gözlüyodu 2-233, sırıdıyadı 7-87
Çokluk	I.	Şahıs	gediyoduğ , bağıyoduğ
	II.	"	istiyoduñuz 1-200, bağıyoduñuz
	III,	"	geliyollarıdı, bağıyollarıdı

c)Görülen Geçmiş Zaman

Teklik	I.	Şahıs	soyundumudu 5-79, geldim-idi
	II.	"	geldiyidiñ, bağıdiyidiñ
	III.	"	çıhardıyıdı 2-101, öldüdüyüdü 8-143
Çokluk	I.	"	gonuşduyüdiğ 1-170, geldiyidiñ~ gülyüdüğ
	II.	"	geldiyidiñ, bağıdiyidiñ
	III.	"	geldiler-idi, bağıdılarıdı~bağıdyıdılar

d) Öğrenilen Geçmiş Zaman Hikayesi

Teklik	I. Şahıs	gelmiş_idim,	bağmışıdım
	II. "	gelmiş_idiñ,	bağmışıdıñ
	III. "	gelmiş_idi ,	dātmişıdı 7-84
Çokluk	I. Şahıs	gelmiş_idük,	bağmışıduğ
		kesmiş_idiñ	
	II. "	gelmiş_idiñiz,	bağmışıdıñız
	III. "	gelmişler_idi,	bağmışlarıdı

e) Gelecek Zamanın Hikayesi

Teklik	I. Şahıs	gelecādım,	bağacādım
	II. "	gelecādiñ,	bağacādiñ
	III. "	gelecādı,	7-72, bağacadı kesecādı 8-147
Çokluk	I. Şahıs	gelecādük,	bağacāduğ
	II. "	gelecādiñiz,	bağacādiñiz
	III. "	gelecekler_idi,	bağacağlarıdı

f) Şartın Hikayesi

Teklik	I. Şahıs	gelseydım	bağsaydım
	II. "	gelseydiñ	bağsaydıñ
	III. "	gelseydi	bağsaydı
Çokluk	I. Şahıs	gelseyidük	bağsayduğ
		gelseyidiñ	
	II. "	gelseydiñiz	bağsaydıñız
	III. "	gelseler_idi	bağsalaradı ~ bağsayıdılar.

2. RİVAYET

a) Geniş zamanın Rivayeti

Teklik	I.Şahıs	gēdir _ı miş-im	bulunurūmuş-um
	II. "	gēdir _ı miş-siñ	bulunurūmuş-suñ
	III. "	aħarımış 1-251	bulunurmuş 1-106 olurūmuş 2-176
Çokluk	I.Şahıs	gēder _ı miş-úk	bulunurumüş-uh
	II. "	gēder _ı miş-siñ	bulunurūmuş-suñ
	III. "	gēdeller imiş	bulunullarımış

b) Şimdiki Zamanın Rivayeti

Teklik	I.Şahıs	gētiriyomuş-um	yaşıyomuş-um
	II. "	gētiriyomuş-suñ	bulunūyomuş-suñ
	III. "	yēğinniyamış 7-170	yaşıyomuş 8-172
Çokluk	I. "	gētiriyomuş-uh	yaşıyomuş-uh
	II. "	yēğinniyamış-siñiz	yaşıyomuş-suñuz
	III. "	gētiyolarmış 8-174	yaşıyolarımış

c) Gelecek Zamanın Rivayeti

Teklik	I.Şahıs	vērecāmiş-im	olacāmiş-im
	II. "	vērecāmiş-siñ	alacāmiş-iñ
	III. "	vērecāmiş	alacāmiş
Çokluk	I. "	vērecāmiş-úk	alacāmiş-uh
		góreceemiş-ih	
	II. "	vērecāmiş-siñiz	alacāmiş-siñiz
	III. "	vērecehler _ı miş	alacahlarımış

d) Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti

- Teklik I.Şahıs öğrenmiş imiş-im acıhmışımış-ım
 II. " öğrenmiş imiş-siñ acıhmışımış-siñ
 III. " öğrenmiş imiş 1-200 acıhmışımış 1-181
- Çokluk I.Şahıs öğrenmiş imiş-úk - susamışımış-uh
 II. " öğrenmiş imiş-siñ susamışımış-siñ
 III. " öğrenmişler imiş susamışlarımış.

Ayrıca ağızda daha çok bu kipin 111.Teklik ve çokluk şekillerinin kullanıldığı dikkati çekmektedir.

3. ŞART

a) Geniş Zamanın Şartı

Teklik	I.Şahıs	gêderse-m	1-147	varusa-m	
		gelürse-m	11-94		
	II.	"	dêrse-ñ	3-27	varusa-ñ
			yêñerse-ñ	1-123	
	III.	"	getirise	1-343	varusa 8-58
			isterse	1-36	ğarşılarsa 1-280
Çokluk	I.Şahıs	diñlerse-h		varusa-h	
			isterse-k		
	II.	"	isterse-ñiz		ğarşılarsa-ñiz
	III.	"	isteller ise		ğarşılallarısa

b) Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

Teklik	I.Şahıs	geldiyise-m		ğıhdiyisa-m	
	II.	"	geldiyise-ñ		ğıhdiyisa-ñ
	III.	"	geşdiyise	8-214	ğıhdiyisa 2-135
			gördüyse	11-135	olduysa 12-60
Çokluk	I.Şahıs	geldiyise-h		ğıhdiyisa-h	
			geldiyisek		
	II.	"	geldiyise-ñiz		ğıhdiyisa-ñiz
	III.	"	geldiler ise		ğıhdıllarısa

E. FİİL KİPLERİNİN OLUMSUZ ŞEKİLLERİ

Aydınca ağzında geniş zaman dışındaki basit ve birleşik fiil çekimlerinde, olumsuzluk için "-ma/-me" eki kullanılır. Bu ek örneklerde görüleceği gibi genellikle ses uyumuna ve konuşma diline uygunluk gösterir:

Metinlerden örnekler:

ğımraşdura-mı-ya 1-129, éde-mi-yi 1-402, aḡ-ma-dı 2-104, em-me-di 2-184, yēne-me-di 2-207, gurtalamı-yacāna 3-336, bile-me-h' 4-22, yata-ma-ḡ 5-88, sezdi-mi-yelim 6-108, gēde-me-h' 7-8.

IV- YARDIMCI FİLLER

A. İSİMLERE GELEN YARDIMCI FİLLER

Aydınca ağızında isimlere gelen yardımcı fiiller ol-, ét-, éy-, ér-, dü- olup bunlarla yapılan dil birlikleri çoğunlukla deyimleşmiş durumda bulunur.

ol- :

Yazı dilinde kullanılan ortak şekillerin dışında, bu ağızda şu kelimelerde görülmektedir:

daş oldu "taş keşişdi" 2-260,

muradıma dahil ulursam "muradıma erersem" 5-150

et-, ét- :

Yazı dilinde kullanılan ortak şekillerin dışında kullanılanlar şunlardır:

himā ettiyidi 11-52 peydā etti 6-1

eyle- :

Yazı dilindeki ortak biçimleri dışında et- veya yap- yardımcı fiilleri yerine kullanılır:

eyledi fugan "figan etti, ağladı" 5-163;

neyniyosunuz "ne yapıyorsunuz" 11-114

düş- :

Aydınca ağızında seyrek kullanılan yardımcı fiillerdendir.

éllere düşürdüñ "bu yerlerde bıraktın" 2-286

düşersiñ zāra "hastalanırsın" 2-315

dertlere düşürdüñ "hasta et-, dertli et-" 2-289

Aydınca ağızında bunların dışında yazı dilinde kullanılmayan veya değişik anlamda kullanılan bazı yardımcı fiiller de kullanılmaktadır.

uğruluğ yaptı "aldattı" 2-108
yulluğ vurdu "yol yaptı" 2-132,
söhpet yapalım "sohbet edelim" 2-153
gëyimi yapıyolar "giyiniyorlar" 2-177
yemin işdi "yemin etti" 2-149
güleş dutağ "güreşelim" 1-123

biatım ulursañ "söz verirsən, bağlanırsan" 11-38.
don sıyardı "kılık değıştirdi" 2-49
dömbelek giliye "takla atıyor" 6-12
hëسابanı kesdik "ödeşdik" 6-32
bedā gëdiye "ucuza satılıyor" 6-47
goyun düzdük "koyunu tamamladık, sürü yaptık" 6-88.
gıymet vuracağ "değerlendirecik" 10-23

B. FİİLLERE GELEN YARDIMCI FİİLLER

Türkçede bazı yardımcı fiiller, asıl fiil tabanlarına getirilerek birleşik fiillerin meydana gelmesini sağlar. Bunları fonksiyonlarına göre dört grupta toplayabiliriz: 1-Yeterlilik 2-Tezlik 3-Süreklilik 4-Yaklaşma.

1-Yeterlilik

Türkçede olumlu durumda zarf-fiil eki almış olan fiil tabanına "bil" yardımcı fiilinin getirilmesiyle meydana gelmektedir. Olumsuz şekli ise Eski Türkçedeki "u" yardımcı fiilinin görevini yüklenen zarf-fiil ekine olumsuzluk ekinin getirilmesiyle meydana gelir. Bu durum Aydınca ağzında çok yaygındır.

gelemessek 1-78, sókúdebildim 2-109, çıhamaz 2-136, bilemeñ 4-22, yatamañ 5-88, gedemeñ 7-8

2-Tezlik

-1/-i; -u/-ü zarf fiil ekinden sonra "ver" yardımcı fiilinin kullanılmasıyla yapılmaktadır. Aydınca ağzında bu zarf-fiil ekinin bazan düştüğü de görülür.

goyveriñ 2-26, 6-104, 10-107, 13-22

giriverdi 7-156, búkúvirdi 7-179

3-Süreklilik

Süreklilik şekli "-a/-e" zarf-fiil eki almış fiil tabanlarına "dur, kal, gel" gibi yardımcı fiillerin getirilmesiyle yapılır.

gededurañ, bañagalsıñ, çıkageldi

Ayrıca bunlardan ençok rastlanan dur- ek fiiliyle yapılan şekillerdir.

gededursuñ 1-164, duradurah 7-82, gededurah 7-59

Ayrıca Aydınca ağzında zarf-fiil eki -a/-e "y"ünsüzünün etkisiyle -ı/-i şekline dönüşmektedir.

bekleyidursuñ 2-125, arayıdursuñ 3-11, gëdemeyidursuñ 7-98

4-Yaklaşma

Bu ağzda yaklaşma, "yaz" yardımcı fiiliyle yapılır.

düşeyazdım (m.d.)

V. İSİM FİİLİ

A-Bildirme Durumu

Teklik I.	Şahıs	márahlı ^o -yum	gişi-yim
II.	"	márahlı ^o -suñ	gişi-siñ
III.	"	márahlı ^o -márahlı ^o -du	gişi-dür, gişidü
Çokluk I.	Şahıs	márahlı ^o -y-uh	gişi-y-úk
II.	"	márahlı ^o -suñuz	gişi-siñiz
III.	"	márahlı ^o -duñlar	gişi-dürler

Metinlerden Örnekler:

gişi-dür 1-21, gún-dú 2-36, er-úk 2-44, yoh-dur
 5-175, oh-dur 5-174, goh-dur 5-173, márahlı^o-yum
 5-1, müşteri-yim 6-49, yanda-yıh 7-149, ümmeti-yúk
 1-116, emrinde-yúk 11-119

Aydınca ağzında isim-fiilinin 2.teklik ve çokluk şahıs "n"li olarak kullanılır. 111-Teklik şahısta ekli veya ek-siz şekillerin karışık kullanımı yanında "-r" sesinin düşmüş olduğu şekiller de görülmektedir. 1.Çokluk şahısta "-ız/-iz; -uz/-üz" yerine bu ağızda -uh, úk şekilleri yaygın olarak kullanılır. 11.çokluk şahıs daima "ñ"li şekilde kullanılır. Ayrıca Eski Anadolu Türkçesinde görülen yuvarlaklaşma eğilimi, Aydınca ağzında belirli bir şekilde devam etmektedir.

B- İsim Fiilinin Hikayesi

Teklik I.	Şahıs	yoğ-u-dum	eyi-y-İdim
II.	"	yoğ-u-duñ	eyi-y-İdiñ
III.	"	yoğ-u-du	eyi-y-İdi ~ eyiydi
Çokluk I.	Şahıs	yoğ-u-duh	eyi-y-dú-k
II.	Şahıs	yoğ-u-duñunz	eyi-y-İdiñiz
III.	"	yoklar-ıdı	eyi-len-ıdı

Metinlerden örnekler:

casüs-udum 1-387, diyarı-y-dı 2-34, eyi-y-ıdı 6-138,
üstü-y-dü 7-37, yoğ-udu 8-242, var-ıdı 8-242,
ohulunda-y-İdim 14-2

Örneklere görüldüğü gibi Aydınca ağızında isim-
fiilin hikayesi "yapan "i-di" bazan eski şeklin bir devamı
olarak kendini korumakta, bazan "i-" kökü daralmakta, ba-
zen de düşmektedir. Bu durum Aydınca ağızındaki çekimin
geçiş devresi özelliğini taşıdığını göstermektedir.

C-İsim Fiilinin Rivayeti

Teklik I.	Şahıs	ağıllı-y-umuşum	bey imişim
II.	"	ağıllı-y-umuşuñ	bey imişsiñ
III.	"	ağıllı-y-muş	bey imiş
Çokluk I.	Şahıs	ağıllı-y-umuşuh	bey imişük
III	"	ağıllı-y-umuşuñuz	bey imişsiñiz
		yazılı-y-umuş	bey imişsiñis
III.	"	ağıllı-larımış	bey imişler
			beyler imiş

varımış 1-4, varımış 1-54, beyimış 1213, ahıllıyumuş 1-176, Musunımış 1, cāriyesiyimış 1-172, niyimış 1-215, derinimış 1-250, yazuhıyumuş 1-296, basılıyımış 1-306, pehlivanımış 1-377, gısaymış 4-55, oyumuş 5-224, ağūmuş 9-43, yūksāmış 10-110, asgerdeyimış 12-81

Örneklerde görüldüğü gibi, Aydınca ağızındaki rivayet çekimi ekleşme konusunda bir kesinlik göstermez. Bunun yanında sonu "-k" sesi ile biten kelimelere eklendiği zaman genellikle kaynaşma olmakta ve o kelimenin son ünlüsü uzamaktadır.

D- İsim Fiilinin Şartı

Teklik I.	Şahıs	var-ısam	óyleyise
II.	"	var-ısañ ~ varsañ	óyleyiseñ
III,	"	varısa	óyleyise ~ óyleyse
Çokluk I.	Şahıs	var-ı-sah	óyleyiseñ
II.	"	varısa-ñız	óyleyiseñiz
III.	"	varlarısa	óyleler ise

Metinlenden örnekler:

óyleyse 1-224, 11-125, yohsa 1-379, neredeyse 2-60, varısa 3-52, neyise 7-55, yoksa 8-241, 11-125

Örneklerde görüldüğü gibi ekleşme konusunda bir kesinlik yoktur.

E- İsim Fiilinin Zarf-Fiili Şekli

İsim soyundan kelimelerin zarf-fiil durumuna geçmesi için isim fiiline "-ken" eki getirilir. Bu ek yalın haldeki veya hal eki almış isimlere, genellikle geniş zaman eki almış sıfatlara getirilir.

dinlenüken 1-167, içerken 3-61, gezeken 8-11

Bu ağızda bir ağız özelliği olarak "-kene" şekli çok yaygın durumdadır, Hatta bazen "-hana" şeklinde kalın sıraya geçtiği de olur.

gelirkene 2-3, dönekene 14-16, oçurkene 2-101, uyurkene 3-5, yerkene 4-26, derkene 5-96, soyunukene 5-84, sıradıhana 7-66, doldurukene 10-109, gelükene 11-85, 12-32, sürerkene 13-1,

Ayrıca az da olsa "-kenen" şekli lullanılır. Bunu şahsî ağız özelliği saymak daha uygun olur.

gelirkenen 2-1, yatarkenen 2-8

F- İsim Fiilinin Olumsuz Şekli

İsim fiilinin olumsuz şekli yazı dilinde olduğu gibi "değil" kelimesiyle yapılmaktadır. Ancak bu ağızda değil kelimesi bazı ses değişiklikleriyle kullanılmaktadır.

Abaza mabaza doğúl 4-19, yétişkin deel 6-39, doğuş deál 7-112, bo gun doúl 12-1, ma'um dáal 7-23

VI. SIFAT FİLLER

Nesnelerin hareket vasıflarını karşılayan fiil şekillerine sıfat-fiili adı verilir. Bunlar fiillerden yapılmış ve esas olarak sıfat görevini yüklenmiş durumdadırlar. Bu özelliğinden dolayı daha çok isimlerle birlikte kullanılmaktadır.

Ayrıca ağızda, yazı dilinde kullanılan sıfat - fiil ekleri bazı ses değişiklikleriyle kullanılmaktadır.

-an/-en :

ohuyan ona baş vuruyü 1-177, ırızgımızı veren ...
diye yavlardım 2-342, bulunandan 3-59, ahan yaş-
dan gözlerim görmez 5-119, sınır bozan, büyük giz
gezdüren bize dedi 5-200.

-ası /-esi:

kesilesice 2-257.

Bu örnekte "-esi" sıfat-fiil ekinin -ca eki almasıyla anlam olarak istek ifadesi kazanmıştır.

-aca/-ece, ecah/eceñ :

geleceene söz vériyi 1-17,

geleceñi sezdim 1-195

gurtulmıyacāna bir umudum var 2-336,

yarıycā palmadı 7-179,

kesmiycāme bi de yemin étdüdüler 13-24

-duk/-dük :

Söyledüğünden doğmem severim diyi 1-94, dedüğüm

usülcā işimi yaparım 1-148, gelmedükten soñna kótí kótí

kúfúller savuriye ağzından 1-366, gúldúğum şu ki diyá 1-350
górdúkleriñ hePisi seniñ olsuñ 1-139, annatduğum gibi yapı
2-94, dutduğum deman hañğı ğun 2-119, oturduğumuz Çileane
Beli 2-166, sevdúğum hanede yatağ 2-302, hatıra gelmeduk
bir şeyler 10-4, dedúkleri...muacillerinden 12-57.

Aydınca ağzında bu ekin "t"li şekli yoktur. -dik/
-dik şekli ise yok denecek kadar azdır.

gètdiğú yére.. variya 1-156, aldığum parayna geçi-
nirüm 1-278, ordan aldığu ganimet malı 1-412, çığardığum
pir hañğı ğun 2-118.

Eskiye bağılı olarak ekin -duk/-dük şekli yaygın
bir durumda kullanılır. Bu ek iyelik ekiyle çoğu zaman
kaynaşmış şekilde kullanılır. Bazen de "k" sesinin yumu-
şayarak düşmesi sonucu diftong şeklinde görülür.

verduy gorhuyu baña ejdāralar dāhi véremez 1-218,
olmaduynu hisseTdim 1-134, çekdümüz kāfir seni dedi 2-190,
yédine bir deliliñ var mı diye sordu 2-142, ...bi iP eniyo
anıñ yaTdū yére 3-62, yédum uçun ipi kesdim 3-76, aħduy
yèlleri ot gibi yahar 5-167, yédúyñ ğılıcı unutduñ mu 8-139
söyledū doğruymuş diyo 9-16, dúşündü uçun azıllatmış 9-11,
aldıñ yeri söyliyeeçen 10-99, yaratdū zaman emir vériye
11-171, sordū gibi ğonuşmuyoh 11-175, eşitdūme göre 12-1

VII. ZARF-FİİLLER

Hareket durumu ifade eden bu şekiller, zarf durumunda buldukları için "zarf-fiil" adını almıştır.

Ayrıca ağızda yazı dilinde kullanılan zarf-fiiller bazı ses değişiklikleriyle yaygın olarak kullanılmaktadır. Yaygın olarak kullanılan zarf-fiil ekleri şunlardır:

-a/-e :

döge döge 1-70, gēde gēde 1-59, dōne dōne 2-269, gūle gūle 3-88, gısla büzüle 10-70.

Böyle tekrarlardan başka, sadece bir kelimeye bu zarf-fiil ekinin getirilmesi şeklinde de görülür.

geke ayana getüre 2-57, otura ayana getüre 2-67, dēye söyledi 2-146, çala çal 7-181.

-ı/-i :

asılı asılı geñiyeh moturu 6-101, dikili dikili garşımıza geldi 7-71, gerı gerı çığıya 7-169.

-ıp/-ip, üp, b :

alıb 1-68, getirüp 1-142, buñadıp 2-9, yeşerdip 2-162, ıkrar verip 2-285, çarpıp getürecē 2-48, geberip gediolar 2-204, atlayıp getmesi 3-54, gaçıp 3-115.

-arah/-erek :

diyerek 3-12, tamamliyah 11-21.

-ınca/-ince, -unca/-ünce, inci/-inci, -uncu :

érince 1-298, sorunca 3-37, alınca 3-3, olunca 3-99, binince 3-84, gelmeyince 8-206.

Ayrıca yaygın olarak ses uyumuna göre ilerleyici benzeşme sonucu darlaşma ve seyrek olarak da yuvarlaklaşma görülmektedir.

déyinci 1-91, gelinci 1-81, varıncı 1-198, déyinci 1-328, yatıncı 3-14, çekinci 3-66, atıncı 5-36, töreyinci 11-2, gelinci 11-99;

dutuncu 1-130, göşuncu 6-9.

-cık/-cik, -cuğ :

Aydınca ağzında çok yaygın olarak -ınca/-ince ekinin fonksiyonunda kullanılan bir ektir.

deyincik 5-66, vuruncuğ 5-44, gıyıcık 5-102, çekincik 5-67, enincik 6-90, çohuncuğ 7-19, zaalayıcık 7-159, furuyuncuğ 7-164, savuruncuğ 7-169, didincik 14-41, gahıncı 14-36, çehincik 14-29.

-ın/-in :

déyin 1-86, 1-153, 1-345, 8-5, 8-184, 12-8.

-duKÇa/-dukçe :

atduKÇa 1-371, gelmedükçe 11-48.

-arağdan/-ereğden, -arakTan/-erekden :

Aydınca ağzında -arek/-erek zarf-fiil ekine -dan/-den ayrılma durumu eki getirilerek ortaya çıkan ve -arak/-erek anlamında kullanılan bir şekildir.

diyerekden 1-284, 2-139, seirdereğden 7-120, diyereğden 10-81, ilk olarakTan 11-210, olarağdan 13-7.

-arağdana/-erekdene :

-arağdan/-ereğden zarf-fiil ekine -a/-e yaklaşma durumu eki getirilmek suretiyle genişletilmiş şekiller

olup -araktan -erekten eki görevinde kullanılmaktadır.

Pek yaygın değildir.

oynamıyarahdana 2-93, diyerekdene 2-103, 2-217,
-maz/mez, ...r mez/ ...r maz :

Donuz durahladı uruya; bu sesi işidir işitmez 7-37,
Hitlaanı sohar sohmaz bunun hitlaanı daş sıklı 7-120,
..satar satmaz para verenden parayı gapdık 6-31,
..geli gelmez tabi orda bi tanışımız varıdı 6-130,
yitmez diyır 10-78.

VIII. ZARF-FİİLİ GÖREVLİ BİÇİMLER

Ayrıca ağızında yukarıda belirttiğimiz zarf-fiil eklerinin dışında kalan ve değişik morfolojik yapıya sahip olduğu halde bu görevi yüklenen biçimler bulunmaktadır.

-mıydı/-miydi, -muydu :

-mı/-mi, -mu/-mü soru ekiyle "idi" isim-fiil ekinin birleşmesiyle ortaya çıkmış bir şekildir. "-ınca/-ince" anlamını yüklenmiştir. Ayrıca -dığı zaman anlamını da taşır.

gēddi miydi "gidince, gittiği zaman" 1-185, nası aldı mıydı "alınca" 2-204, sahad oldu muydu "sakat olunca" 14-11, buruya geldi miydi "buraya geldiği zaman" 1-163, gaşdılamıydı "kavuştukları zaman" 1-381
dutdu atdı mıydı "tutup atınca" 12-52.

du mu :

Görülen geçmiş zaman eki -du/-dü ile soru ekinin birleşmesiyle meydana gelmiş bir şekildir. -ınca/-ince ekinin anlamını taşır.

doğdu mu "doğunca" 11-147,

IX. ZARFLAR

A. YER ve YÖN ZARFLARI

o yanna, bu yanna, bo yanni, o yanni, o yanı :

ó yanni, bo yanni arıyo 3-12, geliyo şeyin yanna 3-89, o yanni bo yanni gurd da çıhiyo 3-108, yörüdüm çağlardan yanı 5-62, bu yanı gez 6-118, onnariñ yanna vardım 7-46, o yanni da dönemiye 7-182.

ireli "ileri" :

Al dayı varma yanna ireli geçmedi 7-40, ..dérkene kúsgu birez ireli giriye 7-185,

assa "asağı" , asşaa "asağıya" :

asşaa bi iP eniyo 3-61, yohardan asşaa mezelliñ ğıyısından geçiyodu 5-61, Tenikenin başına asşaa o yanı gez 6-117.

yoharı "yukarı" :

yoharı çekinci 3-66.

ónú óñüne óñden :

óñüne bi adam ras geliyi 1-186, óñüne saman fálán gekiye 3-47.

-dan ağırı "taraftan" :

ben yohardan ağırı géderkene "ben yukarı taraftan giderken" 7-41.

B. ZAMAN ZARFLARI

zabahdan, zabanın "sabahleyin, erkenden" :

zasahdan mihdar geldi ki 5-3, zabahdan geldik ki 5-83, zabahdan yerimden galhdım 5-97, padişah zabanın çağırıyo 12-23.

diyene gádar "der demez, deyince" :

yapar mısıñız diyene gáder dağlardan dağlardan
hitab oldu 2-227.

ahırı "sonra" :

ahırı dedi ki 11-127.

soñna, sōna, sōra, "sonra" :

anlar uyuduhtan sōna bu ahura eniyi 1-32, hoşbeş-
den soñra demiş 1-5, gëddükden sōna çobana ıras geliyo
1-59, ondan sōra ne olursa olsun 2-6,

hemen, "hemen" :

cariye hemen elindeki bahraçları dolduruyi 1-172,
Kemal hemen şu şartda bedā gēdiye 6-47, hemen gıf gıf
gettik 6-131, Hemen bunun peşinden polis veya veziller
oradakiler...10-79.

ilkin "önce" :

ilkin sen yaradıcısıñ biz yaradılmışuñ diyen saf 11-185

deminden "biraz önce" :

Hanı deminden Şitden gelme dedük ya bunnardır 11-204

şindiñ, şindi, sinci, şind "şimdi" :

sen şindi müslüman olduñ 1-141, kedi de demiye şin-
ci çocuk 4-52, eli gulā atduñ şindi 5-25, şind olsa 5-88,
şindiñ tabi goyuna burdan gēdiye Kartıñ 6-88, ..arasında
şinciñ bitecük soba borusu ğbi dikme var 7-166.

zamanā dan " hemen o zaman" :

o zamanā dan diyi ki Keloğlan 8-45.

eelcene "evvelce" :

bunnar ordan yörümeden eelcene ben sörtüm 5-58,

C. DURUM ZARFLARI

Aydınca ağızında yazı dilinden farklı şekil gösteren belli başlı durum zarfları şunlardır:

bóyle, beyle "böylece" :

o zaman böyle mahadıñ üzerine uzanıp duruyı 1-29,
'garşısında beyle bi orman var 6-43, böyle gèdersen baña da
9-49, sen nere gidiyeñ beyle toplanmıñıñ 11-57.

gıf gıf "halsiz, yorgun" :

Tanıñıñ öriya hemen gıf gıf gettiñ, yorulduñ 6-131,

adam ahıllu "iyice" :

Bunu, adam ahıllu gıyyolar 3-80,

delú dolu "saçma sapan" :

Sen de baña delú dolu gonuşma 7-92,

gorha morha "korkarak" :

gorha morha dèrkene ihdiyar oriya yanaşıyo 10-70,

şekile "şekilde" :

Drası da aynı şekile gabıl olundu 2-114

böylelikle "böylece" :

D. SORU ZARFLARI

Aydınca ağızında ses farklılığı gösteren soru zarfları şunlardır:

niye, neye "neden, niçin" :

Ya Ali niye düşünüyüñ 1-20,

haniya "hani nerede" :

haniya lan dedi 7-68.

nası "nasıl" :

nası yapdın 1-335, nası sözünde duruyoñ mu 1-132,

Bekdeş nası hanıyım 2-166, nası edek nası etmiyek 5-9

E. AZLIK-ÇOKLUK ZARFLARI

Ayrıca ağızda yazı diline göre ses farklılığı gösteren azlık-çokluk zarfları şunlardır.

birez "biraz azıcık" :

zamanın behrinde birezgeşlimiz vardı 7-77,
arhası birez yúksâmiş 10-110

äpey "biraz, iyice" :

şindi sahil boyunca äpey gëdiyi 1-249, Äpey bairt-
duduğdan sōna 13-19,

äpeyce "bir hayli" :

0 vahıda gadar äpeyce bairtdudular 13-18,

X. EDATLAR

Yapı ve görevleri bakımından yazı dilinden farklı olan ve Aydınca ağzında bazı özellikler gösteren edatlar aşağıdaki şekillerdir.

A-SON ÇEKİM EDATLARI

uçun, çun "için" :

onuñ uçun 1-138, ..yol hañğı çun 2-118, yedüm uçun 3-76, şu an uçun 6-91, goyun uçun 8-186.

ğibi, ğbi "gibi" :

Bu edattan önce gelen kelime ünlü ile bitiyorsa "g" sesi genellikle yumuşayarak "ğ" ye dönüşür. Ayrıca çoğu zaman bu edatın ilk ünlüsü düşerken, kendinden önceki kelimenin son ünlüsünü de uzatır. Bazen de ilk hecedeki ünlünün düşmeyerek kalınlaştığı görülür.

şambiberi ğbi 5-44, a.. ğibi 7-53, cınnā ğbi 14-16.
-nan/-nen "ile" :

dilkiynen "tilki ile" 3-98, ğorhuynan "korku ile" 5-76, bacāminan "bacağım ile" 5-106, çeñesiynen 7-106.

ğadar, ğaddar, ğader, ğade "kadar" :

çay da burdan yol ğadar anca 7-132, Artu ne ğade zaman geşdiyise 8-213, her ne ğader 10-103.

ēri "eğeri" - :

öldüreh ēri "öldürelim eğeri" 7-187

B-CÜMLE BAŞI EDATLARI

Kullanışa göre cümle başında ortasında ve sonunda karşılaşılabiliyoruz.

artuh, artu, artı "artık" :

Bizim ahlımız artuh daaldı 10-68, İkinci Murat mı artuh Pirinci Murat mı onu bilmiyom 12-5, Bu gader yéter artu 12-56.

tabi

öğreniyo tabi 3-37, tabi bacakları başlıyo çarpana çalmya 3-65, Yaz geldi tabi o arada 6-38, Fahıllıh tabi başta hanı 6-50, tabi ayrılıh zor bi şeydir 6-59, Bu sefer tabi orada ileriki laflar da var 11-126, Bunun üzerine gece oluyo tabi 12-22.

biyol, biyo, biyö :

Efendim gece biyo galhiyolar ki 1-35, Biyo bahıyo Mübarek 1-50, Pehlúyan buhu biyo dutuyo 1-128, Bunun arhasına biyö sóurdüncü 8-140.

ha "evet, iste" :

Ha, şindi musahipcilih, çindaslıh birisi var mı başka dā 11-17.

hanı "hani"

Birez hima ettiyidi hanı 11-52.

kerez "kez" ; boğez "bu kez" :

Boğez gendimiz gorhduh ondan 7-191, Bu kerez diy ki 8-107,

yani "yani" :

beğeniye yani orada aynı onnarı da müslüman yapıyı 1-235, Avşarı gelecek yani vergüsü 12-51, Yani ayrılıh deyip Te 6-63, Yani arsaniñ uçun 6+83.

heralde "herhalde" :

heralde Yozgat'ta şu an için 6-91, heralde üç fişek benim var 7-126.

şeye

Geliyolar şeye gâliye beyiñ gâlesine 1-233.

ēr "eğer" :

ēr kótí kimseler ise 9-45, Ēr bi şey almañ istersen 10-56.

hadi "haydi" :

Hadi eyvallah diyo ayrılıyolar 3-40, Hadi oğlum diyo 3-87.

C-BAĞLAMA EDATLARI

anca "ancak" :

Anca buralarda ismini añıyom 1-72, Yedi dâafe dolandım anca sókúdebildim. 2-109

emme, emmá "ama" :

..Hañsıñ emme cıñıt südü emmişim 2-182, varduñ Amasyıya emme eli galā atduñ şindi 5-25, Çoñ baırdım emme anam kimse gelmedi 5-114, Zaal Dereniñ kaha vardıñ; emma gar da çoñ 7-64, üst yandayıñ emme o alt yannımızda yöriye 7-149, Gan emme zibil gibi yapıdı 7-93, emme üç ay emme alt ay geşdi 8-214, Emme Tortumlu, emme Erzurumuñ oralardan 12-58

veyahu "veyahut" :

..güreş meydanı veyahu sipor mahalli gibi 10-74

veleykelem "sözün kısası, sonuç olarak" :

Bütün bunnardan sorgulu; velaykelem müslüman gullarımızı şefât edecek 14-44

D-ÜNLEM EDATLARI

1. Ünlemler

Değişik ruh hallerine bağlı olarak çeşitli anlamlar taşıyabilen ünlem edatlarından bu ağızda yaygın olanlar şunlardır.

Yā Resurellah 1-6, aman hā 1-207, yā Ali 3-308, hey Yārabbi 2-4, yā BekTeş 2-157, ulā 2- 00, yā Hacı Bekdaş-ı Veli 2-81, eyvallah 3-40, eyvah 4-11, hā babam 4-15, ee 6-59, yā 7-9, ah 8-223, hey 8-34.

yā

igeride yā 3-50, suşlu yā 3-78, yā diy 3-102, belledi yā 3-44

be

hadi be 8-80

2. Seslenme Edatlarıla, ulan, ulan, ula, lan:

ulan káfir 2-185, ulan kafir canıñı almıyom 2-192, lā ğariya da bi márahlıyom ki 5-1, candarma ne ğarışıya. lā dedim 5-6, lan babā didim 5-13, ulā enişde varduh Amasyıya 5-24, lan niye atıyáñ 7-109

yahu, yav

..bu adam neye gelmiş yav neyimiş dérđi 1-215, yav pehlúyan sen neye gúldúñ 1-346, gel baba yav sen äs-gi adamlardansiñ 10-65,

ha

..hā gedemiye 7-73, hā ğamlihta eyām ğayıncık 5-10
Ha! Sen okúzleri satdıñ tamam 2-237

3. Gösterme Edatları

Aydınca ağzında sık kullanılan gösterme edatları şunlardır.

aha

aha dağlar bi gurgun saña 7-75, nerde doñuz aha filan yere düşdü 7-47, Aha görিয়েñ mi dedim 7-97.

ta

tā yaniñ güllünñ tallıya 7-12

da, daha

Baştabib daha derdiñ demiyor 2-361,

dey daha

Dey daha zoal dereniñ yoluñ altında 7-69.

tamam

Ula enişde tamam o dē boynunun Bekdeşiñ Çamını biliyon 5-17

Örneklere görüldüğü gibi bazı gösterme edatları Aydinca ağzında genellikle cümle başında kullanılmaktadır.

4. Cevap Edatları

yā 1-187, peki 3-80, hay hay 4-5, 8-79, ey "evet" 8-49, tamam"evet" 8-106, yoñ 10-86, ey "peki" 11-116.

E-KARŞILAŞTIRMA EDATLARI

ya...ya

ya ver hismetimi ya al canımı 5-164.

ya kellesi ya biatı 11-43

hemi...hemi

onnarın hemi bunnu hemi ayañları girmızıdır 14-41

F- TEKRAR EDATLARI

gène, gine

O gène yöruyi 1-150, çeşme başına eniyi gine 1-165,
..emmişin gine galbim şahadetlik etmiyo 2-183, Hadler ge-
kip gine kesdiñ yolunu 2-366

G- KUVVETLENDİRME EDATLARI

höd

..oradakiler höd edepsüz medepsüz diyerehden 10-80

Aydınca ağzında bunlardan başka "oğlum, baba "
gibi bazı kelimelerin seslenme edatı olarak sık kullanıl-
dığı görülmektedir.

S O N U Ç

Giriş kısmında tarihi ve etnik yapısını kısaca açıkladığımız Aydınca'nın ağız özellikleri, Orta Anadolu ağızları ile birçok yönden benzerlik göstermektedir. Orta Anadolu ağızlarının tipik özelliklerinden olan:

a) İç ve son seste "k," ünsüzünün yerine "h," ünsüzünün kullanılması :ğorhđum 1-64, bıçağ 2-350, ufağ 3-107,

b) İlk seste ince ünlülerle kullanılan "k,g," ünsüzlerinin kalınlaştırıcı özelliğe sahip olması :ğórmédim 1-64, ğún 2-34, kóle 4-17,

c) İkinci teklik - çokluk şahıs iyelik ve şahıs eklerinin nazal n'li olarak kullanılması :ğale-ñ-de 1-386 geçi-ñ 6-70; ğúldú-ñ 1-346, aldı-ñ 2-87 gibi özelliklerin

d) Nazal ünlüler bu ağızda da yaygınlık kazanmıştır: baã 6-13, saã 8-202, yanıñziñ 14-19.

e) Hece kaynaşması ve ünsüz düşmesi sonucu ortaya çıkan uzun ünlüler yaygın olarak kullanılır: dāda 1-254, anāñ 5-7, sālık 6-27, ğār 9-10, yārsa 10-77.

f) Ünsüz düşmesi sonucu ortaya çıkan ünlü ikizleşmesi yaygındır: ağduu 5-167, daaldı 10-68, deermen 12-61.

g) Bu yörede genellikle kelime ve hece sonlarında "h" sesinin yaygın olarak görülmesini, Kars Terekeme ağızları ile benzer özelliği olduğunu söyleyebiliriz: bilemeğ 4-22, ğeğeğ 8-187, deyerehden 10-81, keğliğler 14-38.

h) Görülen geçmiş zaman eki ile bulunma ve ayrılma durumu ekleri genellikle "d" li olarak kullanılmakla Eski Anadolu Türkçesindeki şeklini korumuştur: uşdu 2-46, geşdi 8-214, goltuğda 2-201, yasda 5-28, uzağdan 1-218, geddükden 1-59, delikden 3-107.

i) İlk seste genellikle "t" yerine "d-" kullanılır: dilki 3-99, dut- 6-80, daşovuya 6-139, daşıya 3-64.

j) Yaygın olarak ikinci teklik ve çokluk şahıs eklerinin, çekim ekleriyle kaynaşması sonucu, soru eki şahıs eklerinden sonra gelebilmektedir: diyoñuz mu 2-76, biliyoñ mu 6-78, görıyeñ mi 7-97.

k) Gelecek zaman birinci teklik şahısta şekil ekinin "k" ünsüzü düşerek yanındaki ünlüyü uzatır: ala-cām 1-143, yapacāñ 3-26, söyliyecēm 5-161, Bundan başka "k" ünsüzünün düşmesiyle, çeşitli ikizleşmeler de görülebilir: gülececem 2-367, güdecañ 5-4, ölecağ 11-81.

Bütün bu özellikleriyle Aydınca ağzının Orta Anadolu ağzına dahil olduğunu kabul edebiliriz.

Aydınca ağzının kendine mahsus özelliklerini kısaca şöyle sıralayabiliriz:

1- Şimdiki zaman ekinde genellikle "r" sesinin düşmesiyle "-ya/-ye, -y" şeklinde düzleşme ve kaynaşma görülür: dutuyo 1-128, sıvışıyo 3-107, geliya 5-46, diyam 7-50; getürüy 8-88, şauşuy 8-144. Bu değişimin ara devresi kabul edebileceğimiz -yi/-yî, -yî/-yî ve -yü/-yü şekilleri de vardır: alıyî 1-58, çekiyî 1-227, diyî 3-101; diyî 1-61, yakıyî 3-43, veriyî 9-17; duruyü 1-83, belliyü 9-17.

2- Bu ağızda yaygın olarak FAT'ndeki yuvarlak şekilli kelime ve ekler kendilerini çoğu zaman korurlar: yazuh 1-400, saru 2-116, sinur 5-209, ıssuz 1-66 yığılu 1-85.

3- Ünlü uyumu çok etkilidir. "i-" fiili ekleşmediği durumlarda da ünlü uyumuna bağlanmıştır: varımış 1-4, casusudum 1-387, varısa 3-52. Ayrıca, bu fiilin, zarf fiil almış (-iken) şekli de uyuma girer: gonuşuhan 1-328, sırıdıhana 7-66.

4- "-ki" ilgi eki ile "ki" bağlacı genellikle ünlü uyumuna bağlanmıştır: dutahdahı 6-13, onunhu 7-74, vardih kı 6-25, bahdih Kı 7-190.

5- Dudak ünsüzlerinin yuvarlaklaştırıcı özelliğine direnen, yuvarlaklaşmayan ünlüler vardır: gabıl 2-88, bıdadım 7-149, yağmır 9-40.

6- "ile" edatının ekleşerek benzeşmesinin çeşitli safhalarını gösteren kelimeler vardır: furmamlan 7-158, bacāminan 5-106, onūna 1-247, hışmına 2-47.

7- $i > e$ veya $e > i$ değişmesi bakımından bölgemiz daha çok "e" tarafındadır: demiş 1-9, yere 3-62, yetmez 10-78, Bu özelliği ile eski dönemlerdeki aslı sesleri koruma eğiliminde olduğu görülür: gēderim 1-246, ēyi 1-9, gēyim 2-175, ērince 1-298, gēne 5-181.

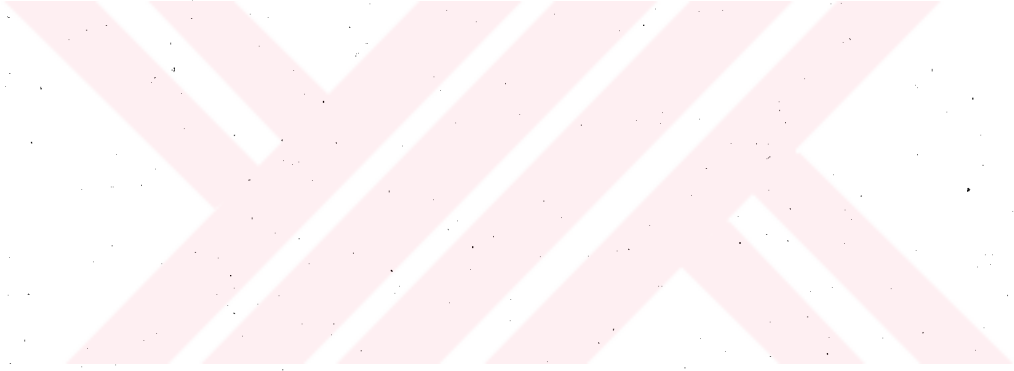
8- Şahıs ekleri bakımından birinci çokluk şahısla ikinci teklik ve çokluk şahıslarda genellikle ikinci tip şahıs ekleri kullanılır. Zamanlara göre bu şahıs eklerinin durumu şöyledir:

a) Geniş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve istek kipinde birinci çokluk şahıslarda, ikinci tip şahıs eki kullanılır: gēderúk 1-163, gēkiyeh̄ 6-102, ıçmışúk 2-285, gēdecāh̄ 8-15, yapah̄ 1-178, gēdek 3-104. Ayrıca, gelecek zamanda bu ek, birinci tip şahıs ekiyle birlikte kullanılır: gurtaracāz 2-352, gülecāz 6-109.

b) Gelecek zaman, geniş zaman ve şimdiki zamanda teklik ikinci şahıslarda kaynaşma sonucu ortaya çıkan "ñ" li şekiller, ikinci tip şahıs eklerine benzerlik gösterir. Bu ekler geniş zamanda birinci tip şahıs ekleriyle birlikte kullanılır: yapıyoñ 1-67, gıllıcañ 2-93, gorhañ 1-92, süreñ 11-40.

Bu benzer şekiller şimdiki zaman ve gelecek zamanda ikinci çokluk şahıslarda birinci tip şahıs ekleriyle birlikte kullanılır: istiyonuz 2-99, diyonuz mu 2-76, yapacañız 8-231.

M E T İ N L E R

Derlenen Yer :Amasya'nın Böke Köyü

Derlenen Kişi:Ali Önkoyun (63)

Konu :Hazret-i Ali'den Hikayeler

- 1 -

Şimdi konuşmaya başlıyoruz.Şimdi Medine şehirinde Said-i İbdi Ubbad isminde bir nüfusu geçer bir adam varmış.Bunun da dār-ı dünyada bir evlâdı varmış.Peygamber Efendimiziñ yanına gelmiş.Selâm vermiş,aleyküm selâm,hoş-beşden soñra demiş:

-Yâ Resurellah! Dār-ı dünyada bir evlâdım var izin verüseñiz buña suñet düğünü yapacâm,demiş. suñet düğünü.

-Eyi düşünmüşün yâ sayit,demiş,Allah hayıllı 10 uğullu etsiñ yap,demiş.Bütün gâbilâleri de düğüne dâvât et,demiş.

-Pekêyi,demiş,Ordan çıkıyo doğru Hazret-i Ali Efendimiziñ evine varıyî.Orda da selâm veriyî Orda da diyî ki:

15 -Yâ Resurellah! Yâ Ali! Müsâade ederseñ bir evlâdım var, oña suñet düğünü yapacâm.Düğüne buyur diyî.O da geleceğne söz veriyî.O gêtükdüden soñna bunu bi düşünce alıyî.Hazret-i Ali Efendimizi)Fatma anamız diyî ki:

20 -Yâ Ali sen niye düşünüyün,diyî.O da diyor ki:

-Düşündüğüm şu ki:Sāid-i İbni Ubbad ulu gişidir, bizi düğüne devât etdi. Ben de geleceğimi söz verdim. Yalnız ne götürüyüm, diyi. Elimde bir şey yok diyi. Fatma Anamız diyi ki:

25 -Anam Hatıceden galma bir boğmalık cevâhirim var, diyi. Onu saña veriyim onda, onu götür düğüne saçuluk yap, memmun galır, diyi.

-Yok o saña anañdan galma armağandır, diye. Onu senden almam, Allahdan gorharım, diyi. O zaman böyle mahadiñ üzerine uzanıp duruyı. Yanlız Fatma Anamız İmam Hüseyin, İmam Hasan Efendimiziñ yatmasını bekliyimus. Onlar tam uyuduktan sōna, bu ahura eniyi. Düldülü eğerliyi, duvardaki silâhlarını da alıy o zamanıñ usülünce, biniyi ver bahayım eliñi şah tarafı. Efendim gece biyo galıyolar ki Ali yok, Başlıyo Fatma Anamız âlamıya. Onuñ âlamasından İmam Hasan, İmam Hüseyin de uyanıyollar.

35 -Yâ anne sen niye ağlıyıñ?
-Niye ağlamayım. Bu gece babañız gaybolmuş onuñ uçun ağlıyım.

40 Bu sefer çocuklar da başlıyo ağlamıye. Gendünü bırakıyı, onları susdumak uçun çoğ çabalıyı, susduramıyı. Bi cāriyeleri varımış Butta isminde cāriyeynen bunnarı dedeleriniñ yanına gönderiyi. (Peygamber Efendimiziñ torunları ya) Niye ağlayı ciğer-guşelerimi niye gücendirdiñiz, diyi.

45

-Bu gice babaları gaybolmuş da onun için ağlıyolar, diyi. O zaman Peygamber Efendimiz:

50 -Ali bir mühüm işün gitmiş olacak diyi. Ya-
nındaki cemaatiyle beraber Duldülün izini keşfediyolar. Biyo bahıyo mübarek bi sıçrayışda dohsan adimliğ yer sıçırarmış. Dohsan metire. Ozaman diyi ki:

-Kim Aliden bir habar getirirse yarın cennette benim ilk göñşüm o olsa gerek diyi. Halid İbni Velid isminde bir pevlüvan varmış. O diyi ki:

55 -Yâ Resurallah! İzin verüsen ben gëdiyim diyi.

60 -Gëd, yâ Halid diyi. Halid geliyi, atına biniyi, silâhlarını aliyi, Duldülün izini tãgip ediyi. Gëde gëde âpeyim gëddükden sōna çobana ıras geliyo Çobana selâm veriyi, aleyküm selâm diyi. Çobana diyi ki buralardan şu müsüllü adam geşdi mi, diyi. O da diyi ki:

65 -Burdan iki gün evelî bi adam geşdi emme ben öyle insan görmedim, diyi. Daha doğrusu görhdum, diyi.

-Ey! Señ kimiñ çobanıñ bu dağlarda ıssuz başına ne yapıyoñ diyi.

70 -Ben diyi gaytenin çobanıym. Ben diyi rüyamda müslüman oldum diyi. Selevât vërdim Peygambere diyi. Benim müslüman olduğumu sezdiler diyi. Beni döge

döge bu dağlarda issuz başıma davar gütdürüyöla.
Anca buralarda ismini añıyom Peygamberiñ diyi. Ço-
bana äbdes alıb nâmaz gılmayı öğreidiyi. Halit Pehlivan:

75

-Aşğ olsun yâ çoban diyi. Eyi itikadıñ var, diye. O zaman diyi ki Medine buraya uç gonahlılıq bir yoldur, diyi.

-Şäyet biz gelemesek diyi Peygambere de bizim selâmimizi söyle, böyle gonuşduyüdiñ de diyi.

80

Ordan gene Düldülün izini tãgiP ediyo. Şimdi Hazrat-i Ali Efendimize gelinci yúksek bir dãn dePesine çıkıyo ki aşşâ ova, ovada çadıllar görünüyi. Ordan Düldül den eniyi yedeende varıyı, çadıllarıñ yanında duruyü. Biyo, siyah bi çadır varımış içiniñ şeyini gapısına söyle galdürüyi perdesini, altun gümüş yığılı içerde. Birez seviniyi bunnardan biz alırız deyin. Obir çadırlıñ yanına varıyo ki bir pehlivan, delikanlı, bi erkek sesi gonuşuyo. Orda bi cãriye varımış.

85

-Yâ cãriye diye bir şey söylesem cuvap verir müsün, diyü. Cariye söylemüyi. Niye söylemüyön deyinci, diyi ki:

90

-Doğruyu söylersen gorhañ, gorhuyom diye doğruyu söylesem diyi, beni dögeñ diyi.

-Doğruyu söyledüğünden dolayı seni dögmem severim diyi. Bu sefer pehlivan diyi ki:

100

-Yeryüzünde benden üsdün pehlúvan var mı acaba diyí, içerdeki. O zaman cāriye diye ki:

-Yeryüzünde senden üstün Pehlúvan Medinede Peygamberiñ damādı İmām-ı Ali isminde birisi var di-
105 yí, hem de diyí pehlúvanlığından başga diyí ismi ner-
de geçerse orda hazır bulunmuş diyí. O zaman şeye
bi dene vuruyú cāriyeye.

-Ali benden üsdün olabilir, diyí. Yalúñuz Me-
dine buruya gağ gúnlük yol diyí. Hemen ismi geçinci
110 nasıl burda hazır bulunuyúmuş diyí.

-İsterseñ gāriyım diyí cāriye.

-Çār diyí.

-Yā Ali beni mehcup étme deyince hemen şeyiñ
gapisına galduruyú, giriyyi içeri çadırdan. Pehlúvan di-
115 ye ki:

-Yav sen gógden mi endiñ, yerden mi çıdıñ
nerden geldiñ, söyle de beni merahdan gurtar diyí.
O da diyí ki:

-Az evyel burda kimiñ ismini, hazır bulunma-
120 sını istiyoduñuz diyí; "Medinelü Aliniñ, Ali benim di-
yí, O zaman pehlúvan diye ki:

-Yā Ali seniñnen bi gavlim var diyí. Güleş
dutağ; eger beni yeñerseñ ben seniñ diniñe girerim.
Ben seni yeñersem sen benim dinime giriyoñ mu diye.

125 -Giriyom , diyí Ali

Bunnar dışarı çıhıyolar. Pehlúyan:

-İlk dáfe hamle seniñ diye pehlúana. Pehlúyan bunu biyo dutuyo. Yani goca kóklú ağacı sókerdi diyí. Héç gırmaşduramıya Hazreti Ali Efendimizi. O zaman sıra ona gelip de " Yā Allah" deyip dutuncu bunu hemen sırt úsdü vuruyo.

-Nası sözüñde duruyoñ mü diyí.

-Duruyom yā Ali ben zaten söz vérdim diyí.

Galhıyolar bunnar gucahlaşıyolar. Buha müslümanınñ islamlıh derslerinden birez óğrediýi. O zaman burúya hañgi maşsatla geldünü söylüýi, diyo ki:

-Bizim memleketde dúğún var, Sāid-i İbni Hubata ben saçuluğ gótúrecām onuñ uçun geldim.

-Yā Ali siyah çadırdá górdükleriñ hepisi seniñ olsun diyí.

-Yoh sen şindi müslüman olduñ islam olduñ ben gattiyen bunnarı gabul étmem diyí. Ben gılıcım hakıyyla alacām.

-Eyi nériye gédiyoñ sen?

-Gañ galesine.

-Beni de gótúr diyí.

-Hayır, sağ ol ben yaluñuz gèdersem diyí gendü dedúğum usulcá işimi yaparım. Sen de sağ ol diyí, gañ galesi cihetinden gulāñızı ayırmañ. Benim nāralarım burúya gelir diyí. O gene yörüýi. Biz ge-

lelim şindi Halid İbni Velid pevlúyana, yola çığdı-
 yā o şindi efendim atı dayanıyo Düldülün̄ izinden
 çatacām, Düldülün̄ izinden peşinden dēyin. Bi dañ di-
 bine varıyo yoğuşa darmanıyo. Yoğuşa at çıhamuyo. Atı
 155 sırtlanıyo çığıyo o yúkses depıye. Orda da aynı İ-
 mām-ı Aliniñ gētdiđú yere o da oriya varıyí. Ebul
 Mūsiniñ çadırına dayanıya. Ebul Mūsiniñ pevlú-
 lúyanıñ ismi de. O da Aliniñ önünde imāna geldiğünü
 müslüman oldúnu bir bir annadıyo.

160 -Öyleyse hādi gēdek.

-Yoh, Halid diyí, pehlúvan, dinlenmeye ihtiya-
 ciñ var ona ben yolu da tarif ētdim. Şindi ise onuñ
 nāraları burúya geldimiyídi burdan beraber gēderúk.
 Onnar orda galıyolar. Şindi efendim, bu gēdedursuñ
 165 gēde gēde bir çeşme başına éniyi gine. Éniye çoh Dül-
 dül mübarek de susamışımış, o da acıhmaşımış orda.
 Orda dinlenúken orúya elinde bahraçla bir cāriye
 geliyí. Gendü lisanlarınca selām veriyí Aliye. O da
 alıp söylüyí; diye ki:

170 -Ben Medineli Aliyim, diyí. Beyiñhize söyle
 ben buriya geldim diyí. Cāriye hemen elindeki bah-
 raçları dolduruyí, varıyo beyiñ cāriyesiyímiş, böyle
 böyle;

-Medinedeki Ali dedúklere gelmiş çeşme ba-
 175 şında oturiya. Beyiñhize selām söyle dedi, diye. Hemen

o bey ahılluyumuş, orada bi ulu gişi varmış İncilden
Tevrattan ohuyan, ona başvuruyú.

-Ali gelmiş ni yapah?O da diyí ki:

180 -Aliye hemen yiyecek góndererek ákmeeni yediǵú
yere gattiyen garez gelmez, diyé. O cāriyeyle sūd ák-
mek gónderiyóla. Aynı garnı acıhmışımış sūdünü ákmē
yedúkdēn sonra:

185 -Beyeñize selám söyleñ malından canından
emin olsun dā ben burdan gēdiyom, oriya uğramiyom
diyo. Gēde gēde ápey bi zaman gēddimiyidi böyle óñúne
bi ehdiyar pir isminde bi adam ras geliyi. Selám veriyi.

-Aleykúm selám yā Ali diyí.

-Yav sen benim Ali oldumu neden biliyiñ?

-Efendim diyí altı yüz elli yaşımıdayım, diyí.

190 Bir mārada oturuyodum, diyí, bu gice bi hatiftēn nidā
geldi ki diyo, " Adım Múcāhit"

195 -Yā múcāhit saña beşāret olsun. Tañrınıñ Ars-
lanı Ali geliyi, óña gan suyunuñ geçütünü gólder, gan
galesiniñ yolunu góster, dēyin baña bi nidā geldi diyo.
Ben onuñ uçún seniñ de burdan geleceñi sezdim. Bu yola
gēderken de geldiñ, diyo.

-Pekēyi diyí, emme bunnar gēde gēde bi yol
ayrımına varıncı o Múcāhit bu yanna sapıyo.

200 -Yā Múcāhit yañılmış olmalıyım, diyo. Ebul
Muğsinden eyice óğrenmiş imiş yoluñ şeyini.

-Evet diyî,doğru emme bura daha kese diyî.
Bunu o yoluñ berabar gèderken bunu ónünden 'gaybolu-
yo şey,Mucâhit biyo bahıyo ki LaḲ 'galesi isminde bi
'gale varımış oriya,oraniñ beyine gétmiş hemen.Medi-
205 neli Ali 'gañ 'galesine gèdiyódu 'gandudum buriya gèt-
düm.

-Aman hâ görüyüm,şunu yahalamaniñ 'golayı.
Hemen Ali 'galéye yanaşmadan asger 'galeniñ
edirafınıñ 'guşadiyî.Anıye ki Mucâhit tarafından
210 duzâ dutuldünü.Gızmiyo,bilâhıs memmún oluyo.Oriya
variyo şindi,asgeriñ 'garsısına diñeliye emme Döldü-
lüñ üzerinde.Ordan pehlúfanıñ birisini gönderiyo.
'galeniñ TâriḲ Zeñgi isminde bir beyi varımış.Çoh
güzel beyimış.

215 -Gét bahayım bu adam neye gelmiş ya' neyimmiş
derdi?Adam variyo yanaşamıyî,geri geliyî,diyî ki:

-Ben ondan 'gorḥdum.Ben öyle inşan görme-
dim.Onun vèrduy 'gorḥuyu baña ejdāralar dâhi vère-
mez diyî.Birisi variyo o da uzaḥdan şe diyo 'gulaḥla-
220 rım saır diyo,yanıma gel diyo.O da bu seFer yanna
gelip hamile èdince bunu imâna davâd ediyo,gelmiyo
bunu kesiyo şindi. O zaman asKellere emir vèriyo.

-Aliniñ ústüne buyuruñ hemen kesiñ falan
deyi.AsKeller bunuñ hêç şeedemiyola.Soan gibi kesi-
225 ye asKeri.Aḥulluyumuş bey diye ki:

-Bu adamın dini haq olmasa elinden bunca şey gelmez, diyi. Hemen teslim bayrağını çekiye. Yâ Ali bu mäsümların günâhı nedir ki bu gâdar girarsın?

-Günâhı, şartımı kabul ettiñ diye.

230

-Şartın nedir?

-Heptiziñ ehl-i islâm olmasını istiyóm, diyi. Tamam diyola . Bayraqlar çekiliyo, teslim oluyola bunnar şindi; emme geliyolar şeye gâliye, beyin gâlesine. Beye bi bağıyo ki tam beğ gıyafetinde beğeniye; yani orada aynı onnarı da müslüman yapıyi. Nemaz gılmayı âbdâstı almayı o zamanın usulünce bunnara öğrediyi. Ona dâ diyo ki ben gâñ gâlesine gëdiyom diyo.

-Yâ Ali o gâleye nice hökumdallar gëtdi başa çıhamadı. Gel sen gëtme. Bende malın mülküñ hatdı hësabı yoh. Saña hePizi hibâ olsun diyo.

-Hayır gât diyen almam diyo. Siz islâm olduñuz. Ben islâmın malını alıp da götümem diyo.

-Öyleyse berabâr gëdek benim asgellerinen diyo.

-Yoh, ben yalunuz gëderim siz gâñ gâlesinden gulânızı ayırmañ diyo. Onuna da ordan vedalaşıyo. Varıyo gâñ gâlesinin suyuñ geçidine. şindi sahil boyunca âpëy gëdiyi. yüz gulaçlık bir kemendi varmış suyuñ dibine değmiyo, ulaşmiyo, ó gâda derin imiş.

250

Ordan gède gède, altından aharımış koprú varımış
 birezi de üsdünden .Orayı bulıyo geçiyf emma gañ ga-
 lesinde geçiyf. Şindi bi ovada ilerlerken ó gañ gale-
 sinin hókúmdarınıñ her dāda her depede góŞçúsu varı-
 255 mış. Hemen hókúmdara habar veriyóla. Gan Suyunu birez
 bi adam geçdi atıynañ yüz pehlüvan seçiñ, her-
 birisi yüz gişiye bedel; āman bunu yahalañ, getúrún.
 Şindi pehlüvanlar bi sahilde bi ovada bunuña gavu-
 şuyóla. O zamanıñ usulünce birbillerine selám veriyó-
 260 lar. Soruyo bunnara:

-Siz kimsiñiz

-Biz gañ galesi hókúmdarınıñ pehlüvanlarıyız.

-Galeñiz zeñgin mi, nası?

-Yer yüzünde bizim galemizden zeñgin gale yoñ

265 -Hókúmdariñiz kimdür? Kime, hañgi din üzeri-
 ne çalışırsıñız?

-Hókúmdarımız güneşe Tapar, biz hókúmdarımıñ-
 za taparuh. Bizim galemizde cennet cehennem hePiSi
 dúzgún. Gúnah işlêyenner cehenneme, sevaP işlêyenner
 270 cennete...

-Eyi sizde asker çohmudur?

-Askeriñ sayısı yoñdur diyólar. Eyi sen ne
 mañsatla geldiñ bizim galemize? Onnar da oña soruyo
 şindi, diyf ki:

275 -Benim işim, silāhşolluh élmini bilirim diyo.

Ben nêrde ünlü gale görüsem onda genç askellere si-
 lâh élmini ógredirim. Benim geçimim bu yüzden. Órdan
 aldığım parayna geçinirüm diyî. Ēr diyô galeñize de
 bu maħsatla gèdiyom. Hókúmdarıñız beni güler yüzle
 280 garşılarsā ben askellere elm dersini ógredirim, gar-
 şılamassa ógretmem diyo. Geçer gèderim başga memle-
 kede dèyo. Bunnar bóylecene geliyólar. Yaluñuz ilk dā-
 fa yaħalayacaħlarıdı yā, "davranmañ hepiñizi keserim"
 diyerekden gorħu gelmiş pehlúvanların hePisine de,
 285 yüz pehlúvana. Bu yüzden getúruyólağ bunu misāfir
 odasına yelleşdürüyóla. Gèdiyóla gaħgaha, hókúmdaya
 -O adamı getúduk ne emrediyonuz, diyo ki:
 -Saħın bize zarar verecek birisi olmasiñ,
 dèyo.
 290 -Efendim o ne dèmek bi adam yèdi başlı ej-
 dāra olsa ni yapacaħ.. diyólar.
 -Pekèyi gendüsüne úç gün hèzmet edin.. dèyo.
 Úç gün baħiyólar ondan soñra hāzineyi cenneti ce-
 hennemi galeyı gezdúruñ. Bütün hāzineyi gezdúruyóla.
 295 Hāzinede bi lâhva görüyü.
 "Ey bu maħama gelen gişiler. (Arapça yazulu-
 ymuş) Bu galeyı ben yapdurdum, dayimā benim olacaħ
 zanediyódum. Başım yasdığa erince zannımda na' gader
 yañılmış olduumu hissètdim.. diyî. Benden soñra bu
 300 galeyeye çoħ hókúmdallar gelecek; yaluñuz gaħgaha adın-

da birisi gelecek Allahlıh iddaası gudecek diyo.
 Onuñ da saltanatı çoh sürmiyecek. Medinede İmām-ı Ali
 isminde peygamberiñ damadı birisi gelecek bu galeyi
 o fetecek. (Altına da diye ki) Yā Ali ölmeyi gözün
 305 önüne al ki muafak olasan" diyo. Süleyman peygamberiñ
 möhürü de basılıymış şeyiñ altında, o lāvhada. Ordan
 gezerken bī gıza rasgeliye gine o şeylerde.

-Sefā geldiñ yā Ali diye gız Arapça. Diye ki

-Benim Ali olduğumu sen neden bildiñ.. diye

310 gıza.

-Efendim diyī, geçen hazineyi gezerken diyī
 hāzineniñ dışarısındaki lāvhayı ohudum ve bu velā-
 yeTde benden başga Arapça bilen yoh.. diyī. Senden başga
 bu memlekete gelen olmaduunu hisseTdim.. diyī. Seniñ
 315 Ali oldūnu bildim.. diyī. Yā Ali ālāman meded murād
 bizi bu mūnafikiñ ālinden gurtar.. diye gız. Ondan
 sōra cenneti cehennemini geziyo. Efendim cenneTde hūri
 gızları, ānvā'i çeşit sular meyvalar, her ne isteTseñ
 var. Dūnyada, cehennemde suç işliyenler, undan sōna
 320 uraları da geziyo. Vario şindi, bunu üç yüz atmış
 basamaħlu bir merdivenden çıkarıyolar ğaħğaħanıñ
 sarayına. Ğapıyı çalıyo, içeri giriyo, buña dua sek-
 linde bi nālet ohuyo. Söylediği sözü orada söylüyü..
 diyī ki:

325

-Ben diyī siziñ memleketiñize de genç adam-

lara silahşolluğ elmini öğretmeye geldim..diyí. Müsāde edersenñ öğredecem, etmesenñ çeker gederim deyí. Böylecene gonusuhan gapı çalınıyo.. "buyur içeri gel" deyinci içeri giriyo bi adam.

330

-Müjde! Müjde sultanım!

-Ne var?

-Düşmanın Aliniñ başını getirdile.. diyí. Ondan soñna bi baş almış birine āline bi adam dañā geliyo.. diyí ki:

335

-Yav nası yaptın sen bu Aliyi nasıl kesdiñ? diyo ki:

340

-Yaman pehlúvanımış aç suSuz Medineye vardım..diyó. Bi hurma ācında bunu yahaladım..diyó. Atlí uslu bi file yaptım, başını kesdim diyí. Çoh pehlíFanımış..diyó. Ona herkeş şindi maşallah çekiyólar. Aliniñ başını getidi deyín.

345

-Mükafatımı ver deyo. Demiş imiş ki "kim Aliniñ başını getirüse oña şu mükafat verecēm" demiş. Ali o zaman gülúyi. Gülúyi emmā o hókúmdar buña bahıyo ki:

-Yav pehlúvan sen neye güldün?

-Yav güldüm hókúmdarım.

-Yoh seniñ gülmende bi iş var..deyo, ahilli ya

Diye ki:

350

-Benim güldüğüm şu ki..diyá, Medineye bir gaç

seferim var.

-Ali diyî şu soyda, şu boyda, şu giyâfede. Bu baş Aliniñ başı değıl. Ben Aliyi çoñ eyi tanırım. O pehlúyan bu sefer benim yalanımı çıbardı deyin
355 dişlerini gıcırdatıy. İyiceğ Aliyi Allah iletmesiñ. Diyî ki:

-Kóti kóti gurullanma...diyî. Erlih meydanda bellú olu diyî. pehlúyana.

-Yav pehlúyan sen deli misúñ, bu yüz gişiye
360 bedel.

-İsterse biñ gişiye bedel olsun. İsterse imtean olalım diyî. O zaman bunnar imteana gârer veriyorlar. Dışarı çılyola, gañgahaya bi kóşk yapıyolar. bütün geliye bunnar iki gişi, millet toplum gúreşe
365 çılyolar emmá, Ali bunu imâna dâvât ediyó. İmâna gelmedúkten soñna kóti kóti kúfüller savuriye ağızından; bunu kesiyó.

-Ali benim işte. Ni yaparsañız baña yapıñ.. diyo. O zaman gañgahaniñ âli ayâ şasıyo. Asger çoñ, húcüm emrini veriyî. hemen Aliye. Aliye bunnar húcüm
370 ediyó. Vur, sür derken Ali bunnariñ önüne geleni kesiyî. Bunnar heç dayanımıyo. Nâralar atduqça bu sefer Ebul Mûsiniñ çadırındakiler duyyo. O Hâlid ibn-i Velid orda ya, Tariñ Zeñginiñ askelleri, Tariñ Zeñgi pehlúyan onnarıda duyyo. Orda Lağ galesiniñ hókúmdarı
375 bunnar da yola düzüliyo. Ali de orda ara vermişler i-

miş. Gaḡgaha asker toplıyo pasa. Bu arada birez zekni-
 miş. Bunnar gele gele Hālid İbn-i Velidine, Ebul Mū-
 sin pehlúvan o şeylere gaüşıyo Tarıḡ Zeñginiñ as-
 Kellerine. Bunnar acaba islām mı yohsa din-i batıl mı
 380 deyi şeiderken diyólar ki:

-Annaşah..diyóla. Annaşıyolar ki Aliniñ önún
 de gaüşdilamıyđı imāna gelmişler. HePsi geliyóla
 gañ galesiniñ kenārına suyu geçmeñiñ golayı yoh. O
 Laḡgalesiniñ içerişinde gaḡgahaniñ bi casúsu varı-
 385 mış. O hemen ileri çıḡıyo..diyo ki:

-Ben şindiye gader seniñ galeñde..diyo ca-
 súsudum..diyo, gaḡgaha tarafından..diyo. Adım alaba-
 caḡ..diyo. Bu galeñiñ şey ırmāñ geçütini ben biliyom.
 diyo. O zaman herkeliñ el ayaḡ şaşıyo..diyi ki:

390 -Yāv! Benim casúsum bu ırmāñ geçütini bize
 şindi doğru vermez, mādem casúsumuş. Pehlúvan diye
 ki :

-Cesāret edemeşse ..diyo hemen vurup /.../sō-
 na pehlúvan heç teretdüť etmeyi. O kóplúnúñ yanına va-
 395 rınça atını sürıyo ileri geçıyo doğru. Annayolar ki
 şey tamam varıyóla bunnar da şindi Aliye gaüşuyólar.
 Sen şu tarafa, sen su tarafa bunnarı ayırıyo, gendü
 de bi tarafa gaḡgahaniñ askelleriyne gine başlıyólar.
 hārbe. Efendim vur, sür baḡıyo gaťdiyen imana gelmiye.

400 -İmana gel yazuh. Şu askelleri gırmıyah.

-Hayır benā diyo bir gılıma bi şey olsun
bu dünya alt üsd olacah. .diyî Fāzla tahāmül edemiyî.
Yapışıyî bunun varıyî şeyine diyî ki:

-Yazuh şu askeller girılmasıñ, gel imana gel.
405 Sen gine hókümdallıña devam et.

-Hayır. .diyî, gal diyen imana gelmem. .diyî. Bunu
kesdimiyidi işde Allahāız yavlarıñ da sizi gurtar-
sıñ. .diyo. O zaman bağıyolar ki baş gèdinci ayāñ ne
hóküm olur, dèller. Teslim bayraanı çekiyolar. Efendim
410 bunlara, oralara olanları imāna getiriyö. O cenneti
cehennemi yıhdırıyo, yèllerine camiler mehdèpler yap
yapduruyo. Gendisü ordan aldığu gānımet malı getirüp
dügüne gausuyo.

Bunu söyleyen Ali Öñkoyun, Amasyanıñ Böke
415 Koyünden

- 2 -

Derlenen Yer : Amasya /Aydınca'nın Karataş Köyü
 Derlenen Kişi : Kâmil Arslan (55)
 Konu : Bazı olaylar, Hacı Bektaş-ı Veli'nin Anadoluya gelişi, Şiirler, Bir Hastalık

- A -

Şöyle bir köyden gelirken (Tokadıñ Erenli Köyünden) bize bineK vermediler. Yanımda bir çocuğ var. Ve de elimizde bir centemiz fiñan var. Gelirkene buñaldım. Hey Yārabbī ! Şöyle bi şey Hañdan dilek diledim:

5 -Baña bi elim ver de şuriya bi söz söyleyim de ondan söra ne olursa olsun, diye söyledim. Hañ mirācātımı gabil etti. Geldim. O gece evimde güsseli yatar-kenen bir pir geldi. (Hacı Bekdāş-ı Veli Evlatlarından)

-Gel bañalım lan buriya! Ne bizi buñadıp du-
 10 riyon, dedi. Bir dolu sundu. Aş meyi işdim. Ğafayı oynatedim. Keçeci Babıya (Tokadıñ Keçeçi Köyünde ismi Keçeci Şah Mahmīd-u Veliye) gótürdüler. Beni deli direçene bağladılar. Orda ahlım başıma geldi, bir melhām erişdi. Hañ baña şöyle bir elim verdi:

15 Ağzınıñ yārini verdi dilime
 Ğurban olam bu hūnkariñ yoluna
 Efendim geldi de bañdı halıma
 Bu aşğın sinámı yahdı gediyyo
 İkrarsuz olanıñ halleri harap

20

Acaba hâlimiz nice olur Yârap
Geliñ gardaş şindi olalım turap
Bu aşgıñ sinâmı deldi gèdiyyo
Kâmeyli saña da dèsiñler deli
Dünyaniñ anası Hazret-i Ali

25

Keçeci de yatar Şah Mahmîd Veli
Bu aşgıñ sinâmı yahdı gèdiyyo

Bu atmış doquzlarda yêtmiş aralarında olan
bi mevzû. Ohumuşluğum yöh. Hañdan doluyu işdim, bir il-
ham erişdî, ondan soñra bir güdüretle elimim arTdı.

30 Kendi sözlerim bir kitap dolusu var.

- B -

Yalınız şurayı şöyle diyeceğim ki, Hacı Bekdāş-ı Veliniñ bir özetini annadacağam.

Hazret-i Hacı Bekdāş-ı Veli Horasandan Türkiyye ayañ basıncı bu melmeket Urum diyarıydı. Góğercin 35 donunda geldi. Gırşeriniñ Garacaóyúk denilen yere ayañ basdı bir daşın üzerine. İzleri de o gün bu gündü durur. Orda Urum ärenleri yerden göge, göğden yere set çekdiler idi. O zaman ..... Haduncuñ Ana "Üsdüñüzden är geşdi." diye söyledi. O zaman:

40

-Sen ersediñ mi, diye söylediler.

-Ben bu gader dërim dëdi. Gózcü Gara Ahmede:

-Hadi bañalım, şöyle, tekle çitle kim gelmiş, kim geçmiş? Biz yerden göge, göğden de yere set çekdük, ganet gerdük; nerden geçmiş bu er? Biz de bi erük(U- 45 rum Erenleri), diye söylediler. O zaman Gózcü Gara Ahmet uşdu atmaca donında (doğan donında) geTdi; bañdı ki Garacaóyúkte bir góğercin oturiyo. O zaman hışmına vardı, bunı çarpdı. Çarpıp getürecë bir anda Hacı Bekdāş-ı Veli don sıyırdı (Góğercin donından don sıyırdı). 50 Bunı hıtlanı sıkdı, mürüvet diledi. Gózcü Gara Ahmet:

-Sultānım är ere gıyar mı?

-Yä är ere de böyle hışmına gelinir mi, dëdi.

O zaman mürüvet diledi.

55

- Seni istiyolar, dëdi. Urum ärenleri huzullarına.

- “Ar otura geke ayāna getüre, diye söyledi.
Hacı Bekdāş-ı Veli.O zaman gözçü gara Ahmedî gönder-
diler.Urum ārenleriniñ yanına vardı.
- 60 -Ula! Saña ne oldî dediler.
-Bi ār gelmiş ki nêrdeyse canımı alıyordu.
Gözlerimi patlatdı, diye söyledi.Gözçü gara Ahmet:
-O zaman az goğa mı tâbi; çok aza mı tâbi
diye söylediler.ATlarındaki postular yürüdü, gētdi.
65 Işıkları garardı.” Hı “ar geldi.” Postlarını tâkiPēt
diler, endiler garacañoyüğe.Postları yelli yerince
yelleşmiş herküş postunu tanısiñ otursuñ deya hi-
taPētdi, Hacı Bekdāş-ı Veli, oturdular.Hoca Ahmed-i
70 Yesevi bi bañdı ki dediği ār gelmiş.Amānetleri taç,
firka, kemerbes, ğılıç, ğalhan, nālinler meydāna goydu.
Ortuya tekbir avazıyla(Allafu ekber avazıyla) taç
geldi Hacı Bekdāş-ı Veliniñ ğafasına endi.Tekbir a-
vazıyla firka geldi sırtına, tekbir avazıyla kemer-
bes geldi beline, tekbir avazıyla ğılıç geldi ğucā-
75 na, tekbir avazıyla nālinler geldi ayāna.
-Daha bişey diyoñuz mu?
-Olmadı bu, dediler.Aynı bu annaTdiğimi üş
daāfe goydılar.Aynısı üş daāfe de geldi, Hacı Bek-
dāş-ı Veliye gondu.
80 -Tamam dā bişey demiyok dediler.Böyüğü ğuc-
cūğı buña (Hacı Bekdāş-ı Veliye) bağlandı.

-Bize bi äl yâ Hacı Bekdâş-ı Veli ğismet
dağdıyodu. Bu äli görebiliymişik dödiler.

-Äli siz tanır mısıñiz, dëdi.

85 -Tanıruñ, dödiler. Eliniñ niğäbını aldı, gös-
derdi.

-Evet buğäl, dödiler.

-Bu da ğabil. İndi sen bize iki mücüzâ dáña
gösdereceñ, dödiler.

90 -Söyleyiñ, dëdi.

-Burda daru çecini hemen ekeceñ, bitecek,
bişdüreceñ, düğenniyeceñ, üzerinde iki rekiyât na-
maz ğılacãñ. Birisi de bu. (Bi daru oynamıyarañdana)
Bi de bunu istiyoh, dödiler. Aynısını annaTduğum gi-
95 bi yapıdı. Daru çecini üzerinde iki rekiyât namazını
ğıldı, endi.

-Bu da ğabil mı, dëdi.

-O da ğabil, dödiler.

100 -Bize su getüreceñ, suyumuz yoh, dödiler. Ay
ni Horasanda ohurkene bi çeşme çıñadıydı. O suyu
Hañ emriyle emreTdi, "Horasandan burıya añıdıcãñ" di-
yereñdene muracaTda bulundu. Ğornasını dañdı, teknesi-
ni yapıdı. Dedüğü sahat su añmadı. Uş daafe "Ah puñar,
105 ah! " diye hitäP etti, su geldi.

-Dur, añma! Dëdi. Özüñü dara çek, dëdi. Çekdi su.

-Dil ver sultānım, dedi. Dil verdi:

110 -Bu hatā benim değil. Erciyes uğruluğ yaptı. Yedi daafe dolandım; anca sokuğebildim. Bu hatā benim değil dedi.

115 -Erciyes! Dedi, ebedi boranın, gışın üzerinden eksuk olmasın diye söyledi. U gun bo gun da halen Erciyesin üzerinden aski garin üzerine yeni gar yağmağdadır. Gar gurtlanıyo. Orası da aynı bu şekile gabıl olundu. Başına çok devrüşler billeşdi. İşlerinden inkar Saru denilen buña şeg getürdü, iftiralarda bulundu, dedi ki:

120 -İnkâr! Yördüğüm yol hağğı çun, çığırđığım pir hağğı çun, duğduğum demān hağğı çun, Allah hağğı çun, Peyğamber hağğı çun, ismim Hazret-i Hacı Bekdāş-ı Veli hağğı çun böyle birşey yoğ. Şurda geçinelim, diye söyledi. Gabıl etmedi. Bu gadiya getti, şikaat etti. Gırşeerinden gadiya getüddürdü. Bunu Çileane Belineki delüklü daşa mapis etdüdü. İki tane candarma birağdı

125 başına. Candarmalar bekleyidursun ay zahmeri ayı souğ, tipi biz burda üşüyöğ, Hacı Bekdāş-ı Veli içerde keykeyfinde, zevkünde. Melekler geldi, yemeğe geldi buğlu-yarahdana.

130 -Bu yaşantıda, biz gedelim gadiya söyléyelim bunu, diye birisi getdi.

Geldiler, gözleriyle gördüler. Bunların gözü-

ne bir perde çekdi. Daşın obir tarafından bir yulluğ
vurdu, daşı deldi, ordan çıkdı. Bu nerden çıkdı diye
tercibede galdılar. O zaman İnkar Sarı gadiya dedı ki

135 -Gadı Efendi! Hacı Bekdāg-ı Veli çıkdıyısa
burdan çıkmışdu, burda bi delúk var dedi. Burdan çı-
hamaz Bekdeş yañıldı, diye söyledi gadı İnkar sarıya.
Başga yerden çıkmadı delúğun biz ağızdayız. Eyı ben
bi deneyim bahalım diyerekden söyledi İnkar Sarı.

140 Hıtlaanı sohar soñmaz bunun hıtlaanı daş sıkdı; Al-
lah emriyle. Yavlardı.

-Yā! Hacı Bekdāg-ı Veli Allah ismi hağrı
gun, Ali hağrı gun, ismin Hacı Bekdāg-ı Veli hağrı
gun beni gurtar, ölüyom, diye. O zaman hemen orda bu-
145 lundu.

-Buñaldın mı İnkar deye söyledi.

-Buñaldım, dedı.

-Dā garşulaşmıyacañ mısıñ, dedı.

-Garşulaşmıyacām, deye yemin işdi. Şaadet bar
150 nañlarını soñdu daşı geñışdırdü İnkar Sarıyı çı-
hartdı. Gadiya söyledi ki:

-Gadı sen gét biz İnkarınan söyle bi söh-
pet yapalım. Gadı gétđi. İnkar Sarıyı aldı aynı mav-
kıda Çileane Belinde gurü alucun dibine gótürdü. Ay,
155 zañmeri ayı. Guru alucun dibine oturdu. Buña yeminler
işdi İnkar Sarıya inanmadı. Dünyalığı olan bi gişide

dédi hersey olur.Yā BekTeş dedi.

-Öyle mi dedi.

-Öyle!

160 Hacı Bekdāş-ı Veli Haḡa muracaTda bulundu.

-Ey Yüce Tañrı!Elmayı bütüreceksiñ (alucu) yeşerdip,elmayı şindi burada yiyeceğiz,diye söyledi. Allah emriyle aluÇ yeşerdi,elmalar yetişdi.

-İnkār! Şurda bir elma ossa da yêsek,canım
165 elma istêyo,diye söyledi.

-Bekdeş nası inanıyım ki sózuñe?Otuduğumuz Çilegane Beli,guru aluÇ dibi,ay zāḡmeri ayı,burda elma olur mu?İşte böyle ganduruyosuñuz İñsanı,diye söyledi.

170 -Eyi baḡ baḡalım kafir!Dedi.İnkār saru biyo 'guru aluca baḡdı ki guru aluÇ yeşermiş,elma yetişmiş, tercühTe ḡaldı.

• -İnkār çih da dök de yiyelim diye söyledi.

(Hacı Bekdāş-ı Veli)İnkār ḡorḡusuna çihmadı.Hacı
175 Bekdāş-ı Veli çihdı,elmayı döküdü.Geyim bi peşlú hā-
linde āsḡi geyim olurmuş.Aynı o geyimi Hacı Bek-
dāş-ı Veliniñ onaltı Ağusdos töreninde aynı o geyi-
mi yapıyolar.Şimdi ise bugünkü günümüzde mevcüTdür.
Baḡdı İnkār Saru şöyle ki:Ne dalda alma var!Hacı

180 Bekdāş-ı Veliniñ ḡıdıḡları doğrudan diyelim ki süm-
bülünüñ birisi ḡarmızı ḡül,birisi aḡ ḡül...

Bekdeş hañ olmiya hañsıñ emme cıñıT südü emmişim,
gine galbim şahadetlik etmiyo, diye sóyledi. O zaman
Hacı Bekdāş-ı Veli daldan enmeye enmedi.

185 -Ulan káfir! dedi. Nası yeşil elini uzaTdı
boynundan duTdu.

-İsá geldim, NemruT geldiñ, Musa geldim Fıra-
yun geldiñ, Peygamber geldim, Abú cāhil geldiñ, Āli
geldim yezid geldiñ, Hacı Bekdāş-ı Veli geldim İnkar
190 Saru geldiñ. Yétmez mi seniñ eliñden çekdümüz káfir
seni dedi.

-Ulan káfir canıñı almıyom, yedi eviñiz se-
kiz olmasın, hasdañız şifa bulmasın, şışıñ goñuñ, ge-
beriñ. Aynı gün bugün İnkar Saru gavminiñ yedi evü
200 sekiz olmaz. Bugünki hālel hazırdañki Hacı Bekdāş-ı
Veliniñ oturduğu Hacı Bekdeş Şeerinde bir goltuħda
İnkar Saru gavmunuñ yedi hānesi sekiS olmanıñ yolu
yoħ. Hasdaları boynnarından bir çıban çıkıyo, hasda-
lığı nası aldımıyda şışıyo, goñuyo, geberip gēdiyolar.
205 Doħdura gōtürmiyolar. O günki nuTđu Hacı Bekdāş-ı Ve-
liniñ aynısı devam edēyo. Geldi ki şurayı şöyle diyá-
cām. Bu İnkar Saru káfiri firsını yeñemedi; gadiya
gēTdi. Gardası (Kendi gardası) İdiris Hocayı Hacı Bek-
dāş-ı Veliyle gonuşuyo semimi diyerekdene şikāt et-
210 di. Bunu terbiyesini vēr diyerekdene. Ğadı iki candar-
ma gōnderdi.

-Hadı baħalı İdiris Hoca seni Ğadı isdiyo,

diyerekdene söylediler. Hacı Bekdāş-ı Veliniñ yanına geldi:

215 -Yā Hazreti Hacı Bekdāş-ı Veli İnkār Saru beni şikāt etmiş. Gadiya ben ne cuyap verēcām. Seniñnen gonuşuyo diyerekdene.

-Sen hêç bir cuyap vërme. Benim Bekdeşinen ilgim yoh, dëye söyledi.

220 -Eyi sığır noolacah ?

-Sığırı da ben bugün güdüyüm, diye söyledi.

Hacı Bekdāş-ı Veli İdiris Hocanıñ yanına gétđi. Hacı Bekdāş-ı Veli sığırı holadı. İnkār Saru gözlüyödu. Ókúzleri. Dağlara daşlara söyledi ki:

225 -İnkār Sarunuñ ókúzlerini bugün gurda yedüreceem, siz şahitlik yapacañsıñız; yapar mısıñız, di-yene gäder dağlardan daşlardan hitab oldu ki:

-Yaparuh! Ya Hazreti Hacı Bekdāş-ı Veli sen yeter ki emrét, diyerekdene. Pekî, iki gurd çardı. İn-

230 kar Sarunuñ ókúzlerini gósTerdi.

-Kellesinden geri yannını yiñ, dëdi. Yédiler. Aysam oldu. Hacı Bekdeş şeerine gapTı goyuvërđi malı. İnkār Saru gözlüyödu, ókúzler yoh.

-Bekdeş! Bizim ókúzler nërde?

235 -Siziñ ókúzleri Leyli Deresinde bugün gurd yedi.

-Hā ! Sen ókúzleri saTdıñ tamam. İnkār Saru

'gadınıñ yanına gètdi; gadiyı aldı getürdü.

-Bekdeş! İnkar Sarunuñ okúzlerini satmışsıñ.

240

-Hayır gadi, okúzleri gurd yedi Leyli Dere-

sinde.

-Gurd yedine bir deliliñ var mı diye sordu,

'gadi.

-Var dedi.

245

-Kim ?

-Dağlar-daşlar.

-Bekdeş! Yamacındaki bir gadi, dağdan-daşdan şahitlik olmaz. İysandan bul, diye söyledi.

250

-Hayır dedi. Ben emredersen dağlar-daşlar hep şahitlik yapar. Endiler, Leyli Deresine vardılar.

-Ey! Daşlar, şahitlik yapacañsınız, geliñ. Daşlar, orası biyo kökrüdü.

255

-Hepiñiziñ gelmiye nüzüm yoñ, dedi. Beş daş geliñ, dedi. Beş daş geldi. Hâlen de birisi dā öte gecede semāda durur daşñ. Semāda durur. Geldiler.

-Bekdeş inaç getüñ durdurduñ daşları, dediler. Daşları durdurdu. İnkar Saru gaçmıya yönendi.

260

-Dur! Garadaş kesilesice , gaçma yeter atuh, tamam bitdi seniñ burda günün dedi. Turad duTdu İnkar Saru daş oldu. Geldi ki şurayı şöyle diyeceem. Oradaki beş daşlarıñ gurbanı kesiliyo, millet ziyāre retine gèdiyo. Gözümüzüne de görüñ.

- C -

Ben Garadaş Koyundan Amasyanın Kâmil Aslan, ohumuşluğum da yoh.

265

Yahdiñ beni aşğ oduna

Yahdiñ beni aşğ oduna

Doyamadım gúl dadiña

Doyamadım gúl dadiña

Döne döne sen de geliñ

270

Döne döne sen de geliñ

Bir gün olur gardaş olur

Bu divâne seniñ deliñ

Bu divâne seniñ deliñ

Yahdiñ beni yahdiñ beni

275

Garip bu Kâmile acı

Sevdim piri başım tacı

Gizli yârem sar ilacı

Yahdiñ beni yahdiñ beni

Saña bu hatıra olsun..... efendi. Ben de-

280: ñiz Kâmil Aslan.

Dedemiz Muhammed atamız Ali

Hazret-i hunkâr Bekdâş-ı Veli

Bekdâş-ı Veli

Bir piriñ elinden içmişük dolu

285

İkrar vârip gelenlere canım gurban

Kerem gibi bu  llere d ş rd n
 Ahlım aldıñ Mecnun gibi d ş rd n
 C nan d ş rd n

290

Aşğ oduna bu derTLere d ş rd n
 İkrar verip gelenlere canım gurban
 Bu gurban puñarına d ş rd n yolum
 Efendim Alid r bu g rip h lim
 Bu g rip h lim

295

Durmaz gece g nd z zikr der dilim
 İkrar verip gelenlere canım gurban
 Vañlahi umudum kesmiyom senden
 Ali halğ  yledi g l  seniden
 C nan seniden

300

Bir nişan  sdedi nazlı y rinden
 İkrar verip gelenlere canım gurban
 Uz lme K meyli satañ
 Bir gece sevduğum h nede yatañ
 H nede yatañ

305

Geliñ birlik olañ bir dem n dutañ
 İkrar verip gelenlere canım gurban
 Ben deñiz K mil Aslan

Dillerim  airu der Ali Ali
 Der Ali Ali

Geleli heP Pasada galdı bu işler

310

Hahgı sevenleri adular daşlar
 İkrarsuz olanlar ormanda gışlar
 Dillerim zikreder dër Ali Ali
 Dër Ali Ali

315

Yahdiñ ciğerimi dönderdiñ nāra
 Sen de benim gibi düşersiñ zāra
 Binip yürüden de 'guru duvara
 Dillerim zikreder dër Ali Ali
 Dër Ali Ali

320

Zeyneb anam çok eyledi fūganı
 İmam Zeynel heç vermiyor amanı
 Şah üseyin Şehribanıñ gurbanı
 Dillerim çağırır dër Ali Ali
 Dër Ali Ali

325

Kameyli yavlar ki hünkariñ gele
 Üseyif Gāzi de galıcıñ bile
 BaTdal Gāzi de barabār gele
 Dillerim zikreder dër Ali Ali
 Dër Ali Ali

- D -

Şindi doslar sene bin dohuzyüz seksen altı.

330 Bu yaz ayında mayıs ayında bizim hanım hasdalandı. Amasylya gôtürdüm, éyi olmadı. Tohada gôtürdüm éyi olmadı. Turala, Kenan Erzürümlüye doğlet hasdanesine gôtürdüm. Yirmi üç gün yaTdı, dèdi ki:

-Kamil ā sen hanımıñı gôtür. On iki günü say
335 (in iki günü) atladırca inşallah gurtulur. Tahmirim yine Allah bilîr de gurtulmıyacāna benim bir umudum var, diye söyledi. Bunu taburcu ètdi. Aldım geldim burıya, kóyúme garadaşa getürdüm, yatuduñ. Perişan halda gānser gārerini vèrdiler. Gannı şiş. Şöyle bir şey gel-
340 di içime:

-Ey yüce Allahım sen öyle bi Allahsıñ ki cümle ālemi yaradan, ırızgımızı vèren, seniñ nuTguñ bóyüñ, kerāmetiñ yüce, diye yavlardım. Hazret-i Peyğamber Efendimi ismini zikrèTdim, Hazret-i Ali Efendimi
345 Hazret-i Hacı Bekdāş-ı Veliyi, evliyāları añdım, yaTdım yerime. Üriyamda iki pir geldi:

-Hey gidi bizim divānemiz niye gússeleniyon, ağlama, onuñ çilesi dolmuş. Evet dohdur gānser gārerini verdi; emme gānser olan derdini biz alduñ, deryaya at-
350 duñ. Elime bi pala vèrdiler, pıçah. O şiş olan yere "Fur pıçā, dèdiler, furdum. Bir beyaz goyun yanında bağlu, goyun da gurbanı olacañ, dèdiler. Gurtaracāz dèdiler.

El çaldıla amaliyatı oldu. Uyandım şöyle bir şey geldi içime:

355

İçerimmiñ derdi vurdu başıma
 Yeñi değmiş idim elli yaşına
 Söyleyiñ yavrular gelsiñ garşıma
 Soracaım ben feleğe neynedim
 Soracaım da ben haşsıza neynedim

360

Garibiñ derdinden kimse bilmiyor
 Baş tabib de daha derdiñ demiyor
 Haber saldım yine Kenan gelmiyor
 Soracaım da ben feleğe neynedim
 Hele soruñ da ben feleğe neynedim

365

Bu yol ince diye vërdim boynumu
 Hadler çekip gine kesdiñ yolumu
 Neye güleceem gırdiñ dalımı
 Gëdiñ soruñ da ben feleğe neynedim
 Soracaım da ben haşsıza neynedim

370

Dohdullar derdine ganser dediler
 Hemşireler gözleriyle gördüler
 Tabibler derdine dermān buldular
 Hele soruñ ben feleğe neynedim

375

Hasdaneler bize mesgan mı oldu
 Yeñiden yavrular sarardı soldu

Arıyom sultanı hasda mı oldu?
Hele soruñ ben feleğe neynedim
Derdimizi gidek kime söyliyek
Beremizi bir tabibe sardurah
Bu dermanı kimden almış.....

380

.....

.....

- 3 -

Derlenen Yer : Amasya/Aydınca'nın Tatar Köyü

Derlenen Kişi : Dursun Gümüş (59)

Konu : Çeşitli Hikayeler

- A -

Zamānıñ birinde bir hırsız varımış. Bu hırsız bir yol çavuşunda bir çekmece paranıñ olduğunu habár almış. Habár alınca bu yola düşüyo, bu yol çavuşunuñ olduğu yere gádar gèdiyo. Neayet buluyo. Bu adam

5 uyurkene çadırına giriyo. Çekmeceyi başınıñ altına çıkarıyo. Başınıñ altından çıkarıyo çekmeceyi. Parayı gardaş payı yapıyo, bölüyo yarısını kendüne yarısını bi arka daşa, çavuşa bırakıyo. Sõra bunu tekrár geri başınıñ altına gorkene, gorkene sahibi duyuyo. Çavuş duyuyo. Du-

10 yunca bu hırsız çadırıñ dirañe doğru dirmanıyo (dikine yoħarı). O da ğapiya fırlıyo, hırsız ğapiya ğaşdı diyerek. Ğapiya fırlıyo arayıdursuñ o yanni bo yanni arıyo, nehayet bulamıyo. Bulamayınca dönüyo geri geliyo, yoruluyo tabı. Arkası üsdü yatıyo. Yatıncı baħıyı ki

15 orda çadır dirañde bi adam bóyle dirmanmış büzülmüş bi halde yani bóyle sımsıkı duruyó.

-En aħşā baħalım sen necisiñ, diyo.

-Ben hırsızım, diyo. Saklamıyo, ben hırsızım!

-Pekéy ne yapıñ sen, diyi.

20

-Ben diyi seniñ parayı çaldım, gardaş payı

yaptım. Nêhayet geri gorkene sen uyandıñ, diyo. Sen gapıya fırladıñ ben de buriya Tırmandı diyo.

-Ben diyî seni öldürēcām diye.

-Gel diyî sen beni öldürme. Ben diyî seniñ ara
25 dıñıñ adamım diyî. Aradıñıñ adamım diyî.

-Ne yaparsıñ ki sen ne iş yapacāñ baña diyî.

-Sen ne derseñ diyî. Ben onu yaparım diyî.

-Pekêy diye Abacıda Abidin ā var diyî (öyle
bir ā diyo lim de) onuñ iyi bi atı var. Bunu baña çalı
30 lıp getürüseñ ben saña bu parayı verecām, diyî.

-Pekêy diyî. O benim işim. Bu ordan yola goyuluyo nêhayet o kóyú buluyo. O kóyúñ dana çobanıñıñ yanna gediyo.

-Selāmi aleykúm. Selām. Buña bi sigara ikram
35 êdiyo. İçiyolar miçiyolar işde...

-Şu danalar kimiñ, şu eşekler kimiñ? Sormaya başlıyo bu inceden inceden. Sorunca öğreniyo tabi. O āniñ eşeklerini görúyo, öğreniyo. Ondan sōra birer sigara dā içiyolar bunnar.

40 -Hadi eyvallah diyo ayrılıyolar. Ben fálan yere gediyo fálan demiyö. Geliyo kóyúñ yahınında bi çalıñıñ veya bi búkúñ (Biz búk dirúk) dibine yatıyo. Danacı ağşamdan hayvanları kóye soçarkene-ordan o hayvanları belledi yā, eşekleri-unuñ sırtına sımsıkı
45 yatıyo. Böyle uzumuna boynundan sarılıyo. Doğru āniñ ahırına giriyo. Efendim! Giriyo. İçeri girince petni-

niñ altına giriyo, oñüne saman fálán çekiye gendünü
gizliyo. Āniñ adamları geliyí ahırını görúyo. İşini yapıyí
inekleri saayolar. Nəhayət herkes gediylí yerine uyyo,
50 āda uyyo tabi ó arada. Bu galıyo ordan, iğeri de yā
āniñ odasına giriyo. Āniñ cebinde anahtarları bulu-
yo. Atiñ eğerini buluyo. Nesi varısa ata lāzım olan
yamçısını, gamçısını şunu buşunu herşeyini aliyo
hazılıyo, tekmil, saña bi ēSenliye basıp atlayıp gétmesi
55 galıyo. Ondan sōra bu aciıyo, tabi āpeyi zaman geçiyó
aradan aciıyo diyí ki: "Yağ' diyo ağaniñ atını çalıp
da burdan bi adamiñ aç gétmesi olur mu?" diyí olmaz
tabi. Gėdiyí dolabiñ anahtarını da aliylí onu da aşıyo.
Yağdan, baldan bulúnandan ne bulduysa aliyo goyo gan-
60 nını doyuruyo. Gannını doyuruyo, bi de sigara yaşıyo bu
şindi. Sigarayı iğerken yohardan damdan aşşaa bi ip
ēniyo, āniñ yaTdū yere. Āniñ habarı yoh tabi, uyyo. Ha-
nımınıñ yüzüne düşüyo bu ip. Hanım galıyo bunu kurd
ilmā yapıyo, āniñ boğazına daşıyo, göcasınıñ; óteki hır-
65 sızdan haberi yoh ónuñ. Āfendim ā tabi bacakları baş-
lıyo çarpana çalmıya, yoharı çekinci. Hemen bu hırsız
biz diyo, bunuñ ākmāni yedük diyo, biz bunu gurtaralım.
Hemen gılcı varımış çihariyo ipe çalıyo. İpe çalınca
ā ēniyo aşşā tabi. Torba gibi iniyo. İnincē:

70 -Sen kimsiñ, diyo.

-Ben hırsızım, diyo.

-Sen nâradîñ burda, diyo.

-Ben diyî atı çalmıya geldim, diyî. Gannımı do-
yurdum diyo. Sigara içerkene diyo burdan bi ip êndi
75 diyo. İp diyo seni hanım boğaziña dahdı, yoğarı çek-
diler diyo. Ben de diyo äkmâñi yedüm uğun ipi kesdim,
seni gurtardım diyo.

-Gel bahalım öyleysê oğlum diyo.

-Öyle mi diyo, hanıma. Söylemiye hanım. Tabi
80 suşlu yâ söylemiyi peki. Bunu adam ağıllu gıyyolar, ha-
nımı çuvala dolduruyolar, gótürüp onu bi yere gómuyó-
lar. Ondan soñra geri geliyo.

-Gel oğlum deyü. Şu târki hâbesini atdan sók
gétü, bahayım. Târki hâbesi olurdu äsgiden. Ata binince
85 ata bineniñ târki hâbesi olur. O târki hâbesini altın-
nan dolduruyo, ata da bindirüye.

-Hadi oğlum deyö anañ südü gibi hâlel olsun
saña diyo. Güle güle yi diyo bunu yolcu ediyo. Geliyo
o şeyiñ yanna yol çavuşunuñ selâmi aleyküm selâm. Di-
90 yi ki:

-Atı getüdüm diyî. Paramı ver bunnarı eve bı-
rakıyım atıñı geri getürüyim diye.

-Pekéyi diye. Ordan çekmeceyi de alıyo. Altın-
ları gótürkiye evine birañıyo, atı da o yol çavuşuna
95 geri getürüyo teslim ediyo. Ondan soñra Allâısmalla-
dıu çekip bidâ yedi sülâlesine de hırsızlık yapıduma-
sına tóbe diyî. Birañıye hırsızlığı oldü yerde.

- B -

Zamāniñ birinde bir dilkiyner gurT argadaş olmuş. Olunca dilki bir gún ağzına bi kād almış gē-
100 derkene gurda raslıyo; tesadüfen rasgeliyo tabi.

-Nēo arhadaş ağzıñdaki kaaT diyı. O da diyı ki:

-Yā diy ben bi para aldım diyı onuñ senedi diyı.

-Pekiy diyı. Gédek de biráz üzüm yiyek diyı.

105 Bunnar gēdiyolar. Üzüm yerkene bekci görüyü tabi. Bekci görüncü bunnara pāt küt tüfek atıya başlıyo. Dilki hemen aradan sıvışıyo. Bi ufañ delikden çııyo gurdu çıhamıyo. O yanni bo yanni...gurda çııyo mu. Bunuñ peşinden çatamiya dilkiniñ, imkānı yoh. Nāyet bu çarşıya
110 soñuy dilkiyi.

-Ulan diyı, arKadaş diyı nere gēdiyöñ diyı.

-Yāv diyı sorma diyı, ben bu senedi yanış, almışım diyı, bunuñ yeñisini almaya gēdiyom diyı. Öyle diyerek çēñeden dolanıyo, gurdu sapdıyo, bi tarafa
115 gendüsü kaçıp gēdiyo çarşıda çarışıyo yani galabalığa. Kendini gurtarıyo.

Bu da bu gádar oldu.

Derlenen Yer: Amasya/Aydınca'nın Sarımeşe Köyü

Derlenen Kişi: Yusuf Yazıcı (51)

Konu : Bazı Hikayeler

- A -

Çerkezler gafgasyadan gelme. Çerkezlerin be-
yiyen Rusun giralı bunnar diyolar ki bi sohette:

-Baña bi okuz postu gader yer verumusun deyı,
Çerkezin Beyi Rusun giralına. O da deyı ki:

5 -Hay hay verirüm. Akşam eve varıy. Nenesine
diyo ki:

-Nene ben bugün Çerkezin Beyine diyo okuzun
postu gader yer verdim, diyo.

-Verdin mi?

10 -Verdim.

-Eyvah! Rusyayı satmışın sen Çerkezin beyine
diye. Çerkez Gafgasyada dellal çağurtduriye, em yiğit
okuzu buluye, okuzu sıram çekduriye, şey iplik gibi
şerit. Şark, garp, güney, güzey Rusyanın yaru yannını
15 alıncı bunnar, Rusyadan hā babam bi zopiya giriş-
yollar, Bu Çerkezler urdan gaçıyı, geliy. Çerkezlerin
kole cinsi var. Arhadaşlar demiyolar ben biliyom, on-
nar demese de ben biliyom. Çerkezlerin büyükleriynen
Abaza mabaza doğul. Ruslardan onnar bi hani, Rusların
20 fahıllarından hizmetker dutmuşlar. Bunnar da geliy.

Onnara ne ğız aluğla ne de ğız verüğle ÇerKezler.
Yaluñuz onda hañğıyı onlar kóle cinsi onu biz bile-
meñ, onnar bilüler, biz bilemeñ. ÇerKezleri bu ğader
bilüyem.

- B -

25 Gürcüleri dërseñ onları da dëyim. Gürcüler
Batumdan gelme. Gürcüler bi öylende yëmek yërkene
bañıyolar ki bi asger geliyi.

-Şu asgeri buyur edek dëyolar. Asgeri buyur
ediyolar. Asger bañıyo ki ellerinde birer dene çubiñ
30 fare govalıyolar.

-N'oluyo diyi

-Biz fãreden yëmek yiyemiyoh.

-Siz bugún bunu yërsiñiz diyo. Ben Anadoluya
gëderim, bunnarıñ düşmanıñı gëtürürüm, sizi gurtarı-
35 rum, diyi. Anadoluya gëdiyi, iki dene kedi soñuyü terki
heebesine variyi. Batuma.

-Selãmin aleyküm, aleyküm selãm çubiñları-
ñızı bırañıñ diye. Getúdüm ben diye masanıñ altına
ğoyo kedileri. Fãreler kedinin ğohusunu alan ğaçıyo.

40 diyo ki:

-Cö!

O da diyo ki:

-Hö!

Co dimek yanı arhadaş!

45 -Biz buña ne vérelim?Arhadaş bi tárki hā-
besi altın vérelim.Bi tárki hābesi altın veriyola.
Şurda ğuru çeşme var bizim.Bu kóyden bu ğader enin-
ci bi çocuĝ ğatıyóla,diyóla ki:

-Bu ne yir?Çocuĝ diyo ki:

50 -Her şeyi yir, ya ne yimez.

-Bunuñ adı ne?

-Aslan, diyo.Kedi de dēmiye şinci çocuĝ, ge-
ri geliyola.

-Ne dēdiñ lan diye.Ĝúrcünüñ de biráz aĝna-
55 ması dēmek ki ğısaymış.

-Seni de yēr, beni de yēr anañı babañı da
yēr.Bi teneke ğaz dókúyólar eve bi kirbit çalıyólar.
Camlar çatılayıncı cógúz aĝacı varımış kedi çıkıyı:

-Bunnar diyo anamıñ bilmem neresinde bitsiñ

60 kókúñúzü ğazıycām.

Yorĝanı alan ĝúrcú ğaçıyı.

- 5 -

Derlenen Yer : Amasya/Aydınca'nın Sarıyar Köyü
 Darlenen Kişi : Mehdi Yağmur (62)
 Derlenen Konu : Askere gidiş, Bazı Hatıralar ve Olay-
 lar, Şiirler

- A -

Yidük, işdük, lā gariya da bi máraḥliyum ki
 biliyoñ mu, gariya da fena máraḥliyum. Ordan nayısa
 babam beni aldı, hadi zabañdan mıñdar geldi ki:

-Candarmayınan gidēcañ dedi.

5 -Ben candarmayınan gētmem dedim. Candarma
 ne garişıya lā dedim. Çoban ahlı biliyoñ mu. Ordan
 neyise ula yolu yarılavıncı dē boynu var, ya dē boynu
 o dē boyūna varıncı gari ahlıma geldi. Ordan neyise
 biz bunu ula nası edek nası etmiyek!

10 -Babā dedim.

-Ne oğlūm, dedi. Babam da baña marahludu bi-
 liyoñ mu.

-Lan baba didim, nufuS cuzdanı kōyde galmiş
 ya didim.

15 -Babañ azına didi. Oğlum sōrt dedi.

Ula maḥsat, benim derdim gari biliyoñ mu gari
 yı gōrmek. Ulā enişde tamam o dē boynunuñ Bekdeşiñ
 Çamını biliyoñ. Ula sōude sōurt sōude sōurt ula gel-
 dim ki gari da yérine yatmış. Tağ tağ gapıyı furdum.

20 -Ne var?Nê_oldu?Nêye geri geldiñ?

-Ha ben seni biyoñ daa gucañliyacām,dédim.
Ordan neyiſe gucañlaſduñ.Sóude sóurt sóude sóurt lan
górdük emme gine ahlıma geldi.Āsgiden de makina yoñ
bilyoñ mu ovada.Makina gétmêye,yoñ.Ulā éniſde var-
25 duñ Amasyıya emme eli gulā aTduñ ſindi:

Tiren seni yapan ni yaman usta
Goyveriñ gallu dağlar gidelim desta
İhtiyar babam gara yasda.

Deyincik,ſu bérisi geldi gözlerimden öptü

30 Allah ſāit.

Tirene bindim ağrıyo başım
Sıladan kesildi ākmaam aſım
Baña bi meñdüp gönder aman gardaſım
. . . . . arz ederim sılayı

35

Tirene bindim tiren dolandı
Tünele varıncı beyinim bulandı
Asgerim olduğuma gablim inandı.

Deyincik,tireniñ içine girer girmez,Seydali-
niñ Āmet biliyoñ mu,onu arıyom.Hemen tiren ſefi gel-
40 di.

-Sen ne arıyoñ dedi.

-Bizim köylüyü arıyom yav dédim.Anamdan doğ-
dum babamdan bi tohat yemedim.Nası tiren ſefi baña
iki kere tohadı vuruncuñ gözlerimiñ oñu ſambiberi ğbi

45 açıldı.Pencere ğbi açıldı;emme ênişde ne deyim saña.
Birez de tabi ğarıyı göresimiz geliya,yaralıyuh.Ula
ênişde böyle oldu.Başımıza böyle işler geldi;emme o
iki sene asgelliği dolduduh emme o geri gelip de o
vaziyeti hiç unutamıyom.Ênişde nasılısa çok...

- B -

50 Ahlıma bítek deá deyiş geldi biliyoñ mu hay-
ruñ garşuñele..... söyleyim.

Dervüşüñ pala imam oğun orda azat Keleş pu-
narında. Āmet, Dursun, Gındır Ali bunnar mezelliñden
gorharsıñız oğlum mezelliñ gitmeñ dedim. Onnar di-

55 di ki:

- Gorhmañ yay. biz didiler.

-Lan gorharsıñız oğlum.

-Gorhmañ. Hemen bunnar ordan yürümeden eelce-
ne ben sörtüm, mezelliñ gıyısına geldim, bi don bi
60 góynek soyundum. Ula énişte orda soyunduñ emme çağlar
yohardan aşşā mezelliñ gıyısından geçiyodu. Ben şin-
di ordan aynı gurduñ hesab biyo yürüdüm, çağlardan
yanı. Bismillā rahmanirahim eñizibillahimine şeytani-
racim. Gullā ahaT Allā hıssemed melem yiléd.... çağ-
65 lara oñumiya başladım. İkişi gaçañ diye, imam ouñ ça-
ğa Āmat gaçmıyah diye. Ulan "gaçañ" deyincik yürüyom,
"gaçmıyah" deyincik "daşlıyah" diyeler, daşlıyah deyin-
ciğ geri oturuyom. Ula énişte yal bahırınıñ içinde
bu gāden kóntek varımış. Yarım mētüre. Kóntā gece a-
70 tincik, (aaçdan biliyoñ mu kóntā biliyoñ mu; mal sāba
tabi kóntā biliyoñ, yal kóntā.) atıncı énişte şu an-
nımñ ortasına ıras geldi kóntāñ enni yeri. Olduym
yere oldum énişte. Biyo bahdım ki gañ gañ gañ... di-
yom sepdürüyü. Böylecene diyóm, yarım sahat galhamadım

75 ordan. Benim góyneke zıbnı gıp gırmızı ganiñ içinde
 'galdı. Ordan neyise çağlar gorhuynan aşdı gétدی. Düş-
 düm orda yarım sahat galdım diyom. Orda uyandım ki biyo
 ayındım ki gannarıñ içinde yatıyom. Şindi älbisemi de
 mezeriñ gıyısına soyundumudu. Ben bu sefer mezelliñ
 80 gıyısına älbiseyi gétmiye gorhuyom. Benim çeket şin-
 di orda baña aynı ezirayil görünüyo. Ordan bi don bi
 góyneke gétduk dāriñ yanna, bi don bi góynānen yaTdim.
 Zabañdan geldim ki älbisem öylecene duruye. Āmediñ
 anasına.... Vallā hēc gorhmadım işde soyunukene gorh-
 85 madım yav nēye bağırıyoñ?

-Eyi ni yapıñ?

-Cılbañ yaTduñ işde anadan üyran geşlik var.
 biliyoñ mu. Şind olsa yatamañ dōmu énişde.

-Yā

90 -Bu da vaKğada geldi énişde benim başıma.

- C -

Hani bidā benim başımdan vaKğa da geşdiyidi
 biliyon mu. Burdan ağşamdan çā orahdan geldi. Çā as-
 Ker oldu. Çāya dayanamıyom. Evliyasında asker. Daarı
 önüne varıyom önünü çöremıyom, geri geliyom. Daar be-
 95 ni saymıya. Davar beni acemi mi belledi, beni dahmıya.
 Ben şindi başlıyom ağlamıya. Ağlar ağlamaz dërkene
 biğün zabañdan yerimden galhdım. Garıya dedim ki:

-Garı ırızayı galdu daara gëtsin, benim
 böğün elim golum galhmıye dedim. Adama malım oliya.

100 Ula enişTe çamliñ içine girinci çamliñ içinde ö
 yösun var ya, çamliñlar müdürün çamliğı biliyon mu.
 Hā çamliñTa ayām gayıncık, bacām girildi enişTe. Ba-
 ğırıyom goru goñşu, goñşular beni gurtarıñ. Davar bü-
 tün üs yanni mercimek. Daar gelümü lan, benim yanıma
 105 aħmah. Ula köylü olmayla aħmah mısıñ yav. Atuh şindi
 mercimā gidiyi daar. O gıruñ bacāmanan daarıñ öğünde
 gine dāra zarallıñ yapdumadım. Enişde bendeki cese-
 rete bah, sürünü sürünü dayara zarallıñ yapdumadım.
 Ben de onuñ üstüne bişey didim bilüyon mu. Dëyim mi
 110 enişTe ,emme diñlerseñ diyecām.

Çamliğa da girdim ğardaş ağrıyor başım

Çamliğa da girdim ağrıyor başım

Gördüm ürüyalar çıhdı başıma

Çoh bağırdım emme anam kimse gelmedi
 başıma

- 120 Aman Allām aman benim hālīm n'olur
 Baña gülen zalımlar Allaḥdan bulur
 Gırıldı bacām dizlerim dutmaz
 Ahan yaşdan gözlerim görmez
 Çağırurum zalım dār durmaz
 Aman Allahım aman benim hālīm nice olur
 Çıhdım Tatar yüzünün düzüne
 Torpaḥlar doldu gardaş ağzıma gözüme
 Gelsiñ yanıma görpe Kuzular
- 125 Aman Allahım aman benim hālīm n'olur
 Baña gülen zalımlar Allaḥdan bulur
 Benim baırdümü Cenâb-ı Allaḥ eşitdi
 İmdadıma Tatallu Üseyin yetiştı
 Ben baırdıñça gardaş itler de uluşdu
- 130 Aman Allahım aman benim hālīm n'olur
 Goru goñşular hep geldiler yanıma
 Aşdılar yorganımı baḥdılar hālīme
 Aşdılar yorganımı gardaş baḥdılar hā-
 līme
- 140 Söyleyiñ gardaşlarım gelsiñler yanıma
 Aman Allahım aman benim hālīm n'olur
 Baña gülen zālımlar Allaḥdan bulur
 Ağılı yapıp bitürmedim
 Ağılı yapıp gardaş bitürmedim
- 145 Sürü yapıp yitürmedim

Yavrularıma çiftte gelin getürmedim
 Aman Allahım aman benim hâlim n'olur
 Köyden köye söylenir adım
 Duynadan almadım ben muradım
 Muradıma dahil olursam
 Dertli goyuñ mezerimiñ adını
 Garip Méhti işte böyle derdiñi
 Var diñniyenlere söyle

150

Gurbetdeki yavrumuñ gulahları çiniler

155

Bunu söyléyen Moramul köyünden Méhti yağ-
 mur. İşte söyledüğüm, gonusduğum arhadas Amas-
 yadan, sağlıhcılardan . . . . . diñniyen
 Kerim Cuhla, İsmayıl Garagöz, Memed Aslan.

-D-

Sen ne istiyen Yusufum şindi sen benden.
Ben bi cahil ümmü bi adamım, ben de dedelik, hocalık,
160 imamlık, yoh gi sen benden ne isdiyon. Ne bilirsem
onu söyliyecem.

Allahım Allahım güzel Allahım
Beni muhanet gapısına meyhtaç eyleme
Ya ver gismetimi, ya al canımı
165 Beni muhanet gapısına meyhtaç eyleme
Muhaneğin suyu dolayı ahar

Ahdü yelleri ot gibi yahar
Beni muhanet gapısına meyhtaç eyleme
Muhaneğin suyu dolayısa
170 Sırtını verme galeyise
Şu gözlerimin biriyise
Muhanet gapısına meyhtac eyleme, kimseyi
Ol gadir meylam ihşaniñ çoğdur
Sinama furdun dermansuz oğdur

175 Gahundan gardaşdan hiç fayda yoğdur
Beni muhanede meyhdac eyleme
Pir sultan abtalım bildim zātini
Eriñ erekdür böyledür batunuñ
Gurtlara guşlara nasib etme etimi

180 Beni muhanede meyhtac eyleme

-Daha gene mi isdiyon da

185 Mısam Tur daında goyun güderken
 Musamın yanına dört gurt geldi
 Dördü de dört yerden selām verdi
 Mısam onnariñ selāmını aldı yar
 Mısa sürüne uğraduñ sürün var olsun
 Bize bi goyun ver de yerde yoğ olsun
 (Mısa azāp biliyoñ mu Yusuf ā)

190 Mısa der ki goyun amenet
 Amenete olmaz hıyenet
 Git de sābına beyan et
 Mısam onda bir fikire daldı yar
 Mısa der ki ben giderim goyunu gırsarıñız
 Kablimi gırsarıñız gaşımı eğersarıñız
 195 Mısam onda bir fikire daldı yar
 GurTlar şöyle dedi
 Haydi sen gət biz goyunu güderiz

GurTlar yemin ediye
 200 Yedi tam cehennemi bez dutan
 Sınur bozan büyük gız gezdüren
 Ahliniñ ayānı yalıñ ayah gezdüreniñ
 Babalısı bize dedi gurTlar
 Mısam vardı ağasına söyledi
 Mısa gurTlar ahliñi aldı da delü mü
 205 olduñ
 GurTları goyuna çoban mı saldıñ

Gurtlar ne dēdi de sen nēye geldiñ
 Yēdi tam cehennemi bez dutan
 Sınur bozduran büyük gız gezdüren
 210 Ehliniñ ayānı yalıñ ayah gezdüreniñ
 Babalısı bize dēdiler de geldim dēdi
 Haydi dördü dört yerden girsinler
 Āli beendiñü dutsunlar
 Alsiñnar nasıbını gātsinler dedi.

215 Halil Peygamber.

Mısam onda saz oldu da güldü yār
 Mısa vardı ki gurtlar goyunu güdüye
 (Dördü de edirafına sırtmış goyunu güdüyeler)
 Haydi dördüñüz de dört yerden giriñ
 220 Āli beendiñüzü dutuñ, alıñ nasıbıñızı ge-
 diñ dedi.
 Şāt eyim sen bu söze inanasıñ
 İsmayıla inen goçuñ anasıñ
 İsmayıl Peygambere inen goçuñ anası da oyu-
 muş.

- 6 -

Derlenen Yer : Amasya/Aydınca'nın Abacı Köyü
 Derlenen Kişi : Ali Yıldız (62)
 Derlenen Konu : Köy İşleri

- A -

Şindi efendim bizim bi ayrılığ peydā etti.
 Dört gardaşlı biz. (Beni mi diñliyeceksiniz sizi mi
 diñliyecēz.) Ayrılığda birisini bilāder goşdu okú-
 zúñ birisini ben goşdum. Tabı bu demek ki eyi olsağ
 5 ayrılmıyacādıñ. Ayrıldımızdan ibāret okúze gücümüz
 yétmediğinden tekleme goşduñ. Onuñnan da dirilemedik
 Bi sene zor dirildik. Soñna efendim ben tek okúzü
 satdım, bi çüt comba aldım. Combayı, gúz geldi combayı
 goşdum. Şindi ben combayı goşuncu, şindi depesiniñ,
 10 üsdüne dikiliye comba. Gafası benden yanı geliye bi-
 risiniñ, birisiniñ gafası o yanı gēdiye combanıñ. Lan
 ni yapah! Şindi, boyundurúñ üsdünden dömbelik gēliye,
 garayı baā çevüriye. Halbuñ dutahdahı benim dutā
 zolliye. Efendim o arada combaları alıştıdıñ. Alıştı-
 15 diğtan sōna combalarnan súrdüğüm çüt zatē okúze ú-
 züldük ya, tallada ekin de olmadı saman da yoğ. Comba
 ları satlıñ Tatar kóyüne, gocuruñ Hasana verdik. Go-
 curuñ Hasan efendim parayı véremez. Unuñ da birez go-
 yunu varımış, goyunu satdı. Tatardan gasap etli Kemal
 20 var o da goyunnarı oña vermiş. Aradan iki ay pa-

riya. Parayı alamıyah efendi. Lan nê yapah, gétđim...

-Böğün galımıyam. dedim. Böğün combaları gótúrecām. dedim. Bizi aldı Amasyıya gótúdü bu adam, combaları alan adam. Amasyıya vardıh. Etlı Kemalıñ başına vardıh kı on dana dā müşderi var. Bi kilo et satacah. Ta üç yüz kāt saā verecek, üç yüz kāt baā verecek. Yanı äline sālıh dedim. Hitlānı sıhdı gocu- ruñ Hasan, Tatallı.

-Dur dedim Hasan efendi dur. Bunda yannış davranıyañ, ni yapah hele dur. Neyse birez parasını da biz gapduh ordan. Eti satar satmaz para vêtenden parayı gapdıh. Birez parasını aldıh. Combalarıñ hêsabını kesdik beñzer. Combalarıñ hêsabını kesdikten sōna Tatar kōyüne geldik, dedim ki:

-Paranıñ gerisini bul, beni uzatma, ben tosun alacām. dedim. Tosun aldıh efendi. Bi çüt parayı aldıh. Biñ atmış liriya o zamanıñ parası, la tosun aldıh. Yaz geldi tabı o arada. Bu gonusduhlarımızıñ zamanı geçerek yaz geldi. Oğlan da yêtişkin deel ufañ çocuğlar. Biz bi garı bi gocayıh diyecāñ, çocuğlar ufañ ayrılıh da çókdü zāten. Öylená gader orah biçiyek, öylenden sōna yaylıya çıhıyoh..... Obanıñ da garşısında beyle bi orman var. Ormandan beş altı gişiyen obıya düşüremiyek Kelegunmasa boğazında. Zorun obıya indiriyek efendi. Góndesli Kemal geldi,

tecir. Dêdim ki:

-Kemal' hemen şu partda bedā gēdiye, satlıh
dêdim.

50 -Ben müşteriyim..dêdi. Ulan Allahdan dêdim
bunu satıyım ben, bunu gurt yiyecek. Fahıllıh tabı
başta hanı. O arada bu ayrılıhın arası tabi bize bi-
rez dert vëriye. Ayrılıh kōtūdūr. Bu arada:

-Bende bi çüt oküz var..dêdi.

55 -Baa bi oküz ilāzım dêdim, ben. Tosunum var
bi tosun yētıştidim ufañ combalardan sōna. O a-
rada:

-Bi tosun var bende..dêdi. Gētdih, tosunu bañ-
dih. İki biñ liriye tosunu dutduh.

60 -Bende oğlah da var dêdi, erkek. Ee oğlā da
alıyım. O zamanın parasıynañ yüzer kāde de oğlā al-
dih. Altı yüz lira da para aldıh undan. Tosunnarı yol-
cu êttik.

65 -Yanı ayrılıh deyip Te, ayrılıh Peygamber-
den galmadır. Tabi zordu bi şeydir. Ayrılıh zor bi
şeydir.

- B -

Kóyümüze Orkóyden bişey geldi, midir, muad-
 diş. Orda bi gurā çekdiñ. Gurā çekincik iki gişiye
 çire çıhdı. On altı-on yedi gişi yazıldıñ. İşte o ar-
 arhadaşlar da birbirinden şikātçi oldu orda. Seniñ
 70 geçiñ var, seniñ moturuñ var, seniñ şu gadar goyunuñ
 var.

-Seniñ gaç goyunuñ var.. dedi. Benim de se-
 hiz goyun varıdı. Geçi varıdı da geçiyi habar verme-
 dik. Orda bi göz açılığın oldu, uyanıklık mı oldu
 75 artı. Allah ırızı olsun goñşuya. Goñşu da bunuñ geçi-
 si var demedile baa. Neyise efendim, gurā bize çıhdı.
 Bizim äsgi mıhdar, dedi äsgi mıhdara:

-Bu dutanā dutıyam, dedi. Biliyañ mı, dutanā
 dutıyam, dedi. Etirāzı olan etirāzını söylesiñ, dedi.

80 -Dut dutanāñı, dedi mıhdar. O arada tabi bize
 fılan gün gel parañı alacāñ, dediler. Burdan Amasyaya
 vardıñ. Amasyada bize bi arsa parası verdiler. Yanı
 arsaniñ için. Tam iş gärer yörüdü. Biz para yatıdıñ
 notele. Beşbiñ beş yüz lira işte dört biñ bilmem
 85 neriye aldılar derken on altı biñ lira para masra-
 fımız oldu o gün orda. Parayı aldıñ, arsayı kestidik.
 soña keleste parası verdiler, goyun parası verdiler.
 Gettiñ goyun düzdük. Geçiyi sattıñ gaybettiñ. Şindiñ
 tabi goyuna burdan gidiyeK artıñ. TeKke kóyüne endiñ.
 90 TeKke kóyüne enincik Amat Alaçam varıdı golcu. Gulah-

ları çinlesiñ. Heralda Yozgatta yanı ş u an uçun gu-
lahları çinlesiñ. O kóy yahın bi kóyden bir miñdar
geldi. Ó arhadaşlar dèdi tabi onnarnan da tanışlıh.

95 -Bu arhadaşlar dèdi goyun arıya, bi sürü go-
yun alacañ, dèdi.

-Benim goyun satlıh dèdi miñdar, uş dene de
oğlu var yanda. Motura bindiñ ordan Ahdaa yürüdüñ.
Boğalıya, Ahdağ didiñ, Boğalıya yürüdüñ. Boğalıya yö-
rüdük, emme Boğalıda dađlarıñ içine yoharı moturuñ
100 getmeniñ garada golayı yoh; zencir dađdıñ. Fergúsi-
yon motur. Zencirinen biz motur çıhardıyah. Asılı asi-
lı, boğúre yoharı zenciri dađdıñ çekiyek moturu.
çeh ulan çeh, çeh ulan çeh, çeh yohuşu attıdıñ, depiye
çıhdıñ. Bizı goyvèrdi, goyunuñ içine şindi herif. Biz
105 Biz tabi annaştıñ arhadaşlarnan. Bi biláder var, bi de
bizim bu Hamzaniñ gardaşı var, Ali. Çekildiñ şeyle bi
kenara ondan gizli dèdim ki:

-Bu goyún hiç yaramaz, sezdimiyelim adamlara
dèdim. Filán gún gelecáz deñ.. dèdim. Burdan sauşağ
110 dèdim. O arada biz goyunuñ tabi bazallini u vañıt
durdururuñ dèdiñ. Onnar da:

-Filán gún biz goyunu endiririñ habar sala-
rıñ size.. dèdiler.

-Peki, bize yolu taríf ediñ, dèdik. Tabi Boğa-
115 lıya çıhdıñ. Boğalıniñ yolunu bilmiyek izini bilmiyek.

Bize bi sef yol vermişle. Tenikenin başına aşşā go-
yun sābısı. O Tenikenin başına aşşā o yanı gez dañ
içinde bu yanı gez motur enmiş ordan, odunu çehmiş
orman içinden geri. İki buçuñ saat dolaşdih mı bu
120 ormanda. Tenikenin başına enmişih tam. Bahdım ki bi
kadıncāz orda misir bekliye. Dēdim ki:

-yenge! Biz buranın garibiyiz. Biz yuvuya
gideceez, yuva kōyüne. Bize burayı tariflə dēdim. Al-
lah ırazi olsun o yengeden.

125. -Aclinız var mı dēdi. Aclımız da var emme
yemeğeniñ başına oturup Ta yemek yiyecek bu duru-
mumuz galmadı Kı. Üç buçuñ saat dolaşdih ormanın i-
çinde. Bitek gōğ gōzükkiye, hēç bi taraf gōzükmiye.
Ordan çehdiñ o yengecāziñ tarif üzeri, ordan Yuvuya
130 geldik. Yuvuya geli gelmez tabi orda bi tanışımız
varıdı, tanışın öriya, hemen gıf gıf gētdih yorulduñ.
Açız zāten, açlıñ susuzluñ çōkdü. Orda gōzel bi çay
ışdih. Ordan yürüdüh filanda goyun varımış, dēdiler.
Goyunnara bahdih. Beşbin iki yüz ellişer lire ver-
135 dim, goyuna orda.

-Beşden aşşā olmaz dēdi, beşer buçuñdan aşşā
dēdi. Biz orda goyunu alamadıñ. Almadımıza da pişman
olduñ goyunnar eyiyidi. Geldik tabi kōye. Burdan dö-
nüş yaptih tekler daşovüya vardih. orda gırñ altı
140 goyün aldıñ. Gırñ altı goyunu getidiñ. İşde gerisini
de burdan aldıñ, yētmış goyuna dolduduñ.

- 7 -

Derlenen Yer : Amasya/Aydınca'nın Abacı Köyü

Derlenen Kişi : Salih Kuru (53)

Konu : Domuz avı

- A -

- Haşim oğlu Ali Çelebiyken biz çıktık ava. Burdan çıktığımızda Hasan Çelebi de dahil oldu. Abidin oğlu Hasan a deri o da dahil oldu. Bunnarınan gediye gindik. Güccüeri denen yere aşsa. Hasan a dedi ki:
- 5 -Nerden gedecağ..dedi. İbrahimlihcâz dedi ki:(partalcıydı Çelebiniñ adı da)
- Deriye aşsa gedecağ..dedi.
- Yoh deriye aşsa gedemeñ dedim ben.
- Yâ, nerden gedem ?
- 10 -Boyrâz bundan geliye biz yohardan gedecağ, boyraza garşı gedecağ..dedim. Doñuz duymasın dedim. Yalınız siz yola doğru gedecesiñiz, tã Yanıñ Güllünün tallıya..dedim. Yanıñ Güllünün gavullarıñ tallıya. Ben de didim bu gapaflu puñarıñ burda sı-
- 15 rıdacâm..dedim. Burda biz sırtıdık. Tãmilen yanı keş fım üzerine vardı urıya. Öriya vardı ben oldüm yerden hareket ettim. Aynı Hasan Anıñ davar köpeñleri de geriden geliye. Köpeñler altı yanımda çohmıya başladı. Köpeñler altı yanımda çohuncuñ ben öriye
- 20 yürüdüm. Onnarıñ üstüne sürmiye öriye yürüdüm. Onnar

dan, onnar gētdi de aṣṣādan sauşdu. Al Daymĩn ũstũnden sauşdu, partalcının. Doñuzuñ bitā artıñ ayırımıydı onnardan yoḥsa ayrıldı mı orası malũm dāal. Doñuzuñ bitā ayrılmaş, Al Daymĩn yandan geşdi. Hasan dayım bi fişā atı furamadı. Furamadı geşdi gētdi.

-Al Dayı dēdim Hasan Dayımĩn berĩ tarafında bi hayvan var dēdim. Altından yoḥarı çıḫıye seirt dēdim. Al Dayma dēdi ki Hasan ā:

-Ben seirdemiyem..dēdi, Ali seirt dedi. Ali seirt, Ali seirt, Ali seirt...Yol var yolũn altına çıḫdı. Ben de tabi ġarşidan bāriyam arada.

-Al Dayı ēyi tikkāt ėt senden yanı dōndũ dedim. Sirtı ġōzikiye ġardan hā gēdemiye.

-ēyi tikkāt ėt sen variye dēdim. Bu āar aldı. Orada bi doñuz ġarşısından geçerkene şöyle ũs tarafından uuu!..dedi. Doñuz duraḫladı uruya; bu sesi işidir işitmez. Bu tetiġe basdı. Tañ ėtti. Sirtin ũstũydũ beylece, hemen sirtin ũte yũzũnde bārabar, tabi onnar ġōrmũyo ben dũşdüġũnũ ġōrdũm.

-Al Dayı varma yanna, ireli geçmedi..dēdim. Ordan efendim ben yoḥardan aġrı gēderkene bu Hamzanĩn babası Hāl Çavuş da geldi, irahmetlik cāz. İki denesi irahmetlig oldu. Hasan dayımınan biz hayatta saız şindi. Unnara da Allah rahmed eylesin. Ordan efendim biz Hāl Āyınan barabar yan cılġa vardır,

yan cılığa düşdük, onnarıñ yanna vardım.

-Nerde doñuz aha filan yere düşdü. Ni yapı-
dın..dedi. Hâl Dayım partacı ya ...na godum..dedi.
....nün gıyısından sohdum dedi.

50

-Lan kúfür söyleme diyam emme...Ben şin-
dik çoh şe yidim yaşda güccüdüm emme, kúfür söylet-
mezdim yanı.

55

-Yav gursun atdıydım derdi zeñgin a.. ğı-
bı açtırdım. Töbeler olsun böyle bah, bu şekilde. Ordan
neyise bunu ordan getidiK eteşin başına endidik. Bunu
yüzduk bozduh orda. Etini dala attıh, gönünü ordan
aldıh geldik.

- B -

Tekler bugün bi daha burdan yürüdüh. İrah-
metlig partalcıynan şindi ikinci. Bunuyñan gèdedu -
60 rah buña doğru şu Gimsaniñ at başına vardih, gèdi-
yeh beyle.

-Gimsaniñ at başına gètmiyeh dedim ya dön-
duk ordan, öta açiye. Öta açiye döndük, seye zoal de-
resiniñ kaha vardih; emma gar da çoş. Oruya vardih,
65 kahda sırıdıyah. O aşşada sırıdıya ben yoharsında
sırıdıyam. Sırıdıhanā Al Dayı góriyañ mı doñuzları
dedim.

-Haniya lan..dedi.

-Dey daha zoal dereniñ yoluñ altında..de-
70 dim, gósderdim hanı. Efendim doñuzlar yan gèdemiyeler
dikili dikili yüzün guylu dikili dikili garsımıza
geldi. Daha bizden yeni gelecādı belki de. Tañğıdan
ordan garsıdan garsıya... Āsginiñ Yunan tufekleri
varıdı. Onuñhu da gısayıdı. Yönan tufekleri o tufek-
75 lerden onuñhu. Tañğıdan atdı, geşdi getdi. Aha dağlar
bi gursun saña. Ordan efendim sensiñ. Tabi bizim o
zamanıñ behrinde birez geğlîmiz eyiyıdı. Biz ordan
yürüdüm, vardım yanına izin. İzde gan yoh, toz yoh. İzi
sıra, izi sıra tam gapaşlu bökün kevresinden üstünü
80 kesdim, oñunu doñuzlar dönmüş. Lan bi baharım ki sarı

bökuñ içinde şu şekilde bi bögrü gözikiye. TaPi ırā-
metlikcāz geride. Biz orda duradursuñ, doğruttum tūfā.
Tañgıdan atıncı şu büzüñ üstündeki şo homaça kemī-
ni dātmişıdı. Şo homaça kemīni.

85 -Sen neriye atdıñ dedi.

-Aha bu büküñ içine atdım..dedim. Bi sarı
bük var önümde de buriya atdım. Şurda sırıdıyadı..de-
dim, buriya atdım..dedim. Burdan geçdi gētdi dedim. Ya-
lıñız değdi gurşun..dedim. Eyi biliyam değdi..dedim.

90 -Sen dedi guza doğru atdıñ, şu guza garşu-
ya. dedi.

-Lan gel ağeri dedim. Sen de baña delü do-
lu gonusma..dedim. Gormiyen mi ganı şurdā. Gan emme zi-
bil gibi yaptı goriyam hanı. Ordan gēdidurañ, öñü sı-
ra doñuzuñ izi gēdiye tabı, biz peşi sire gēdiyek. Do-
ñuzuñ peşinden çatmışıñ.

95

-Aha goriyen mi..dedim aha, gēdemiye..de-
dim... O gēdemeyidursuñ

-Bu dedim düseceñ..dedim. Bunun önünde bi
100 dene daha varıdı..dedim. Biz onuñ önünü keseñ..dedim.
Gardan zati gēdemiyyü, siz onuñ önünü kesin..dedim. Ona
huu huu!..dediK, o hiç aldırımıye, gulañ gusgun dūsük
guyluñ muyluñ yarayı almış tamamıyla. Ordan efendim
sensin bu gēdedursuñ Aşşādan dolaşdıñ önüne var-
105 dıñ, aşşāhına vardıñ Kı önünü kesmişük, o garşu guza

atlamış Engilesiñ gūza. Atlamış uriya. Bu çeñesiynen yer yapıya oriya; adımlıya yanı gardan gétmeniñ imkanı yoh. Bu tekrar benim peşimden gine fişā attı.

-Lan niye atıyañ, sen hawyı yere diyām artı.

110 Burdá benim óñúmden geçecādı işTe. Bunúynen gine dóúştúk orda. Bizim dóúşúmüz durmazdı. Yanı acı dóúş deál da hoşluhluh ırazılıh dóúş. Ordan da efendim sensiñ... O doñuz geşdi géttdi.

-Al Dayı öldü emme yoharda..dédim, belki

115 de ölmemişTir. Azılı olur..dédim, gendimize bi sahatlıh çıhardırılıh..dédim. Bunuñ, yohardan gine şurden yoharı gēdeñ..dédim. Şeyle birez on-onbeş metire getmediñ ki yoharıya. Şeyle dereden ayrıldıñ dikine yoharı. Dereniñ üs yerinde şöyle bi yerde bi yolañ gör-
120 düm. Yolā ben seirdereñden endim oriya.

-Al Dayı bu deminki yaralı iz..dédim.

-Ne biliyeñ..dédi.

-Deminki yaralı iz, burda gañ var..dédim.

125 Annañladım ki yoharda üs yánnımızda sırıdıya. Ya onu gaçırmayım da dédim. Üç fişek de benim var. Üç fişek heralde , üç fişek benim var. Elimdeki sıkma tüfek. Yalan söylemeyim de beş fişek mi dört fişek mi de Al Daymiñ var. Tekler duruyo. Aramız da yañın. Tañ atıya hava, tañ atıya hava, garavana gediya. Onu da savurdu ben de savurdum geşdi géttdi.
130

- Bā dedi daş getü dedi.Dereniñ içinde çayñ içinde.Çayda burdan şu yol gádar.Bi on metüre gelir gelmez,anca,yol gádar,anca.Orıya vardım; o daşa sarılıyam doñ gopmıya,o daşa sarılıyam doñ gopmıya.
- 135 Ordan şıyıñ bitāni eğdim,elimde bi gerkez piçā var. Hanı şeyle ucu çatal,ték,ağız ucu gıvrıhsı,āsgiden gerkez piçā deller idi.Arhasınıñ sapı gulahlı.Onnar-dan bi gerkez piçām var onuynan kesdim,bıdadım.Al Daymıñ yanna vardım.Al Daym vardım Kı:
- 140 -Tüfā elimden aldı..dedi.Doñuz..dedi.
-Ne?!
- Tüfā elimden aldı..Vardım neyise.Vardım Kı doñuz beyle yol yapıya.Goca garı aderáfında bey-le duyar gibi örülmüş.Bu guruy,gēde gele gēde gele
- 145 ğuru yeri çıhartmış.O da gōcāñ üsdünde şorda so-bā ğbi yerde duruya.Gōcāñ üsdünde şu yürsükliñ gōcāñ üsdünde.Ben de vardım saçıyah bacā ğbi şeyle yere çıhdım.Üç bacağı saçıyah bacā ğbi üç bacağı ikimiz de üst yandayih,emme o alt yannımızda yöriye.Elimde-
- 150 ki kúsgúynen tüfāñ ğayışine dağdım,çekdim çıhartdım. Benim tüfā de dağdım.Boş tüfēk.Bi kúsgú halına geçmedi yanı.Kúsgú halına gesse gine kúsgú furulur.Ar-tiñ gōtúduk dikmelere dađdıñ şoriya.Irahmetlikcāz aldı kúsgúyü.Yoñ kúsgúyü almadan piçā ver baña..dedim.
- 155 Ben kúsgúyü havlan havlan deyin beyle savuriya-

dım, gelmesi ynen doñuz bacāmiñ arasına giriverdi; yal-
 lā billā. Gócañ gafasında ėmme. Gelmesi ğbi geldi ba-
 cāmiñ arasına ğirdi. Ben depüyünen fúrmanlañ doñuz
 şemelendi. Bu o zaman çerkez piçaynan barabar zaala-
 160 yincik sol ğoltū herálda sol ğoltūna bu yání üç-dört
 piçah haylamışdı sol ğoltūna. Bu haylayincik teklar
 Al Daymiñ eli bunuñ aĝzına girmiş idi. Elini beyle
 dilúk dilúk dilmış idi, töbeler olsun. Ondan elini çı-
 hadıp da at çeñesinde sahatlouñ furuyuncuñ sahalın-
 165 dan dutuncuñ bu iki uç piçah dā bi daha hayladı. Do-
 ñuz ğetdi şöyle. Doñuzunan onuñ arasında şindiñ bite-
 cúk soba borusu ğbi dikme var. Doñuz ğorhusuna gele-
 miye buña. O şindiñ piçahdan eyćene yıldı. Al Daym
 beyle savuruncuñ piçā ö ğeri ğeri çıhıya.

170 -Bundan yanı yeĝinnyamış Al Daym acúk
 uzayıncı.

Al Daym yoldan sapıyá, ben tam annındaym,
 yanı tam annında. Baña geleceña yer asvat ğibi yol ol-
 du. Ğar ğış yoh yanı. Dā ğurda bellü soba ğbi ğocāñ üs-
 175 dünde duriye. Ordan neyise bu beyle beyle dērkene bi
 daha yürüdü benden yanā. Bena ğayuşmadan bu piçā sa-
 vuruncuñ bunuñ sol avcu aĝzına girincik aĝzınıñ için
 de bunuñ saĝ avudundan çıhmışdı piçāñ ucu. Piçā dört
 búklúm búkúvirdi. Piçāñ işe yarıycā ğalmadı. Vállaha tö-
 180 beler olsun böyle bah. Ordan neyise bu kúsgúyü yahaladı.

Şindi, zarallığa girmiş eşşā çalar gibi çala çal çala
 çal çalıyó óñúne düşdü. Gardan geri dönemiye, o yanni
 da dönemiye. Bu geriye döniye. Kúsgúyü ısıriye. bu. Kús-
 gúyü ısırıncı hı babam hı babam dérkene kúsgú birez
 185 ireli giriye ağzına doğru.

-Şu kóti yatı pıçā iki pıçağ da sen fur
 da şunu öldüreg ěri..dédi. Biz pıçā zati pıçağ benim
 elimde bükúldü ya. Pıçā vardıñ iki pıçağ da biz furdıñ
 Ta doñuzu öldüñ orda. Doñuzu öldüñ. Ordan neyişē
 190 bı bahtıñ Kı azıları var. Erkek doñuz, d.... var.
 Boğez gendimiz gorhduñ ondan.

Abacı kóyünden Ali oğlu Salıñ ğuru.

- 8 -

Derlenen yer : Amasya/Aydınca'nın Avşar Köyü
 Derlenen Kişi : Kaya Zor(60)
 Konu : Çeşitli Hikâyeler

- A -

Paşanın bi gızı varmış. Goçoğlu isminde bi adama aşık olmuş. Paşa da bu gızı bu adama vermeñ tarafları olmamış. Gız goçoğlundan ayrılmıyı, goçoğlu gızdan ayrılmıyı. Paşa bunu dutmuş. Mardine atmış, go-
 5 çoğlunu. Fakat gelelim gıza şindi. Gız goçoğlu getti dèyin sararmış solmuş, o arada demiş ki:

-Ana, demiş ben çok hasdayım. Şöyle has bah-
 çıya doğru gezek bi hava alah ondan soñna dış yol
 kenallarına doğru gedek, bi hava alah demiş.

10 -Olu gızım demiş. Bunnarın ikisi çıkmışlar.

Bi yol kenarına doğru gezmiye. Oralarda gezeken bi de bahıyo ki bi kevrancı sırası geliyü. Gele gele bu-
 nuñ yanına geliyü kevrancılar. Diyo ki gız:

-Kevrancılar, diyü nere gidiyosunuz?

15 -Gèdiyoh biz işte Mardine gader gidecāh diyü.

-Size diyü, bi mehdüp yassam Mardine verimü-
 süñüz, diyü.

-Hay hay verürük diyo, kevrancının başı. Ya-
 zıyo mehdübü. Bu mehdüp diyo ahsam gelüse ahsam gel,
 20 zabağ gelüse zabağ gel diyo. Gız goçöluna yazıyo.

Bu arada bi keloğlan varımış diyö ki gıza:

-Eer başga bi dijeceğleriñ varısa ādan giz-
lū baña söyle diy. Ben diyī onu söylerim, orıya varın-
cı diy. Diyö ki söylicām var emme diy, sen diyebülün
25 mü, diy.

-Derim diy, Nasıl?

-Ey goçoğlu goçoğlu, gèdermisiñiz gallu dağ-
lar ardına. Bir mehdüp yassam verür müsünüz goçoğlu-
na. Mardine uğramısiñiz.. diyo giz. Keloğlan bunu du-
30 tuy. Varıyolar Mardine. O handaymış. Bilmiyolar ya
goçoğlunuñ handa oldunu. Bi hana kevranlı yıhıyo-
lar, semellēni felān alıyolar. Ā goçoğlunuñ yanda o-
turuken keloğlan şeyleriñ yanda başlıyo şindi:

-Hey yolcular yolcular, gallu dağlar ardına
35 aşar mısıñiz. Mardine varur musuñuz, verduñ mehdübü
goçoğluna verür müsünüz. Türkü söylüyü böyle. Ulan bi
söylüyü, iki söylüyü. Goçoğlu gulağları dikiy.

-Ā diyo seniñ keloğlanda var bi bi iş diyi.

-Ne var ki diy. Yav bişeyler söylüyo. Şunu
40 çārıñ felān diyo. Gediolar bunu çarıyolar emme bu
beni çārttırıyolar deyin semeriniñ altına girdiyse
de bunu buluyolar.

-Gel bāam lan. Sende bi işler var diyo. Daa
mehdübü vermiye, o gorhusuna ki bize bi zarar gelü
45 deyin. Mehdüp duruy daa. O zamanā dan diyē ki keloğlan:

-Ā diyî nêye gorhuyuñ diyî, bizi yemezler ya diyî, orada ıras geldük diy. Böyle söyledi ó hanım diyî, baña söyler misiñ dedi diy, ben de söyleyim diy.

-Ey söyle baħalım

50

-Hey yolcular yolcular

Gallu dağlar ardına geder misiñiz

Mardine uğrar misiñiz

Size bi mehdüp vêrsem goçoğluna vêrür müsüñüz. Gulağları dikiyo goçoğlu..diyo ki:

55

-Arħadaş nêrde mehdüp hanı? Ā diye ki:

-Bende diy.

-Vêr baħalım. Mehdübü açıy baħıy ki

"Aħşam varusa mehdüp aħşam gel. zabag gelüse zabag gel. Beni gara çāya vêriyolar..diye. Bu ke-

60

rez goçoğlu diyê ki kevrancıya:

-Bu han da saña. Ben gelinceya' gader burdan bi yere ayrılmıyacāñ. Ben gedi, om diye. Alla ısmalla-

dū çekiy orda. Az uz gedi. Giratınan goçoğlu geliyo paşanıñ memleketine. Paşanıñ melmeketine gelinci

65

bu şöyle düşünüy... bu geliyü ki kóyün öte başına, şeriñ tâbi geliy baħıy ki dūğún var. Soruy birisine

-Bu dūğún kimiñ ?

-Paşanıñ giziniñ diyola.

-Kime

70

-Gara çāya. Tāmam diyo gendü aħlından. Olan

ben burıya nası yanaşırım,nası ederim.Köyün öte
 giyısında bi gocarı varımış.Ben diye o gocārınıñ u-
 rıya üç-beş gurus veriyim.Ata bi yer bulsuñ gar ata
 onu yerine gosuñ,oña para veriyim,beni bo ece düğü-
 75 ne,düğün yerine yanaşdusuñ diyo.Varıyo gocaarıya
 diye ki:

-Gocaarı diy,bu ata yer bulabúlúñ mü, diy.

-Birisiniñ afuru var emme paraynan sohar,diy.

-Hay hay paraynan sohsuñ diyo.Fakat atımıñ
 80 gafasını kitliycām ánedderi ben alacām diyo.

-Olu diy.Getürüyóla atı orıya sohuyolar ,
 ánedderini alıyo.Geliy eve.

-Gocarı diy,ben bu düğün yerine nası gēde-
 cām.Beni bu düğün yerine gótürecāñ diyo.Sana şu ga-
 85 der para diyo.

-Peki diy gocā ğrı,parayı görüncü.Buña güzel
 bi gat elbise gótürüy.Goçoğluna bi gadın elbisesi
 getürüy,géydürüy,hadı bahalım.Garı,gocā ğrı ónú sı-
 ra goçoğlu peşi sıra...Güzel bıyığmyığ yölüdüy,yö-
 90 lüy bişey biraħmıy.Varıyolar garılarıñ oyun yerine
 gece.Orda şindi o gocarı misafir

-Yā misafirim de var diyo.Buyruñ buyruñ mi-
 safire yer felan.Öyle otatduruyolar.Herkez oynúyú
 moynúyú,diyolar ki:

-Seniñ misafir garı da oynasıñ diyolar.

-Yoh benim misafirim oynıyamaz diyo. Müsāde
 105 ediñ yorulmuş uzañ yoldan gelmiş, yorulmuş diyo. Soñ-
 na bu aradā ná ğadercede gelin o misafir ğarınıñ
 yanna yanaşıyo, paşanıñ ğızı. Şö yanda duran gocārı
 hanı cazu ğarı ya orada diyo ki: "işte seniñ ki
 ğoçoğlu hı ğoçoğlu tamam ." Bunnar birbiriniñ yanna
 yanaşıyolar şindi. Annaşıyolar. Bu kerez diy ki:

-Ana diy, bu gocārınıñ misafiri burda ğalsiñ,
 110 diy ğız. Gocārınıñ yerde neriye yatacañ şu ğözel ge-
 lin diyo. Beniminen ğalsiñ burda diyü. Ben zaten yarın
 hamama ğedecām o da gelin ben de gelinim, diyo. Olu
 diye anası. Millet çekiliy bunnar orda ğalıyolar. Bi-
 rez ğalıncı ğeçe yarısına ğader Allaismalladū çeki-
 yelar. Anedderi aldıydı ya atıñ. Ordan geliyo
 115 atıñ anedderini de atı da açıyo. Ordan biniyolar ha-
 di baħalım. Az gediyo lar uz gediyo lar bi de zabanın
 duyyolar ki paşanıñ ğızı yoh, ğetmiş. Paşa diyo ki:

-Lan bu ğoçoğluydu gelen diyo. Başğası ge-
 120 lip de benim ğızımı ğötúmez. Bu deyyos nerden gel-
 di, nereden ğetdi. Asgere buyruñ hadi çabuñ, ğediñ
 bunu buluñ. Ēeçe ğúndúz bulacañsıñız, diyo. İşte ğet-
 miş ğetmiş yorulmuşlar, uyhusuzlar ya, sevinş de var
 ácuñ bi yere atı bağlamışlar, uyumıya başlamışlar e-
 fendi. Bi de baħıyo ki ğoçoğlu uyuyadursuñ şey ğe-
 125 liyo asger. Bi yüzü tıraş olmuş bi yüzü tıraş olacañ

'gara çā da geliy. O zaman gız āliy. Gızın gözünden
düşen bi damla yaş goçoğlunun yüzüne düşüyü, dizin-
de uyurmuş gızın. Hemen sıçırır.

-N'oldu niye āliyoñ.

130 -Baħsana babamın asgeri geliy kötü gara çā
da geliy diyi gız. Gelsin diyi. Asger birez geri geri
duruy. A.... eşşeh si. sin diyo. Paşanın gızı gediyo-
muş baħa ne diyo. Hanı, asger yavaşın diyo derdiñize
ne olmuş. Soralarda çöçeliyeh geri gideñ! Getti mi

135 getti! Bulamaduh mu bulamaduh! O kötü bi yüzü tıraş
olmuş, bi yüzü tıraş olacaħ gara çā vuruy gediye atı-
na nişannuyu bulicām deyin. Bi de baħıye ki, geliy.

-Lan gara çā diy, goçoğlu, faħan yerdeki
yedüñ gılcı unutduñ mu diy. Gine o goçoğluyum diy.

140 Bunun arħasına gılcınan biyö sördüncü, öyle gaçıy
geri gara çā ki:

-Başını yeñin gızı da yüzü de bu deyyosuñ.
Zatēn beni vahdıyla öldüdüydü diyi. Ordan patırır
gırır şindi gara çā, asgellere gaşuy,

145 -Ne oldu?

-Başını yisiñ gızı da yüzü de yav dey. Adam
beni kesecādı. Goçoğlu, almış gediye, isTemiyom felān.
Onnar da geri dönüyolar. Geliyolar aħşam.

-Nerde?

150 -Bulamaduh kimseyi diyolar. O getmeyinen

goçoğlu alıyo paşanın gızını Mardine gèdiy. Paşa
orada birañıy. Birez duruye sōna:

-Ni yapah ya Rabbi! Hanı nası habar alañ,
gızın ni yanna gitdūnden, ni yanda. Yanı goçoğlunuñ
155 Mardinde oldūnu bilmiye ya. Bunu nerden alsañ, diye ki
zaman geçinci gız, bi mehdüp yazah babama diy.

-Gız garı gelü buriya bizi ıraatsuz eder
hanı. Asgerinen gelü, elimizden almañ isder, bu paşa.

-O geşdi dā bişey yapamaz diyo. Bı mehdüp ya-
160 ziyolar. Gız diyo ki: "Baba ben goçoğlunu buldum,
Mardindeyūk. Bizim uğun menteşede galma. Biz istemi-
yoh kimseyi şey yapmayoruz felan diy. Ordan geliy
mehdüp paşa buña şindilik gırışıyo. Ne yapah buña
felan garıya diye ki:

165 -Garı falan yerdeyimiş, gèdecām ben şöyle
èdecām, böyle èdecām. Garı diye ki:

-Herif diyē zaten gocasınıñ goynūna girmiş-
dū. Herkes ali avrat olmuşdu. Dā seniñ gedip de ile-
zilliñ çihadıp gızı da rañatsuz etmeniñ ne nūzūmu
170 var, diyo. Zaten sen yürütdūñ diyo orda galıy o gadar-
ca.

- B -

Çamlıbalde yaşıyomuş gırh dane adamınan Koroğlu boyna. Tabi bu gırh gişiniñ ĩası gelip gediyo-
muş . Onnar eti şunu bunu hep getiyolarmış başğaları.

175 Birgün seyyara çıkmış atıynan, gezmiye. Varmış ki bi
çoban goyun güdüye. Demiş ki:

-Lan bāna bi goyun vėrsene, demiş.

-Sen necisiñ ki saña goyun vėriyim, demiş.

-Lan ben koroğluyum.

180 -Hadi be sen de demiş çoban. Sen ne Koro-
oğlusuñ demiş. Koroğlu gelip benden goyun istemez,
demiş. Adamları gelir, demircioğlu gelir, onnar ister
alır gederler demiş. Yalan yere bellemişñ Koroğlu-
yum Koroğluyum deyin. Gelecāñ benden goyun alacāñ

185 gēdecāñ. Lan ne yapah, ne yapah demiş Koroğ-
lu şindi dutah bi goyun uçuñ bu çobanı mı öldüreh.
Gine biz gēdeñ de birisini gōndereñ belki demiş.
Gētmış efendime söyleyim, şeyine dayrasına çıhmış
orıya, ālarıñ yanna gendü ālarıñ.

190 -Lan demircioğ demiş.

-Buyur ā demiş.

-Boğun bi çobana ĩras geldim demiş. Bi goyun
istedim vėrmedi demiş. Ben de demiş çobana ĩıyamadım.
Gēt şu deyyosdan bi goyun al gel demiş.

195 -Olu ā demiş. Ordān atına binmiş, gētmış. Selāmi
aleykūm çoban.

-Aleykúm selám.

-Bi 'goyun verecãñ dëmiş.

-Lan demircoğlu dëmiş,sorma burdan bi - ki
200 sahat evvel dëmiş,bi adam geldi,'goca goca bıyık-
ları var dëmiş.Babayit bişey dëmiş.

-Ben Koroğluyum baã 'goyun vër dedi dëmiş.
Lan sen Koroğlu olsañ gelip benden 'goyun istemeñ.
Beni mi 'gandurıyoñ serseri dedim,dëmiş.S....r it-
205 dim gëtdi dëmiş.O da dëmiş ki demircoğ:

-Gene öyle ıras gelene vërme ben gelmeyincé
dëmiş.Ordan 'goyünü almış gëtmış, dëmiş ki:

-Ā böyle böyle dedi baña da dëmiş.Böyle de-
dim 'goyünü aldım geldim dëmiş.

- C -

Şindi bir əsgî zamanların padişahın günün-
 210 de atmış yaşını bitiren ehtiyallar tamamıyla kesile-
 ceñ gaybolacañ..demişler.Memleketde galmıycañ.Zabitá
 her tarafa yayılmış.Kesilmiye garer vermiş,Gaybolmuş
 gaybolacañ bi tãnesi babasını sahlamış.Artu ne gade
 zaman geşdiyise emme üç ay,emme alt ay geşdi.Bu mel-
 215 meketden ehdiyar galmadı demiş o zamanın hokúmdarı.
 Biz şöyle yapalım,bahalım hiç ehtiyar varmı .Gazla-
 ra gumdan yular diyeh vëlâyetlere,vëlâyetler nâhiya-
 lara,nâhiyalar kóylere nahlêtsiñ,demiş.Bu vaziyet
 garşısında söylemişler.Şimdi muhdar bu temsil.Bu kó-
 220 ye gelmiş demiş ki:

-Argadaş işde gazlara gumdan yular yapacãñız

-Lan gazlara gumdan yular olu mu yav.Biz onu
 ni yapcañ,bunu ni yapcañ o bu dir.Añ birisi demiş ki
 babamız olayıdı ehtiyar annadudu esgi hanı bizim şin-
 225 di annatdumuz gibi masallardan,lan babalarımız gay-
 boldu biz kime annadañ fâlan.Birisi demiş ki:

-Benim babam,habar vermezseñiz ben babamı
 sahladım duruy demiş.

-Hıh.. gediñ de soruñ oña demiş mihdar.Gêt-
 230 mişler sormuşlar,bize bi emir geldi "gazlara gumdan
 yular yapacãñız" diyo emmi ni yapcañ.Ehdiyar demiş ki:

-Deyiñ ki demiş onnar başlığını yapsiñ gón-

dërsiñ biz de dipliğini yapah diyo dëmişler. Gelmiş dëmiş ki o mihðara:

235 -Mihðar böyle böyle, efendi dëmiş o gelen amire ne, siz bunuñ başlını yapıñ gönderiñ biz de diplini yapah dëmişler. Bu adam tabi gelen o emiri' neyin getmiş. Dëmiş ki:

-İşte feñan kóyde -Afşarda- feñan mihðar
240 öyle söyledi.

-Ayvah o kóyde ehtiyar var dëmişle. Yoksa bu geşlerin bilecā iş dólüdü, dëmişler. Varıdı yoğun du aramışlar emme, o kóyü arama yapmışlar bulamamışlar. Adanı sahlamışlar, istedü şekilde. Ondan soñna
245 kóy gurtulmuş, gumdan da yular yapamamışla. Yapılu mu gaza nası yapacah, gendü yapmadan vériyo da muhtıra- sını, u arada galmış bidā.

- 9 -

Derlenen Yer : Amasya/Aydınca'nın Avşar Köyü
 Derlenen Kişi : Kadir Partal (61)
 Konu : Hikaye

- A -

Padışaa giden yolun üzerinde bi tükancı varmış. Tükancınının yāndan padişāñ bir adamı varmış, yañın gonuşTuğu adam. Bu her zaman padişaha zabahlayın gēder gonuşurmuş. Orada gēri geliyo padişah şey 5 tükancı bunu gışganmış aldū hediyelelden. Bir gün buña bi hilā düşünmüş. Tükancı padişā evelā getmiş demiş ki:

-Padişāam seniñ gonuşTūñ adam seni cüzemli deyin, hasdaluñlu dēye yañın saña gonuşuğa gelmiye.. demiş. Bugun o buriya gelinci yanına yañın çār; bahalım geliyo mu.. Bu da hilayı düşündü uçun bi sarmsañlu yemēñ azıllatmış tükancı. Sarmsañlu yemā padişāñ adamına yedürīye. Orada padişānan gonuşuyolar, padişah diyo ki:

15 -Beri gel ecúk.. diyo. Bu, yanna yañlaşmīyo.

-Ha! Tükancınının söyledū doğruymuş, diyo. Bi mehdüp yazıy. Padişah o adama veriyi. O da belliyo ki baña hediye vereceñler belliyü. U mehdüpü alıyı. Tükancınının yāna geliy. Tükancı diyo ki:

20 -Boğun ne vērdi saña hediye.. diye. Şu meñ-

düPú vèr di..diye.

-O mehdüPú vèr de diye bõunki hedyeyi ben aliyim..diye.Padişah da mehdüPún içine yazıyo ki:

-Bugún bu mehdüPú şār gomutanlīna vèr.Öy-
25 len sahatinde ben uriya varacām..diyo.Mehdübede yazıyo ki padişah " Bu yaniña vardū zaman sahat birde bunu asacaşınız,diri diri yüzeceşiniz." diyü.
Bu tükancı diye ki:

-Boğún ki hedyeyi de ben aliyim..diyü.Şu
30 mehdübú baña vèr..diyü,hilāyı düşünen tükancı.Mehdü-
bú oña vèriye.Tükancı sevinerek gèdiye şaar gomutanniñ yanna.

-Padişah bu mehdübú vèr di.Bogúnki hedyeyi ben alacām..diye.Şār gomutanı açıyo,bañıyo ki "Ası-
35 laceh" diye.Tükancıyı asıyo orda,hilāyı düşünen tükancıyı.Padişah varıyü ki orada asılmış görüyü.
Burada bitiy bu.

Ateş oduna doymaz,

Göz bahmıya doymaz,

Yer yağmıra doymaz.

- B -

Bir ehdiyar ayahgabi yaparımıř. Bu cenāze de bunun gōzünün ōnūnden geĉerimiř. Ēr cenāzeler ēyi bi kimse olusa uña gōrūnūr, galb gōzleri aĉūmuř. Bu hemen abdesini alurumuř, cenazesini ğilmiye ğederi-
45 miř. Ēr kōti kimseler ise oña "Yuh" dērimiř cenāziye. Bigūn dēmiřler ki:

-Sen bu cenāziye niye "yuh" dēyoñ..dēmiřler. Dēmiř ki:

-Bōyle ğedersem baña da "yuh" dēsinler dē-
50 miř. Bu bir ğūn vefat ediyo Yuh Baba. Bunun adı ismi Yuh Baba ğalıyo. Bu, yiharkene hoca bunun abdesi dutmiye. Hoca yihıye yihıye abdesi dutmiye. Hoca diye ki

-Bunun abdesini dutduramıyam ne ğada pis diye. O da diye ki:

55 -Ben iĉerimi temizledim dıřarımı da sen temizle..diye. Ordan ğalıya Zilēye ğedip yatıyo. Tapuduñ ūstūnden ğalıyo.

- 10 -

Derlenen Yer : Amasya/Aydınca'nın Avşar Köyü
 Derlenen Kişi : Bilâl Şahin
 Konu : Hikaye

- A -

Âsî padişahlar muğallit olarak, zeki olarak yannarında bir kimse eğlellerimîş. Bundan bazan fikir allar bazan efendim muğallitlik, yani hiç hatıra gelmedük bir şeyler o kimseden çıharmîş. Memleketin en zeki kimselerini arallarmîş. O zamanda bir incili Çavuş isminde, yani öña da "İncili" dellerimîş. Adı öyle olurmuş, padişah yandaki muğallit kimsenin. Padişah şöyle düşünmüş demîş ki:

-Daha bundan zeki, ahıllı muğallit memleketimizde var mı acaba, yoñ mu acaba şunu bir deneme yapayım, demîş. İncili Çavuşu çıharmîş oradan. Mâşını kesmiş. Bu sefer bütün vatana ilan etmiş. Padişah bir gümüş saban, altın boyunduruk yapdurmüş bir guyumcuya. Yani oküz boyundurü. Bütün vatana da ilan etmiş, demîş ki:

-Bunun demîş giymetini kim bilürse, dünyalını verecâm, demîş. Bir belli gün goymuş. Şu günde yarış var, yani ahıl yarışması. Onun gayesi, padişah daha zeki, ahıllı bulabiliyom mu, çıhıyo mu acaba dineme yapmañ için. Fakat bu hususu sâde padişah kendi

ahlında dutuy,hiç kimseye dêmemiş.İlán ėdiyo,filán
gún yarışma var diye.Herkez geliyo.Urada sabanıñ
dutağandan dutacağ ğıymet vuracağ uña.O gün herkeS
ğıymet vuruy,ğıymet yoğ ama parağıymeti ğoyolar.Pa-
25 ra ğıymeti hani altun ğümüş ya yoğ yoğ.Tabi bu ya-
rıřmanıñ bi ğaç ğún ğünü var olmuş oluyo.O yanından
ğıhardı İncili Çavuş da bir şusa kenarında kendini
gizleme yapmış bi dalda dururumuş böyle top bi dal-
da.Gelen ğedeniñ ifadesini diñlerjmiş.HerkeS ğonu-
30 şarağ ğediyo,ğonuşarağ geliyo.Kimisi ğidekene ben şu-
nu dërim,gelúkene ben bunu didim de yoğ didiler.Ta-
bi veziri vüzerası o zamanıñ kimseleri hePisi orda
bulunuyor.Peki bir ğún ihdiyariñ biri de artı son
ğüne gelinci,ihdiyariñ biri yola ğışıyo diyo ki:
35 "Varı bi de ben seyrediyim,diyo.Belki bi tesadüf o-
lur da,diyo dünyalımızi alırız".diyo.Yola ğışıyo.
Ġidekene İncili Çavuş yoluñ şusaniñ kenarından bu-
nu ğörüyo.Başıyo ki bi tıfıl,bir ehdiyâr o da ğedi-
yo o yarış meydanına.

40 -Baba nere ğediyo diyo.İhdiyâr şu yan-
na bu yana başıyosa da kimseyi ğoremiyor.Netice İn-
cili Çavuş bu adama ğendini ğósteriyo.O da diyo ki:
-Padişah bi diyo ğümüş saban, altın boyun-
duruğ ğışarmış onuñ ğıymetini kim bilirse o adamiñ
45 dünyalını vërecâmiş.Belki bi tesâdüf olur da,diyo

belki beş on guruş alırız, felan diyo.

-Öyleyse diyo, baba (zaten biliyo incili Çavuş neye gittiğini ya) Sen orıya var. diyor. Sabanıñ dutañdan dut, de ki.. diyor. Padişahım bahar aylarından
50 mayıs gúz aylarından ekim rahmet yağarsa bu sabana boyunduruğa gıymet yétmez. Amma bu iki ay gurağ gèderse bu sabanıñ oñunu anañ gıçına soğ, de.. diyor. Ehdiyar diyo ki:

-Ben bunu diyebilir miyim ya v goca padişaha 'garsı, felan diyo. Diyo ki

-Hayır diyèceñsin.. diyor. Er bişey almağ isTersen, barınmağ isTersen diyèceñsiñ, diyor. Peki diyü, ehdiyarıñ gónnü oluyor. Ehdiyar yoluna revan olsun. Variye yarış meydanına. Herkes sapandan dutuy
60 merasim böyle. Orada padişahı, vezirisi vüzerası oturuyo. Böyle öñnerine almışlar saPan boyundurū gelen sıradan geçiyü, gelen sırandan geçiyü. Ehdiyar şöyle bi kenarda masum halda duruyör. Netice ehdiyara diyolar ki:

65 -Gel baba ya v sen äsgi adamlardansiñ. Seniñ tercübeñ çoğdur. Bi de sen şey et cevapla.

-Siziñ gibi beyler bilemediñge ben ne bilim felan, bizim ahlımız artıñ daaldı felan diyor.

-Yoh yoh gel olsun, felan diyola. Bunda bi
70 mesul yoh ya diyola. Şimdi gısıla büzüle, gorha mor-

ha dërkene ihdiyar oriya yanaşıyo, sapanıñ dutãndan dutuyor. Padişah başta padişãñ óñünde saban boyunduruğ. Óbilleri tabi yanında. Yani şũ gúreş meýdanı gibi veyahu sipor mahállı gibi oranıñda bi hakimiyeti var hanı. Diyo ki:

-Padişãm bahar aylarından mayıs, gúz aylarından ekim ayı yãrsa rahmet, bu sabana boyunduruğ Kıymet vitmez diyir. Bu iki ay gurağ gèderse diyir bu oñu anãñ gıçına soğ, diyo. Hemen bunun peşinden polis veya veziller oradakiler hód edepsüz medepsüz diyerehden bu şe diyolar. İhdiyar yeñiden gorhuyo. Bunu efendim, buña tazziñ ederkene, padişah diyo ki:

-Ällemeñ ihdiyara diyir. Ällemeñ ehdiyara.

-Padişãm bu ne edepsüz gonuşdu. İşte gör-dün, görüyoñ. Felãn ne münãsibet felãn diyolar em...

-Yöh ehdiyara dohunmañ. Ehdiyari dayrıyá gótürün, diyo. Burayı dã dãdalım.. diyo.

-Padişãm ne oldu ki, bildi mi ki dãda...

-Bildi diyo padişah. Bildi deyince o mahal o yarış meydanı dañlıyor. Efãndim gèdiyolar bu sefer dayrıyá. Padişah şöyle bi gomisiyon guruyo. İhdiyari çãrıyolar. Amma ihdiyar gorhuyo. Beni çoğ ezecehler diyerehden gorhuyo. Hani orda polisler gorhutdu bunu. Çãarıyolar, diyolar ki:

-İhdiyar!.. sen bu ağılı nãrden aldın? Sen

né biliyoduñ bunuñ böyle olacanı.

-Efendim niye öyle böyle işte u aylar yağ-
massa sabanıñ boyunduruñ ne gıymeti var.

-Yoh sen bunu ahl aldıñ yeri söyliyecenñ
100 bize. İhdiyar ne ader ih cih étdiyse de bu sefer u-
fañdan bunu sıhıdıyolar, yani ihdiyar diyo ki:

-Feían mahalde bir adam baña böyle dedi.
Ben herne gader bundan gehindimise de şahındım ise-
de, diyor, sen diyecehsiñ dedi. Ve de ben böyle dedim,
105 padişām, böyle dōru mu?

-Doğru. Sen bu sefer diyo ki, padişah:

-Buna bi miñdar şey veriñ, bunu boş goyve-
rin filán diyo. Bu adam geliyo, bi kúrānen hāzineden
lireya dalduracañmış kúrāñ ağzını daldurukene, arha-
110 sını dalduriye. Arhası birez yúksāmiş. Şöyle az bi
mikdar şey duruye orda lire. Onu ihdiyara veriyolar,
geliyolar. Gelelim şimdi padişā... Padişah bundan zeki
kimse bulamadı. Bunu da çihartdına pişman oldu. Né ya-
palım né yapalım gene bu kimseyi getirelim filán
115 diyor. Buña iían édiyo. Gine filán çavuş hangi mahal-
deyse gelsiñ padişah gabul ediyor. Gine äsgi görevi-
ne vereceñ diye. İncili Çavuşu getüddürüyor. Padişah-
lar bu çavuşlardan çoñ zevk veya bilgi almıış.

Derlenen Yer : Amasya/Aydınca'nın Avşar Köyü
Derlenen Kişi : Ali Canpolat(65)
Konu : Yöreye Ait Bazı Adetler, İnanışlar,
Hz.Hüseyin'den Hikaye, Ruhların Yara
tılığı.

- A -

Hısmcılığın başlangıcı şuradan galmıştır. Hazreti Peygamber MekKede töreyinci tabi kaç sene galdığı mevzú bahis değil. Müşrikler bunu ortadan kaldırmaya havas etdiler. Bu sefer Hazreti Peygamber 5 ordan hicret etti Mediniye. Mediniye geldiği zaman bunun peşi sırá seven cannar geldi. Peygamberden sonra MekKeden Mediniye geldiler, emme evleri yok, ocağları yok, tarla tapan yok. Nêrde nasıl barınacağla. Bu sefer Hazreti Peygamber Medinelülere dedi ki:

10 -MekKeden gelen canlarla dedi herkes sevduyuyla musahip gavline gireceğ. dedi. Bu sefer herkes istediini yanna geçdi. " Mallarınızda birlik, evlerinizde birlik, varlığınızda birlik, gardağ olacaksınız, " dedi. Bu musāhipciliğın başlangıcı burdan
15 galmıştır.

- B -

Şimdi, şeriat, tarigát, marifat hağigát dört ğapı derúk biz, annadıñ mı. Ha şindi musāhipciliğ, ğiındaşlığ birisi var mı başğa dā. Arada gine söylemeğ lāzım da. Bu dört ğapıyı temamlamağtır. Mağsat 20 bu. Ezelden beri ādem nasıl dört anasırdan yaradıldıysa aynı dört ğapıyı temamlıyarağ gelmesse bir insan hağğa yağın olaamaz. Bu ğader bitdi.

- C -

Şite geldi zaman, Şit tek gelmiştir. Bu yer-
 yüzünde ki bütün İsanlar Havayla Ademden gelmişdü.
 25 Yalnız Şite gelinci tek gelmişdü. Şite güduretten
 bir giz gelmiştir, Hağ tarafından. Bu sefer tabi öra-
 da ileri ki laflar var da kitabî laflar var. Yalnız
 kitap ahsî tahtır; bunnar söylemiye nüzum yoğ. O
 gizden duan evlâdî Resûl nesli olmuştur. Halil İbra-
 30 himden beri gele gele ahır zaman peygamberine ga-
 der bu nesil gelmişdür. Ahır zaman peygamberiniñ za-
 mânı geçdikden soñna tabi ortalık birez garışdı. Müs-
 lümannar arasında garuşuhluğ oldu. Hazreti Aliniñ
 devrû de geçdi. Dört halifenin devrû geçdi. Mavrya-
 35 nıñ oğlu Yezide galdı bu saltanat. Bu sefer babası
 vasiyet etti ki oğluna:

-Oğlum benden soñna Aliniñ oğlu peygambe-
 riñ torunu Hüseyiniñ biatını alursañ bi de Zübeyr
 oğlu (ismini getüremedim) bunnarıñ ikisiniñ biatını
 40 alursañ saltanatını süreñ, yoğsa bunnar biat etme-
 diñçe tehlikelidir. İşte o zaman Mediniye nâme gön-
 derdi, adam gönderdü, adam gönderdi.

-İmam üseyiniñ biatı dedi. Ya kellesi ya
 biatı. İmam üseyin de bu sefer:

45 -Ben gattiyen Yezide biat etmem, dedi. Bir

gaç mehdüp gönderdiñden soñna Şam Valisi soñ mehdü-
 bü:" Ya üseyiniñ biati,yoñ yoksa kellesi.Bunnariñ
 ikisi gelmedükçe seniñ kelleñ gēdeceñ." dēdi.O zaman
 vali aldı mehdüpleri gaç mehdüp gönderdiyise geldi
 50 üseyiniñ onüne birañdı.

-Ya üseyiñ şu da soñ gelen mehdüp aq bañ,
 dēdi.Birez himā ettiydiñi hanı.Gaç sene himā ettiyi-
 se,o zaman Hazreti üseyin durumu annadı.Çolunu ço-
 cünü topladı,çēdi gāfilesini çēdi.İrana geçmeñ is-
 55 tiyo, İraniñ yolu da Şama yañın geçer imiş.Bu sefer
 MekKeliler dēdiler ki:

-Ya üseyin sen nere gēdiyōñ beyle toplan-
 mişñ çoluñ çocuñ kāfile hālinde.Dēdi ki:

-Vāziyet bu tūllü.Ben İrana gādeç gēdecām,
 60 dēdi.

-Hayır,dēdiler İraniñ yolu Şamdan geçer.
 Yazid duyarsa seni perişāñ eder ,dēdiler.Yoluñu ke-
 ser.Biz mekKelü gırıluruñ gine birañmañ dēdiler.Bu
 sefer orda galmañda olsuñ.Kufūye,Nōman Kufe Valisi-
 65 yidi.O Kufeniñ hañına basğı yapmañ istedi.Basğı ya-
 parkene bu sefer üseyine mehdüp üstüne mehdüp atı-
 ya başladılar.

-Ya üseyin gel melmekete biz çoñ baskı al-
 tında galduñ,bizi gurtar.Burda can atıy gēdeceñ
 70 MekKelüler birañmıyolar.

-Ya üseyin sen Kufé halgına pek inanma. Seniñ babañı da öylelikle gótüdüler. Orda şehid ettidüler. Saab çımadılar, saña da saab çımazlar. dedi, dediler. Bu kere bu gine geri durıdu emme mehdüpler gel-
75 dükçe dayanamadı. Ahil oğlu, babasınıñ gardaşı muslim Ahil varıdı. Ahil oğlu müslümü çardı.

-Emmoğlu dedi. Ben senden başgasına inanamam. Sen gét bu Kufeniñ durumunu öğren. Bu da gétti Kufeniñ durumunu öğrendi ki, çoñ on dörd on beş biñ
80 gişi. Yani biat etdiler, ıkrar verdiler.

-Biz üseyine guvetih, oñunde ölecañ. Gel-siñ bizi gurtarsiñ. Ordan da o mehdüb atdı. Oralarda ki dıran işler dursuñ gısaca annadañ. Hazreti üseyin yola düştü. Endi geri Mediniye. Medinedeñ durumu an-
85 natdı orıya góçacāni. Yola düşdü bu. Yolda gelürkene bir bezirgancıya gaştu. Bezirgancı buña álediler bunu, yol sordular bezirgancıya.

-Bezirgancı nere gėdiyosuñuz?

-Kufeye.

90 -Kufeniñ yolu nerden gėderse bize tarif'et.

-Sen kimsiñ?

-Ben peygamberiñ torunu, Aliniñ oğluyum. dedi. Öyle deyinci bezirgancı adamlarına çardı, dedi ki

-Siz, ben geri döner gelürsem mal benim, de-
95 di. Eğer ben geri dönüp gelemessem bu mal oldü gibi

siziñ olsun..dédi, hañel olsun size..dédi. Siz tari-
feynen bulamassmız..dédi, döndü bu da bu sefer. Duy-
du ki hanı peygamberiñ torunu bu. Belki de ne olur
adam durumu annadı. Gerbeliya gelinci gerbelada aň-
100 şamnadılar. Aňşamnayinci sabah biyo galhdılar ki, de-
pelerde çadırlar görünüyü. Hazreti üseyin dedi ki:

-Ben u çadırlara bi gedayım, bañıyım bu
neyiñ nesi. Ata bindi sürdü öriya. Orda Har Pehlüvan
isminde birisi garşu çıhdı buña. Dedi ki:

105 -Ne işiñiz var burda, burda ne yapıyosunuz?
Hazreti üseyin soruyo şindi.

-Biz peygamberiñ torunu Aliniñ oğlu imam
üseyin Kufiye hareket etmiş, biz onuñ yolunu kesdük
dedi.

110 -Ni yapacañsınız?

-O Yezide ya biat vereceñ ya da kellesini
kesecöh, biat etmesse kelleyi vereceñ. Oña çoh gonus-
malar yaptı.

-Yav siz neyniyosunuz ki siz peygamber üm-
115 meti değımsiñiz?

-Evet peygamber ümmetiyük.

-Ey siz şefati kimden bekliyorsunuz?

-Peygambardan emme ni yapah, biz emir gulu-
yuh. Meçbur Yezidiñ emrindeyük. Götmiyoh deseñ bize
120 kótülük yapacañ. Ya asacañ, ya kesecñ. Meçbur galduh

gelmeye.

-Pekey ben peygamberiñ torunu Aliniñ oğ-
lu benim dedi. Ben Kúfiye gèdiyom. Kúfeden istediler,
Kúféye gèdiyom. Ne olacağ bunun soñu.

125 -Ey öyleyse ya biat edeceñsiñ, yoğ yoksa
kelleñi véreceñsiñ. Tabi buña çoğ izáhlarda bulundu.
Ahırı dedi ki:

-Söyle bişey yapsağ olmaz mı.. dedi.

-Nasıl?

130 -Beni siz birahiñ. Yezidiñ hókmetdiu top-
rağdan gıhıyım ben dedi. Bu sefer olmaz dedi. Gine ol-
maz dedi.

-Bunu duyar, gine biz felâkete uğraruğ, ga-
tijen bu iş olmaz dedi. Olmassa döndü bu sefer geldi,
135 çadıra. O gece Kaldılar orda. Sabah oluncu bu ne gör-
düyse gece ürüyasında Hār pehlüvan ata bindi sürdü.
geldi. Üseyine teslim oldu. Derhal bildürdüler ki Ye-
zide:

-Sen burıya Hār pehlüvani Hüseyinnen mu-
140 habbete mi gönderdiñ yoğsa biata mı gönderdiñ.. de-
yinci bu sefer yeñiden gumandan gönderdi orıya. O da
Ömer isminde şeyiñ oğlu teKgede, Pelütlü TeKgede bir
Seydi Vakgas isminde bir kimse vardu onuñ oğlu. Bi
dā harbe duTuştular. Orda evlat, ār, çoluğ çoçuğ şe-
145 hid oldular. Teñ imam Zeynel galdı. Şimdi bu dedeliñ
kókú İmam Zeynelden geliyo. Hiç kimse galmadı u zaman.

- D -

Bir iñsan anadan doğdu ru dādaki bir meyva
demehtir. Fañat bu meyva 'kesilmemiş aşlanmamışsa
acıdır. Eğer bu meyvayı 'keser de bi galem dahılırsa
150 orıya, o zaman bundan gelen meyve tatlı olur. İşte
adimler de aynı anadan doğdu gibi galırsa biribi-
rine acıdır. Emme bir arı mürşüt bulursa mürşüde
hızmat ederse, (O mürşüdün verdi i nutgu da ilikden
kemükden iğeri alacañ bi dafa, alırsa) bağlanırsa o
155 ıkrarda durursa muhahgañ böyle İsanların ruhu dev-
ri daim eder. Erenler işte budur.

Sırrını bildürdü Hañ ölmezden evel ölene
Eğer bu sırra girifTar olduysañ
Mütigapla entemütiñ sırrını
160 Bildürdü Hañ ölmezden evel ölene
Ahiretin ezábını zorunu
Sor bir gerçeKden gedip gelene..diyo
Eğer bu sırra girifTar olursañ

Bu sırrın ne demek oldunu bilürsen añla-
165 yıTa bağlanırsañ, işte o ruhuñ geder gelü. Sen beş
vañıt nâmaz gilmessañ yüz vañıt nâmaz gıl çäre yoñ-
dur. İşte bu gader.

"Bir niyâzım biñ nâmazdan efsâldür demiş,
birisi.

- E -

Şimdi ruh, Cenāb-ı Haḡ ruhları yaratdū zaman, bi zaman gelinci emir vēriye, ruhlara. "Toplanıñ bir yere diyo. Ruhtar toplanıyolar ḡoyle üç sıralı saf'oluyolar. Bu sefer Cenab-ı Allah geliyo bunnara
175 soruyo. Türkçe ḡonusuyoh şindi hanı biz onuñ sordū gibi ḡonusmuyoh.

-Siz kimsiñiz diyo. Ōñ saf' diyolar ki:

-Sen, yaratıcısıñ biz yaradılmıḡuh..diyolar.

İkinci saf da diyo ki:

180 -Sen, seniñ biz, bizüh' diyolar. Üçüncü saf hēḡ tınmıyo.

-Dāliñ diyo, dāliyo bunnar. Bir müddet sōna gine topluyo. Emir vēriyo toplanıyolar. Gine üç sıralı saf'oluyolar. Ōñ saf aynı ikiye bölünüyo bu
185 sefer. İlkin (Sen yaratıcısıñ biz yaradılmıḡuh diyen saf', herkez gine yelli yerinde, deḡşüklük durmuyolar. Hanı ikiye bölünüyo bir ḡısmı) diyo ki:

-Sen seniñ biz bizük. Bir ḡısmı da aynı sözde:

190 -Sen yaratıcısıñ biz yaradılmıḡuh..diyolar.

İkinci saf orada ikiye bölünüyo, onuñ da bir ḡısmı diyo ki:

-Sen seniñ biz bizük diyolar gine. Bir ḡısmı da:

200 -Sen yaratıcısıñ, biz yaradılmıḡuh diyolar,

önündeki saf' gibi öğrendiler. Bu sefer bunnarı dā-
diyo..diyo ki, (başgiya nüzum yoḥ da şöyle gonuşalım)

-İkinci hıtapta "sen yaradıcısıñ, biz ya-
radılmıḥuḥ" diyenner, diyen saflar; hanı deminden
205 Şitden gelme dedük ya bunnardır, bunnarıñ ruhları-
dır. İki kere ikinci hıtapta da "Sen yaradıcısıñ,
biz yaradılmıḥuḥ" diyenner bu sefer ikincide, ikin-
ci safıñ ikinci hıtabında "Sen yaradıcısıñ, biz ya-
radılmıḥuḥ" diyen ruhlar da dünyaya káfir geleceḥ
210 müslüman olarak gēdeceḥler diyo. O diyo birinci saf-
daki ilk olarakTan "sen yaradıcısıñ, biz yaradıl-
mıḥuḥ" diyen ruhlar da diyo, dünyaya müslüman ola-
raḥ geleceḥler káfir olarak gēdeceḥler..diyo. O di-
yo üçüncü saf hēç tınmadıydı ya, ikinci hıtapta da
215 tınmıyannar cevap vėrmıyenler bunnarda diyo:

-Fcit-Becit mahluḥlar olacaḥlar diyo. Ye-
ter bu gādar.

- 12 -

Derlenen Yer : Amasya/Aydınca'nın Şeyhsadi Köyü .
 Derlenen Kişi : Kâmil Bulut (70)
 Derlenen Konu : Şeyh Sadi Babanın Kerâmetleri.

- A -

Eşitdúme göre tabi bo gün doúl ya, ne gün bilmiyo. Bizim bu Şeyh Sâdi Babanıñ orada misafir ettiği sóyleniyo. Efendi o múbarek zat buradan gedi-yomuş Bağdada harbá gedi-yolarımış, İkinci Murat mı 5 artuñ Birinci Murat mı onu bilmiyom. Bunuñ üzerine asger gelmiş. Burada gonaç pelidi varıdı 'âsgiden onuñ yerinde. O zaman gelip asger o dúzlüğe gonuyo. Demek ki burda onnar asger deyin, paşa deyin ó múbarek ó paşayı dâvet ediy. Dâvet edinci diye ki:

10 -Padışahım sen bütün asgeriñi dâvet ede-câñ. Bütün hayvanlarıñınan, bütün paşalarıñınan, bütün subaylarıñınan. Bunuñ üzerine geliyo. Yalunúz ki diyo gelip te hanı ya gonuşuydu, ne gonuşdular orayı bil-miyom. Şöyle bir ölçeñ gâder goyyo.. ....gúşene ga-
 15 zanı gâder gazanı var. Gapâ da bizim orda ya onuñ. Bunuñ üzerine dâvet ediy.

-Yalıñız deyo, gelen diyo Bismillahirrah-manirrahim desin diyo. Yanı garavanayı almaya gelen piloğu, arpayı almaya gelen. Hepisi böyle aliyolar.
 20 bitmeniñ yolu yoğ, gene öyle duruyú. Al diye aliyolar.

U gader asger öyle duruyo. Bunun üzerine gece oluyo tabi. Gece oluncu padişahın gulāna gótürüyo zekerini sohuyo. Padişah zabānan çağırıyo.

-Bu neyin nesi ya. Sen bi şey olarak nasıl
25 getüdüñ de baña zekerini sohduñ?

-Sen diyo buncāz şeyi ağnamadıñ mı diyo.
o diyo Bağdadın anahdariydi diyo. Bağdadı alacāñız
diy. Bunun üzerine efendi bunnar Bağdada gēdiyolar.
Dókme depiye varıyolar. Dókme depiye varıncı o ora-
30 da asgerin hani bi yan çantası var ya, yahutta (To-
kadınan Turhalın arasında) o depe padişahın gēder-
kene ki toprağ o depēye yiğıyo. Gelükene bi de güc-
cük depe var urada. Uriya da gelükene yiğıyo. Geri
geliyo.

35 -İste isdiyecāñi benden diyo, gine burıya
gonahlayıncı geri geçerken. Bizim burada äsgiden
şey yolu, devlet yolu, kevrān yolu buradaymış, bizim
paşa puñarından gēdirmiş. Diyi ki:

-Ben senden ne isteyim padişahım, canıñın
40 sağlını istiyom diyo. Bunun üzerine:

-Benim canımın sağlığından sana fayda yoh
diyo. O paşa puñarın o suyu yapduruyo, oradaki geş-
meyi. Bilmiyom öyle bi gayın bi alğun ki yapılacağ
bişey doul canım. Çoh derin durıye yā şindi. Daşdan
45 alğun daşdan geşmeyi deşdi. Şu ader derin canım.

Bu ader derin şeyi bizim durangil eğdi.

-Bişey diyecãñ

-Öyleyse diyo ben oğsouyu atıyım, diyo ara-
 niñ avşarı bizim buriya, baña gelsin diyi. Bi dā atı-
 50 ye o şeyini. Zileniñ gizilcına düşüyo. Avşarı gelecek
 Yanı vergüsü. Eteş, eteş oğsou yanı o bildün yanın
 oğsouler var ya ordan dutdu atdıymıydı orıya
 variyo. Oraniñ şeyi buriya gelüdü diyo irahmetlik
 bobam, avşarı. Yanı ekini. Äsgiden canım oğür döül ya
 55 avşar deller imiş. Bunun üzerine ordan gelen böyle
 oludu diye efendi. O bu gader artu.

- B -

Burda bu gúlúzar gızı dedúkləri mujacir.Yani Erzürúm mujacillerinden.Emme tortumlu,emme Erzürumúñ oralardan bi yerden.Seferbeğlikde yanı birinci ci-
 60 han harbinde bu nası olduysa buruya düşmüş.Burda ge-
 lin olmuş,kimsesi yomuş.Bizim bi deermen varıdı.Bu-
 radan eşşā alıyo óñúne,eşşā şeyi yúklúyo yanı yay-
 mayı biz äsgiden semere dóúl de eşşāñ sırtına çuvalı öyle gorduñ.Bunuñ üzerine efendim bu gediyo fi-
 65 käre kimsesi yoh.Çuval beş ölçē ekin.Variyo bizim O
 evliyaniñ Şeyh Sādi Babaniñ yamacına eşşēñ uçsuñ mu
 saña mundar ölesice.Bağlıyo ağlamıya vay vay benim
 eşşām uşdu bunu kim galduracañ,ben ni yapacam.Ordan
 geliyo ,o yamacından abdes almış da şöyle gollāni
 70 suvamış.Orda puñar var,puñariñ başında abdesini alı-
 yo o mübarek:

-Gız ğarı diyo saña diyo yürām acıdı,dēyo.
 Burda böyle ağlıyoñ dēyin,ben seniñ şu hayvaniñni yúk-
 leyim de gótü deermene diyo.Deermene gótürüyo.Bizim
 75 äsgiden ğaybāmlu Memet Çavuşlar varıdı.Benim beñzer
 ahlım eriyö.Bu Memet Çavuşlara orada o gelen äsgiden
 tabi deermenner galabalıñ imkanı yoh yúk girmiyo ğa-
 fa girmiyo orıya.Bunuñ üzerino o fekáre ordan yúkú-
 nü yúklüyo,bütün löbetçilerden alıyo.

80

-Bu diyo ne de olsa bi dul ğarı ğocası

asgerdeyimiş. Yúklúyek de gêtsin fihare, diyo. Bunun
üzerine ordan aliyo o vaat garıcuaz. Getúriye evine
çoluğ çoğuna fahillāna yédiriyo.

84

Bu áderce bu da böyleyimiş.

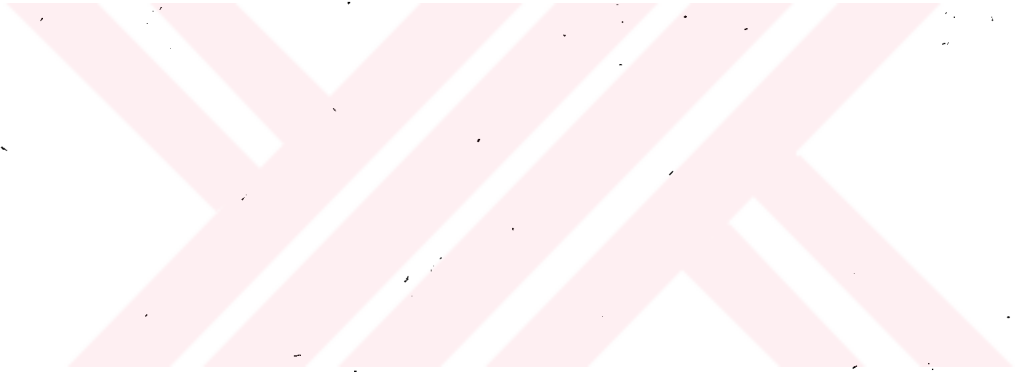

- 13 -

Derlenen Yer : Amasya/Aydınca'nın Şeyhsadi Köyü
 Derlenen Kişi : Mustafa Koçak (63)
 Konu : Başından geçen bir olay

Vardı çüt sürmiye başladı. Çüt sürerkene
 tabi o tallayı sürdüm. O gün orada bi baltam olsa da
 sunnarın giyilerini kessem de güzelce bi giyi dutsam
 dedim. Ertesi gün döşeğe yatdım. Akşam oldu ordan köye
 5 geldim. Döşgā yatdım. Gözlerim bahıyo uyanuğum, böyle
 açıldı, bahıyo. Fahat ne oldünü bilmeyom. O anda evliya-
 nın puñarın başındayım. Puñarın başında olarağdan Ah-
 gaya tarafından üç dene şahıs geldi. İkişi ehdiyar
 biri genç. Neyise beni:
 10 -Gel bahıyım Mustafa dediler (İsmim Musta-
 fa goçak) beni orıya çağrdılar. Sen buraları niye kesi-
 yon diye baña çağrdıla. Beni orda teKgeniñ üsdünde
 yeşil bi cübbesi var; o cübbeyi gafama bürüdüler. Af'
 buyrasın şu elini ikiye böldü. Şörama çökdü: boynumuñ
 15 üsdüne g...mün üsdüne üsdüne ver hā ver. Yumruk vur
 ha vur. Ben de Allahın guluyum, ben de peygamberiñ üm-
 metindenim, deye bairdıysam da fayda etmedi arhadaş.
 O vahıda gaddar āPeyce bairtdudular beni. Āpey bairt-
 duduhdan sōna o cübbeyi başımdan aldı.
 20 -Gel bahalım burıya, dedi. Beni çağrdı urı-
 ya. Şuriya dedi, güzelce abdes al. Cūzel abdes aldudu-

lar baña. Töbe istifar etdüdüler. Ondan soñna töbe is-
tifar etdükdē soğna beni goyuverdiler. Buralardan
bi daha bişey kesmiycāme bi de yemin etdüdüler. Bı-
25 rañdım geldim.

- 14 -

Derlenen Yer : Amasya/Aydınca'nın Hasabdal Köyü
 Derlenen Kişi : Sadık Ok(71)
 Konu : Askerlik Hatırası ve Bazı Olaylar

- A -

Asgelli üş sene yaptım. Merzufunda, ordan söyleyim Adanada Hava Okulundaydım, üçüncü keşif' taburunda. Alt ay talim terbiye yaptım, ordan sōna hangara geçdim. Goca oca yüzbaşılar, binbaşılar ondan sōnayı bilmiyo paraşüt gişanmayı, yüzmeyi. Sōna teyāreleri hazılladım. Böyle bōyuk āmiller gelidü yüzbaşılar, binbaşılar:

-Çocuğum nasıl olacağ?

-Efendim işte şu şöyle olacağ, bu böyle olacaktır.

-Paraşüt sahad oldumuyudu ne olur?

-Sahad oldumuyudu dedim, efendim burda bi düğme vardır. Düğmeye şöyle gehecāñ unutmıyacāñ, paraşüt açılacağ depeñiñ usdüne gēdeñ dedim. Ondan sōna 15 açulu dedim. Böyle dedim. O yanna bo yanna haşa burdan dışarı tavuğ cinnā ğbi bacağlarını sallandırır.. dedim.

-Ya böyle arazıda dōnekene atlañ, hoplañ baalım dedile bize. Hopladım ... .. düşdü müydü dedi yaniñziñ üstüne yatıñ, dedi. Paraşüt üstüne 20 ker.. dedi.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM
 DOKÜMANTASYON

- B -

Üseyini kimse öldüremedi savaşda işTe Allah tarafından.Dèdi ki:

-Baña bi içim su vèriñ.Onnar da dèdi Ki:

-Biz su vèremeh' dèdi.Sōna:

25 -Niye vèremeyoñuz efendim dèdi.O da dèdi ki

-Bize emir yoh dèdi.Şarab içersenñ var.

-Ben şarab içmezem,Āli atam suresinden geçmedim.Ben bu şarabı içmezem dèdi.Ölürüm içmezem.Baña böyle meydana gehincik:

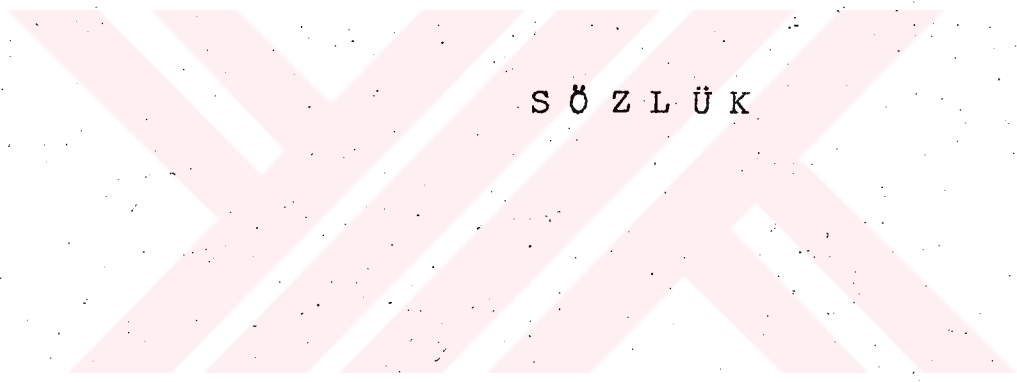
30 -Ya üseyin dèdi;bu katiller baña su vèrmio dèdi.Baña nusiret et dèdi.Baltayı gapdı ordan. böyle bileh' gibi atlan yoharı su ahdı.Baña Cenab-ı Allahdan emir yoh dèdi.Mavruya varıdı dedi.Size ne görsetsem inanmassıñız..dèdi.İşte ondan o vahit gendi gendine Mavranıñ birisi yemişen tikenı var ya biliyoñ mu o yemişen tikenini işTe böyle gahincih' aynı bu deyneh' gibi yemişen tikenı ondan gırmızı gırmızı gücücük yuvalahlar var hanı.Bi o,bi de keklihl'ler ganını geçmiş.Ganını geçinci u keklihl'leri furmah saab.Onnar yemi yerkene üs yanniniñ ganını didincik onnariñ hemı bunnu,hemi ayahları gırmızıdır. Onnardandır.Ey yavrım üseyin dünyanıñ anaddarı üseyinde.Efendim işTe anaddarını Hāzreti Ali onnara devretmiş.Bütün bunnardan sorgulu;Veleylem müslüman

35

40

45

gullarımızı şefāt edeceh'.Benim hōkirimi,hōrmetimi ve orucumu dutana dünya gāden şefātım var..demiş.

S Ö Z L Ü K

- A -

- ā 3-25 :ağa
 aar al- 7-34 :yavaş hareket et-.
 adu 2-310 :düşman
 ağnaması 4-54 :anlaması.
 ağzının yârini ver-2-15:güzel sözleri söylemek; üflemek;
 öpmek,
 ahırı 11-127 :sonunda
 alğun~alğın 12-43 :toprak üstündeki toprak altında
 toplayarak akıtmak için taşla ö-
 rülmüş su arki.
 alı avrat 8-168 biribirinin olmak; iyi bir ko-
 ca olmak.
 aluÇ 2-163 :bir çeşit yabani dağ meyvesi;
 alıç.
 ánváı çeşit 1-318 :çok çeşitli
 aş meyi 2-10 :aşk içkisi; kalp gözünün açılması
 atu 5-105, artuh 1256 :artık
 avşar 12-49 :öşür; vergi.
 ayah bas- 2-34 :gelme.
 ayıhdım 5-78 :uyandım; kendime geldim.
 azat 5-52 :yıllık işçi; çoban

- B -

- babal-ı 5-202 : vebalı, ganah..
- bahır 5-68 : bakraç.
- barınmah istersin 10-57 : burada, kendini kabul ettirmek;
barınmak, tutunmak, istersin
- başa gıhama 1-240 : başarama
- bağrıya 11-20 : başkasına.
- bedā gedıge 6-47 : ucuza satılma
- bedel 1-257 : denk; aynı; gıkışır.
- behrinde 7-77 : zamanında.
- belliyü 9-17 : saniyo
- beñzer 12-75 : biraz zor; belli belirsiz.
- beyan et 5-191 : açıkla.
- bozirgancı 11-86 : kervan sahibi.
- biatını al 11-38 : sözünü, yeminini al
- bi gat elbise 8-87. : bir takım elbise.
- biyo 2-61 ~ biyol 5-21 : bir kez.
- biyö 8-140 : bir kez.
- bo_uce 8-74 : bu gece.
- boğez 7-191 : bu kez.
- boğmalık 1-25 : gerdanlık.
- bókũñ 7-79 : bükün (kısa ağaç topluluğunun)
- bora 2-112 : fırtına.
- boyna 8-173 : devamlı, sürekli.
- boyunduruh 10-13 : öküzlerin kaşını ve saban çekme-
si için kullanılan alet.

- böyük gız gezdüren 5-200: evde yaşlı kızı bulunan.
 bük 3-42 : kısa, sık ağaç, çalı topluluğu
 buñadıp 2-9 : bunaltıp.
 bürüñ 13-13 : dolañ.
 büzüñ 27-83 : büzüñün.

- C -

- cıñıt 2-182 : yalancı sözlü, bkz. tarama söz-
 lüğü (cıñıt, cidırlı)
 cılğa 7-45 : ince patika yol; keçi yolu.
 cıñah 14-16 : tavuk güvercin pençesi, tırnağı

- Ç -

- ça 8-143 (çağa) : çocuk.
 çat 3-109 : yetiş.
 çatılayıncı 4-58 : çatlayınca.
 çığırđıgum 2-118 : çığırđığım; söylediğim.
 çıındaş 11-18 : "çıındaş,, dışarıdan alınan ge-
 lin, kardeş.
 çıındaşlıh 11-18 : arkadaşlık; akrabalık; alevilik-
 te arkadaşlık dereceleri.
 çoban salmak 5-206 : belirli bir devre çoban vermek.
 çöçeliyeñ 8-134 : gezeleyelim.
 çun 2-117 : için.

çubuk 4-29 : ince ağaçtan esnek sopa.
 çüf 6-8 : çift.

- D -

daar 5-94 : davar; keçi.
 daar beni saymıya 5-95 : davar beni dinlemiyor.
 dana 6-25 : tane.
 deli direği 2-12 : Tekkelerde deli bağlama direği.
 deyiş 5-50 : söylenilen şey; olay; söylenilecek.
 dikme 7-153 : dik kenarlı kar yığını.
 dilük dilük 7-163 : dilim dilim; parça parça.
 dilver-2-107 : söyleme, konuşma kudreti vermek.
 diğniyen 5-157 : dinleyen.
 diril- 6-6 : geçin-; anlaş- .
 dolayısı 5-169 : dolu ise
 dolu sunmak 2-10 : manevi tatmin.
 donında 2-46 : kılığında.
 don sıyrık 2-49 : kılık değiştirme.
 dökme depiye 12-29 : yığma tepeye.
 dümbelek gıl 6-12 : takla atma.
 dört anasır 11-20 : dört unsur (su,hava,ateş,toprak)
 duan 11-29 : doğan.
 dutah 6-13 : sabanın sapı; tutacak yeri.
 düğen 2-92. : düven.

dünyalîmizi 10-36 : dünya malımızı; servetimizi.
 düzdük 6-88 : düzdük; takımını kurduk.

- E -

edirafına 5-218 : etrafına.
 efsaldür 11-168 : üstündür.
 ehl-i islam 1-231 : müslüman olmuş.
 ehlinin 5-201 : helalinin; hanımının.
 el çaleli 2-353 : el sürü ; ~~deg-~~
 âli beendiñu 5-213 : beğendiğini; istediğini.
 elim 2-5 : deyiş; söyleme gücü,
 elim ver- 2-14 : dilinin gözülmesi; konuşmasını
 sağlamak.
 âliñe sâlık 6-27 : eline sağlık, (olumsuzluk ifade
 eder)
 emmi 8-233 : amca.
 Engiles 7-106 : Engüles.
 ênincik 6-90 : inince
 eatemütiñ 11-159 : rızık veren; doyuran
 eriñ erekdür 5-178 : erin ermiştir.
 êrse- 2-40 : er istemek; koca istemek,
 êsenli 3-54 : özenli.

- F -

fúr- 7-158 : vur-

- G -

- ğafayı oynatma 2-10 : aşık olan; gözün açılma.
 ğanet gereği 2-44 : kapatma; perde yapma.
 ğapduh 6-31 : başkası almadan biz aldık.
 ğarada ğolayı yoh 6-100 : imkansız.
 ğaravana ğediyá 7-129 : boşa atıyor; vuramıyor.
 ğavil 1-122 : ant, yemin, söz.
 ğaybamlu 12-75 : Karaibrahimli.
 ğayın 12-43 : derin.
 ğenişdirer 2-150 : genişletme.
 ğif ğif ğitmek 6-131 : yorgunlukla uyumak.
 ğımrağdur 1-129 : kımıldatma.
 ğırılığ 11-63 : ölme.
 ğırışar 8-163 : üzülme; yüzünü kırıştıran.
 ğivrihsı 7-136 : biraz kıvrık; kıvrık gibi.
 ğiymet vur 10-23 : fiyatını verme; değerlendireme.
 ğolcu 6-90 : bekçi.
 ğonaç 12-6 : konulan yer; konulacak yer.
 ğonuşuğa 9-9 : konuşmaya.
 ğoñsu 6-75 : komşu.
 ğorna 2-103 : kurna.
 ğoyun düzdük 6-88 : koyun aldık, sürü yaptık.
 ğózcü 2-41 : gözleyen, bekçi.
 ğóynek 5-60 : gömlek.
 ğudureten 11-25 : kudret- bilinmeyen kuvvet.
 ğulaçlıh 1-249 : bir çeşit uzunluk ölçüsü.
 ğurā 6-67 : kura.

- gurban puñarı 2-291 : ayrılık; gurbet.
- guşene gazanı 12-24 : orta boyda bir kazan.
- gússeli 2-7 : düğünceli; sıkıntılı.
- gúz 10-50 : sonbahar.
- guza 7-90 : karşı taraf; tepenin güneş almayan tarafı; kuzeyi.

- H -

- hadı 2-211 : haydi.
- halgú eyşel 2-297 : yaratıcı.
- hamile 1-221 : hamle.
- hangıyı 4-22 : hangisini.
- hatdı hêsabı yoğ 1-240 : sayısız.
- havas eteliler 11-4 : heves eteliler.
- hayladı 7-165 : soktu.
- hayruñ 5-50 : hayrın, iyiliğin.
- heebesine 4-36 : heğbesine.
- herif 8-167 : koca, bey.
- hısımcılığñ 11-1 : hısımcılığın; Alevilikte akrabalık bildirir.
- hişmina 2-47 : telaşla; öfke ile.
- hitapca 11-203 : emir.
- homaga 7-83 : kemik adı, kuyruk sokumu kemiği.
- hókmú olar 1-409 : hükümü olar; değeri olar.

- I -

ıkrar 11-80	: karar.
ıraatsız 8-157	: rahatsız.
ıssız 1-66	: ıssız; تنها.

- i -

ihsanñ 5-173	: ihsanın.
ilham ğerñ 2-29	: ilham gel-, söylemeye başla-.
ilikden kemükden 11-153	: candan ciğerden.
işün 1-48	: iş için.
itigap	: inanarak itaat etmek, bağlanmak.

- K -

kañda 7-63	: kehte, köşede.
keşe 1-201	: kestirme.
kıymet 10-78	: değer.
kókrúñ 2-252	: kükre-.
kóntek 5-69	: kötek, sopa.
kóti yati 7-186	: iyi kötü.
kúrāñ 10-109	: küreğın.
kúsgú 7-154	: küsgü; kalın sopa.

- M -

melhám erişe 2-13	: çare, ilaç gele.
mesúl yoh 10-70	: mesuliyet yok; sorumlu değil.
meylam 5-173	: mevlam.
mezelliñ 2-61	: mezarlığın.
mıhdar 5-3	: muhtar.
misillü 1-61	: şekilli.
misir 6-121	: mısır.
muacir 12-57	: muhacir, göçmen.
muaddış 6-66	: müfettiş.
mundar ölesice 12-7	: mundar ölmek.
musahip gávlıne girmek	:
11-11	: birbirine sahip çıkmak; sahip- lenmek.
mutigáp 11-159	: güvenilerek, sağlamlıkla itaat edilen.
mürşüt 11-152	: yol gösterici.

- N -

neyniyosuñuz 11-114	: ne eyliyorsunuz; ne yapıyorsunuz.
nışan 2-299	: işaret.
niğabını al- 2-85	: örtüsünü al-.
nutğu 11-153	: dersi, ilmi, sözü.

- 0 -

- oğsou 12-51 : oğsü önü; yanmış odun parçasının ucu.
 ohumuşluğum 2-28 : okumam, yazmam.
 olmanın yolu yoh 2-202 : imkansız, imkanı yok.
 onuynan 7-140 : onun ile.
 öküz gösmak 6-5 : tarımda öküz kullanmak.

- Ö -

- ölçē ekin 12-65 : bir teneke ekin.
 ölçeñ 12-14 : bir teneke.
 öte gegeñ 2-254 : karşı yamaç, tepe.
 öylecene 5-83 : öylece.
 öyleliñle 11-72 : bu şekilde, bu sebeple, hile ile.

- P -

- pala 2-350 : büyük bıçak.
 pasa 1-376 : sürekli; devamlı.
 patırıy patırıy 8-143 : giderken geri dönüp geliyor.
 peşlú hāliñde 2-175 : beş parçalı, beş etek.

- R -

- rahmet 10-50 : yağmur.

- S -

saab 11-73	: sahip.
saab 14-140	: sevap,
saçulu 1-138	: saçılık, hediye.
sahin- 10-103	: korun-
sapıd- 3-114	: şaşırt-
sauş- 6-109	: kaçıp kaybol- ; savuş-
sef 7-27	: yanlış.
seirt 6-116	: seğırtmek, koşmak.
set çek- 2-43	: perde çek- ; kapat-
seydali- 5-37	: Seyit Ali-
seyyara çık- 8-175	: dışarı rezmeye çık-
sıırı hola- 2-223	: sığırı salmak; sığırı atlatmak için dışarı çıkarmak.
sıhd- 10-101	: sıkıştır-
sırid- 7-66	: ayakta dur-
sırım 4-13	: ince ip.
sıvış- 3-107	: kaçıyor, saklan-
sorgulu 14-14	: sorumlu.
söküdebil- 2-109	: gelmeyi başarabil-
sört 5-15	: koş.

- S -

şaar 9-31 : şehir.

şam biberi 5-44	: çok acılığını belirtmek için.
şar 9-24	: şehir.
şeg getürer 2-116	: uyma, inanma, ikilik çıkarılma.
şıy 7-135 (şıvın)	: yeni filizlenmiş bir yaşındaki ağaç.
şusa 10-27	: şose, stabilize yol.

- T -

tahtir 11-28	: taktirde.
tarifle- 6-123	: tarif etmek.
tañ et 7-37	: tan diye, ses çıkarılma.
tecir 6-46	: tüccar,
tekle- gifle- 2-42	: kontrol etmek; bakmak.
tekleme 6-6	: değişik eşli.
tekmil 3-54	: tamam, eksiksiz.
temsil 8-219	: mesela, misal, örnek olarak.
tıfıl 10-38	: yaşlanmış; küçülmüş.
tınmiyo 11-181	: dinlemiyor, takmıyor.
torba gibi eniyo 3-69	: torba gibi aniden düşüyor.
tóbe diyı 3-97	: tövbe ediyor.
turad duT 2-259	: bedduası tutma.
turap 2-21	: toprak.

- U -

ufah 3-107	: dar; küçük.
oña 9-43	: ona.
uyaniqlıh 6-74	: açık gözlülük.
uzumuna 3-45	: uzunluğuna, uzunlamasına.

- V -

vaat 12-82	: vakit.
vağgaa 5-90	: olayca.
varacām 9-25	: gideceğim.
vüzera 10-32	: oradakiler, vezirler.

- Y -

yamacına 12-66	: yanına.
yazuh 1-400	: yazık.
yeğinniyamış 7-170	: kuvvet alıyormuş, kuvvetlenmek.
yelleş 2-67	: yerleş.
yitür 5-145	: kaybet.
yoharı 14-32	: yukarı.
yola düzü 1-	: yola çık.
yola göyül 3-81	: yola çık.
yolağ 7-119	: ince, belli belirsiz iz, yola benzer.
yölüyi 8-89	: tıraş oluyor.
yölüdiy 8-89	: (başkasına) tıraş oluyor.
yulluh 2-132	: yolluk, yol, çıkış yolu.
yürsükli 7-146	: yükseklik.
yürām 12-72	: yüreğim.
yürüt 8-170	: kaçırt.

- Z -

- zaalā- 7-159 : sok-~~da~~
- zahmeri ay 2-125 : ocak ayı.
- zamanā dan 8-45 : zamana kadar.
- zarallık (zararlık)5-107: ekili tarlanın hayvanlara ye-
dirilmesine verilen isim.
- zati 7-187 : zaten.
- zeker 12-22 : erkeklik organı.
- zeknemiş 1-376 : yavaşlamış, sakinleşmiş.
- zıbın 5-75 : gömleğin altına giyilir, içlik.
- zibil (sebil) 7-93 : çok.
- zikreder 2-312 : anar, söyler.
- zoal (zoğal) 7-68 : kızılıcık.
- zopiya giriş ~~7-15~~ : 4-15:sopa at-~~maları~~.

B İ B L İ Y O G R A F Y A

- Akalın, Mehmet, Târîhî Türk Şiveleri, Atatürk Üniversitesi Yayınları No:551, Sevinç Matbaası, Ankara, 1979.
- Atabey Neşe, Kutluk İbrâhim, Sevgi Özel, Sözcük Türleri Türk Dil Kurumu Yayınları:421, Olguç Basımevi, Ankara, 1983.
- Banguoğlu, Tahsin, Türk Grameri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları:528, 2. baskı, Ankara, 1986.
- Bilgegil, M.Kaya, Türkçe Dilbilgisi Dergah Yayınları:82, Eğitim Dizisi:6, Emek Matbaacılık, 3.Baskı, İstanbul, 1984.
- Caferoğlu, Ahmet, Türk Dili Tarihi, Enderun Kitapevi, 3. Baskı, İstanbul, 1984.
- , Anadolu Ağızlarından Toplamalar Kastamonu, Çankırı, Çorum, Amasya, Niğde ilbaylıkları ağızları, Kalaycı Argosu ve Ceygeli Yörüklerinin Gizli Dili, Burhaneddin Basımevi, Türk Dil Kurumu Yayınları:82, İstanbul, 1943.
- , Orta Anadolu Ağızlarında Derlemeler, Niğde, Kayseri, Kırşehir, Yozgat, Ankara Vilayetleri ile Afşar Saçıkıralı ve Karakoyunlu Uyrukların Ağızları, İstanbul Üniversitesi Yayınları NO:346, Burhaneddin Erenler Matbaası, İstanbul, 1948.
- Demircan, Ömer, Türkiye Türkçesinin Ses Düzeni Türkiye Türkçesinde Sesler, TürkDil Kurumu Yayınları:461, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1979.
- Divanü Lûgat-it- Türk Dizini, TürkDil Kurumu Yayınları:368 A.Ü. Basımevi, Ankara, 1972.
- Ercilasun, Ahmet B., Kars İli Ağızları Ses Bilgisi, Gazi Üniversitesi Yayınları NO:29, Ankara, 1983.
- Frgin, Muharrem, Türk Dilbilgisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin 785 Numaralı Yayımından aynı basım Boğaziçi Yayınları, 11.Baskı, İstanbul, 1984.

- Gülensoy, Tuncer, Anadolu ve Rumeli Ağızları Bibliyografyası, Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:33, Biyografiler-Bibliyografyalar Dizisi:7, Anadolu, Kıbrıs, Suriye, Irak, Yunanistan, Yugoslavya, Bulgaristan, ve Romanya Türk Ağızları, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1981.
- Günay, Turgut, Rize İli Ağızları İnceleme, Metinler, Sözlük, Kültür Bakanlığı Millî, Folklor Araştırma, Dairesi Yayınları:27, Ankara, 1978.
- Hacıeminoğlu, Necmettin, Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller, Cenk Yayınları:10, İstanbul, 1984.
- , Türk Dilinde Edatlar, Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları:335, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983.
- Hatiboğlu, Vehice, Türkçenin Fkleri, Türk Dil Kurumu Yayınları: 407, 2.Baskı, Meteksan, Ankara, 1981
- Hüseyin Hüsameddin, Amasya Tarihi, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları NO:1, I.cilt, Ankara, 1986.
- Kormaz, Zeynep, Güney-Batı Anadolu Ağızları Ses Bilgisi, A.Ü. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Yayınları:114 Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1956.
- , Nevşehir ve Yöresi Ağızları, Ses Bilgisi A.Ü. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Yayınları:sayı: 142, I.c., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1963.
- , "Bartın ve Yöresi Ağızları Üzerine," Türkoloji Dergisi, A.Ü. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, I.cilt, 1.sayı, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1964, s.103-141.
- Paçacıoğlu, Burhan, Sivas İlbeyli Ağızı, Ankara, 1987 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)
- Sümer, Faruk, Oğuzlar (Türkmenler) Ana Yayınları NO:1, İstanbul, 1980.
- Tarama Sözlüğü, XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla, Türk Dil Kurumu Yayınları sayı 212/ 8 C. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1963- 1977.

Timurtaş, Faruk K. ,Eski Türkiye Türkçesi, XV.yy. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları NO:2157, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1977.

Türkiye Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları:211/ 12-C. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1963-1982.

Uzunçarşılı, İ.Hakkı, Dünya Tarihi, Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, XIII.Dizi Sa.16 ^{a3} Türk Tarih Kurumu Basımevi, I.cilt, 4. Baskı, Ankara, 1982.

Yücel, Yaşar, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti (1344-1398) A.Ü. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Yayınları: 201, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1970.

